SENATVS
POPVLVSQVE
ROMANVS

CORPVS
SCRIPTORVM
LATINORVM
PARAVIANVM

A MORONI

IMPERATORIS CAESARIS AUGUSTI

OPERUM FRAGMENTA

IN ÆDIBVS I·B·PARAVIÆ ET SOC·

CORPUS SCRIPTORUM LATINORUM
PARAVIANUM

MODERANTE CAROLO PASCAL

N. 38.

EX OFFICINA REGIA
I. B. PARAVIAE ET SOC.
AUGUSTAE TAUR.

IMPERATORIS CAESARIS AUGUSTI

OPERUM FRAGMENTA

COLLEGIT, RECENSUIT, PRAEFATA EST
APPENDICEM CRITICAM ADDIDIT

HENRICA MALCOVATI

IN AEDIBUS IO. BAPT. PARAVIAE ET SOCIORUM
AUG. TAURINORUM-MEDIOLANI-FLORENTIAE-ROMAE-NEAPOLI-PANORMI
GENUAE apud FRATRES TREVES (A. L. I.)
TERGESTE apud L. CAPPELLI.

Torino — Stamperia Reale G. B. Paravia e C.
290 (e) IV-1921. 9865.

PRAEFATIO

Imperatoris Caesaris Augusti scriptorum reliquiae nondum in unum collectae atque illustratae integre editae sunt: imperfectum enim perque rarum atque vetustum est FABRICI opus, quod duobus prope saeculis ante Hamburgi in lucem datum est: *Imp. Caes. Augusti temporum notatio, genus, et scriptorum fragmenta. Praemittitur Nicolai Damasceni liber de institutione Augusti cum versione Hug. Grotii et Henr. Valesii notis, curante* IO. ALBERTO FABRICIO (Hamburgi 1727).

Postea in Augusti scriptorum reliquias colligendas operam dedit easque in duas distribuere partes constituit WEICHERT, doctissimus vir (*Imp. Caes. Aug. scriptorum reliquiae,* Grimae 1846): in extremo autem prioris partis excursu (*de Caesaris Augusti amoribus et matrimoniis*) perpoliendo occupatus, cum de Scribonia disputationem absolvisset, subito inter scribendum apoplexia correptus animam efflavit, neque opus ad finem perducere potuit, cuius prior tantum pars edita fuit.

Weicherto autem mortuo, Caesaris Augusti scriptis alii aliis viri docti operam dederunt: nemo vero ea omnia persecutus est atque in unum collegit volumen, ex quo iudicari posset qua doctrina humanitateque summus ille in republica vir imbutus esset quidque in litteris valuisset profecissetque. Quod munus cum ego suscepissem atque Caesaris Augusti scripta quae supersunt colligere eaque cum virorum doctorum ope tum mea ipsius opella, quantum possem, illustrare constituissem, pauca in universum de eius litterarum studiis praefanda iudicavi, singillatim postea eius scriptorum reliquias percensura.

Primum igitur hoc lectores monitos volo, optima eum et puerum et adulescentem institutione usum esse: parentes (1) enim eius et praeclarus avunculus, qui summa cura ac diligentia eius praefuit educationi curavitque ut mature humanitatis litterarumque studiis imbueretur, domesticam institutionem publicae praetulisse videntur eumque optima magistrorum philosophorumque maxime graecorum disciplina erudiendum curaverunt; Sphaerus (2) enim et M. Epidius (3) et Apollodorus Pergamenus (4) et Arius Alexandrinus (5) et Athenodorus Tarsensis (6) praeceptores eius fuerunt eumque varia eruditione ornaverunt. Quam ob rem non est mirandum eum in omni litterarum genere aliquod sui documentum dare potuisse; in nullo autem magnum evasisse vestigiumque eum fecisse fatendum est. Poëticam enim, ut infra fusius explicabimus, summatim animi causa attigit, sed nihil nobis servatum est, si duo parvi preti epigrammata excipis; orationes ipsa rerum suaeque dignitatis necessitate coactus, plures et apud populum et apud milites et in senatu habuit, quarum, quamvis de scripto Augustus recitare soleret posteaque in publicum quae dixisset evulgare, nihil aliud ad nos pervenit praeter laceras exiguasque reliquias. Idem fere de commentariis accidit, quos Augustus sui excusandi atque defendendi causa scripsit, quorum quae nobis servata sunt fragmenta satis ostendunt eum minime veritati historicae obsecutum esse, sed res et exornasse et mutasse et auxisse, quasdam autem negasse, quasdam defor-

---

(1) De eius patre C. Octavio, optimo gravissimoque viro, equestri familia genito, vide, quaeso: Vell. II 59, 2, Suet. *Aug.* 3; DRUMANN-GROEBE, *Geschichte Roms* IV (Leipzig 1910) p. 245 sqq.

(2) Dio. Cass. XLVIII 33, 1.

(3) Suet. *de gram. et rhet.* 26 p. 124 REIFFERSCHEID.

(4) Hieronymus, *ad chronic. Eusebi*, ad a. Abr. 1953 = 691/63: *Apollodorus Pergamenus, graecus orator, praeceptor Callidii et Augusti, clarus habetur* (De hoc Hieronymi testimonio vide: DIELS, *Doxographi graeci* (1879) p. 84); Quint. *inst. or.* III 1, 17; Suet. *Aug.* 89.

(5) Suet. *Aug.* 89. De Ario philosopho Augusti contubernali fusius accuratiusque disputavit DIELS, *o. c.* p. 81 sqq.

(6) Strab. *geograph.* XIV 674; cfr. Ps. Lucian. macrob. 21; Dion. Chrys. 33 (p. 16 DINDORF); Plutarch. *Popl.* 17, 9; Aelian. *varia historia* XII 25; Dion. Cass. LII 36, 4; Zosim. *hist.* I 6. Idem haud dubie fuit quem Cicero (*ad Att.* XVI 11, 4; 14, 4) Athenodorum Calvum appellavit: vide PAULY-WISSOWA, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft,* II 2 (Stuttgart 1896) p. 2045.

masse aut vario modo colorasse. Superest vero ex Augusti historicis operibus integrum fere et latine et graece monumentum ancyranum, hoc est ille index rerum gestarum, qui iure ac merito a Th. Mommseno *regina inscriptionum* appellatus est, de quo fusius infra nobis est dicendum. Porro ut ceterarum artium, sic philosophiae quoque haud ignarus haberi Augustus voluit atque *exhortationes ad philosophiam*, Ciceronis fortasse exemplum secutus, scripsit; item quaestionem de Catone, qui Uticae, ne libertatis interitum vita superaret, mortem sibi ipse consciverat, aggressus, haud dubie acerrimum illum veteris liberaeque reipublicae defensorem adversatus, *rescripta Bruto de Catone* composuit: quorum operum indicem tantum cognitum habemus. In geographia quoque versatus est: non modo enim orbis terrarum tabulam, quam Agrippa inchoaverat, perfecit, sed etiam geographicum idque haud parvi momenti opus scripsit. Epistularum autem magnum fragmentorum numerum cum alii rerum scriptores, tum praecipue Suetonius, qui ipsius principis scrinia perscrutatus est, servaverunt, quae pretiosissima sunt nobis documenta, per quae illius viri animum ingeniumque penitus cognoscere possumus et interiores animi sensus perspicere. In omni denique litterarum genere Augustus ingeni vires periclitatus est neque ullam apud posteros famam se consecuturum ipse sperasse videtur, quippe qui his studiis animi atque oblectamenti tantum causa operam dedisset aliamque gloriam a prima adolescentia vehementer cupivisset ad eamque omnibus animi ingeniique viribus contendisset eamque omnino consecutus esset.

Haec in universum dicenda mihi videbantur, singillatim nunc de Caesaris Augusti scriptis expositurae.

***

Poeticam (1) summatim eum attigisse testatur Suetonius (*Aug.* 86), quibus verbis significari videtur eum nonnumquam animi atque oblectamenti causa carminibus quoque scribendis operam dedisse. Suetoni enim temporibus carmen supererat ab eo hexa-

---

(1) Quod ad Augusti carmina pertinet, vide, quaeso, commentationem meam: *De Caes. Augusti poëmatis*, in ephemeridibus editam quae « *Athenaeum* » inscribuntur mense ianuario anni MCMXIX.

metris versibus scriptum, cuius index *Sicilia* (1) erat. Cum poëticum istud Augusti nunc deperditum opus a nemine scriptorum et grammaticorum veterum praeterquam a Suetonio memoretur, multae fuerunt virorum doctorum coniecturae de eius argumento atque consilio: alii carmen illud censuerunt Siciliae insulae descriptionem complexum esse et eorum quae haberet miraculosa, in his Aetnam, sollemnem omnibus poëtis locum, ut ait Seneca (2); alii huic poëmati argumentum fuisse opinati sunt bellum cum Sex. Pompeio inde ab anno 712/42 usque ad annum 718/36 per intervalla et ancipiti fortuna gestum, cuius praecipua sedes Sicilia (3) fuit. Ego autem re perpensa in hanc sententiam adducor ut credam Augusti carmen ei poëtices generi tribuendum esse quod διδασκαλικόν Graeci vocant, idque Augustum Lucreti imitatione composuisse (4). Alter vero aeque modicus epigrammatum liber Suetoni aetate supererat, quae, ut Suetonius (5) ait, fere tempore balnei meditabatur: ex quo colligi licet Augustum in hoc poëmatum genere admodum fuisse promptum et ad versus ex tempore fundendos facilem. Neque hoc cuiquam mirum videbitur, qui eius naturam et indolem perspexerit: fuit enim ingenio arguto et procaci, ut ex eius apophtegmatis, quae veteres scriptores memoriae prodiderunt, satis apparet. De horum autem epigrammatum natura et argumento quidam veterum scriptorum loci certiores nos faciunt. C. Plinius Secundus (6), cum de hendecasyllabis suis parum severis ac pudicis apud Titium Aristonem amicum se excuset, Romanos profert, gravissimos viros, qui similia animi causa scripserint, in quibus divum Augustum. Quibus e verbis effici licet Augusti epigrammata petulantiora fuisse ac lasciviora; quorum exemplum nobis Martialis (7) ser-

---

(1) Suet. *Aug.* 85.

(2) *Epist.* LXXIX 5.

(3) Vide: GARDTHAUSEN, *Augustus und seine Zeit* I 1 p. 245 sqq.; DRUMANN-GROEBE, *o. c.* IV (Leipzig 1910) p. 272 sqq., 568 sqq.

(4) Id quoque veri simile censuit C. PASCAL, *Caratteri ed origine della « nuova poesia » latina nel periodo aureo* (Torino 1890) p. 48; idem fere iudicavit TH. BIRT, *Zum Aetna*, in *Philologus* 57 (1898) p. 605. Huic opinioni etiam accessit SCHANZ in tertia operis sui editione (*Geschichte der römischen Litteratur* ³, IV, München 1911, p. 8), cum in prima et secunda alteram sententiam secutus esset.

(5) *Aug.* 85.

(6) *Epist.* V 3, 4.

(7) *Epigr.* XI 20: vide infra p. 1 sq.

vavit, ut suorum lasciviam ac turpitudinem excusaret. Alterum Augusti exstat epigramma, quod usque ad annum MDCCCLXXX ignotum primus tunc edidit Hagen in musei Rhenani volumine XXXV (1) recepitque hos versus Baehrens in anthologiam latinam (2), quippe quos rectissime omninò Hagen neque Augusto indignos pronuntiavisset et ex collectione quadam carminum, ad syllogen, quae anthologia latina vocatur, utpote omnium harum collectionum per medium aevum matrem, referenda, in codicem Bernensem manasse. Exstat enim in codice Bernensi 109 (3) saeculi x inter alia ex scriptoribus christianis excerpta, ex patribus potissimum Ambrosio, Augustino etc., folio 136 notis tyronianis maiore ex parte scriptum cum hoc titulo: *Octã. aug̃.* (4). Sed in tragoedia quoque Caesar Augustus quid ingenii vires valerent periclitatus est; nam, teste Suetonio (5), tragoediam magno impetu exorsus est; non succedente autem stilo, abolevit, quaerentibusque amicis quidnam Aiax ageret, respondit Aiacem suum in spongiam incubuisse (6): quibus e verbis conici licet eum in Aiace tragoedia communem antiquitatis famam de violenta, quam sua sibi manu intulisset, clarissimi illius inter Graecos ad Troiam pugnantes duces morte secutum esse, quam etiam a Sophocle acceptam invenimus. Praeterea e Macrobi testimonio (7) constat temporibus triumviralibus fescenninos in Asinium Pollionem, quos versus sua natura iocosos petulantes obscaenos fuisse compertum habemus, eum scripsisse, haud dubie quia intellexisset illum antonianae factioni constanter ac pervicaciter favere; ipsum autem Pollionem, proscriptionem tum ab Augusto acerbe immoderateque exercitam metuentem, nihil rescripsisse.

Superest ut de elogio quod, quattuor et quinquaginta annos natus, Drusi privigni sui, Tiberi Claudi Neronis et Liviae filii,

---

(1) Hermann Hagen, *Ueber ein neues Epigramm mit der Aufschrift Octaviani Augusti*, in *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge XXXV (1880) p. 569.

(2) *Poëtae latini minores* IV (Lipsiae 1882) Nr. 122, p. 111.

(3) LIBER SCI BASOLI CONFESSORIS XPI in foliorum 19b et 20a marginibus extremis appellatur.

(4) Vide infra p. 2.

(5) *Aug.* 85.

(6) Macr. *saturn.* II 4, 1.

(7) *Saturn.* II 4, 21.

tumulo versibus a se compositis, teste Suetonio (1), exsculpsit, mentionem faciam; quod elogium intellegere debemus inscriptionem sepulcralem, quam versibus haud dubie elegiacis expressam monumento Drusi incidendam curavit. Sed tempus edax id quoque Augusti poëma consumpsit. De carminibus falso Augusto attributis vide, sis, commentationem meam quam supra memoravi (2).

Breviter nunc de Augusti graecis poëmatis mentio mihi est facienda. Quamquam enim apud Suetonium (3) scriptum legimus eum non tam linguae graecae peritum fuisse ut aut loqueretur expedite aut componere aliquid auderet, nonnulla tamen exstant apud veteres scriptores testimonia eum per occasionem ludumve versus graecos vel ex tempore fecisse, quos quantivis preti versus edidi ad demonstrandum non defuisse Augusto cum promptam satis linguae graecae facultatem, tum artis etiam cognitionem ex multa ac diligenti sine dubio poëtarum graecorum lectione haustam.

***

Epistularum (4) reliquiae a Caesare Augusto scriptarum, quae usque ad nos pervenerunt, haud contemnendae numero, pretiosissima sunt nobis documenta, per quae summi illius viri ingenium penitus cognoscere possumus. Quae enim nobis epistularum eius fragmenta servata sunt, maximam partem ex numero earum deprompta, quas ad familiares scripsit, mirabilis et iucundae affectuum varietatis plena sunt, eiusque vitam, mores, ingenii animique indolem propius spectare nos sinunt, animumque nostrum mira quadam vi in se convertunt. Quamvis enim lacerae luculenter ostendunt nobis eae reliquiae sollicitam Augusti curam suorum et obsequium eius erga Liviam uxorem et amorem in privignos nepotesque et rectum eius de suis iudicium et facetam ac festivam, ne dicam interdum petulantem et mordacem, indolem eiusque vitae consuetudines et simul anxium fere dignitatis prin-

(1) *Claud.* 1.
(2) p. VII.
(3) *Aug.* 89.
(4) Vide: Ella Bourne, *Augustus as a letter-writer*, in: *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. XLIX (1918), p. 53-66. Ipsa vero hoc opus minime inspicere potui.

cipalis studium, totum denique eius animum aperiunt: hoc tantum valde est dolendum edax tempus maximam earum partem consumpsisse, quae quantum lucis ad summi illius principis et vitam et regnum et res allaturae essent, per se liquet.

Augusti epistulas in singularibus voluminibus collectas fuisse et evulgatas in omnium manus venisse, e loco Gelli (1) colligi licet, qui librum epistularum divi Augusti memorat, quas ad Gaium nepotem suum scripsit (2). Suetonius nullam Augusti epistularum syllogen refert, sed haud dubium est quin ei prae oculis epistulae ipsius manu scriptae fuerint (3); quod etiam de Quintiliano (4) atque Plinio (5) dicendum est; verisimile autem videtur omnes illas familiares fuisse, haud dubie, sicut iam admonuit Weichert, ab eis ad quos scriptae fuerant, velut res pretiosas diu servatas et vel hereditate vel emptione ad posteros traditas. Sed nulla apud veteres scriptores epistularum ad Ciceronem crebro per annos 710/44-711/43 (6) ab Augusto scriptarum mentio fit (7) nihilque earum nobis est relictum, quod valde est dolendum cum per se liqueat quantum lucis primis iisque turbidis Augusti vitae publicae annis illae attulissent. Quod ad dictionem pertinet, in epistulis quoque quamvis saepe cito et currenti exaratis stilo et plerumque familiari dicendi genere expressis easdem deprehendere possumus virtutes, quibus universe eius eloquendi scri-

---

(1) Gell. *n. a.* XV 7, 3.

(2) Hac in re SCHANZI (*Gesch d. röm. Litt.*[3] II 1 p. 8) opinioni accedo, in singulos libellos Augusti epistulas editas fuisse, contra PETERI sententiam (*Die geschichtliche Litteratur über die röm. Kaiserzeit*, Leipzig 1897, I p. 460), qui librum litterarum ad Gaium nepotem partem fuisse censet amplioris Augusti litterarum collectionis.

(3) Suet. *Aug.* 71: *autographa quadam epistula;* 87: *litterae ipsius autographae.* Vide A. MACÉ, *Essai sur Suétone*, Paris 1900, p. 117 sqq.

(4) Quint, *inst. or.* I 7, 22: « *here* » *nunc E littera terminamus, at veterum comicorum adhuc libris invenio* « *heri ad me venit* »: *quod idem in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.*

(5) Plin. *n. h.* XIII 12, 83; XVIII 15, 139; XXI 3, 9.

(6) Vide: DRUMANN-GROEBE, *o. c.*. IV p. 26 sqq.

(7) Ciceronis ad Octavianum iuvenem litterarum quanta fuerit per id tempus crebritas, et ipsius Ciceronis testimonio constat (*ad Att.* XVI 8; 9; 11) et earum fragmenta docent, quae collecta edidit, post alios, LUDOVICUS CLAUDE PURSER, *M. Tulli Ciceronis epistulae.* III (Oxonii 1902): e quibus colligi licet eas tribus saltem comprehensas voluminibus evulgatas fuisse; sed epistularum quas ab Augusto scriptas ad illum fuisse compertum habemus, ne fragmentum quidem apud ullum exstat scriptorem.

bendique genus praeditum fuisse veteres contestantur scriptores (1). Gellius autem, litterarum potissimum ratione habita, elegantiam orationis neque morosam neque anxiam, sed facilem hercle et simplicem Augusto tribuit (2). At in epistulis familiaribus scribendis verba graeca latinis immiscere solebat Augustus (3), sicut e fragmentis quae supersunt, colligi potest, versibusque graecis atque proverbiis libenter uti. Praeterea in iisdem quaedam notatu digna frequentius eum usurpasse Suetonius (*Aug.* 87) animadvertit; nam, cum aliquos numquam soluturos significare vellet, *ad Kalendas graecas soluturos* aiebat, et cum hortaretur ferenda esse praesentia, qualiacumque essent, *contenti simus hoc Catone;* et ad exprimendam festinatae rei velocitatem *celerius quam asparagi coquuntur.* Quorum primum Augusti dictorum, etiam nunc frequenter usurpatum (4), explanatione non eget, cum satis constet apud Graecos minime usui fuisse mensium Romanorum rationes et partes; festive igitur lepideque Augustus *ad Kalendas graecas* pro *numquam* dicere potuit. Quod ad secundum dictum pertinet, in controversia est utrum de Catone Censorio an de Uticensi agatur: si autem consideraverimus Censorii nomen iam pridem Uticensis praeclara fama obscuratum ad Augusti aetatem pervenisse, huius vero memoriam recentem adhuc in omnium animis viguisse, nobis manifestum fiet Catonem Uticensem modo ab Augusto intellegi potuisse. De huius autem Augusti dicti significatione virorum doctorum sententiae inter se discrepant: alii voluisse eum quasi dicere interpretati sunt: « feramus haec aequo animo nec nobis mortem consciscamus; satis sit hoc Catonem fecisse »; sed per se liquet quantum cavillationis haec habeat sententia, alii rectius censuerunt id dictum eum usurpasse, cum hominem mediocri virtute praeditum in senatum legeret vel senatui aut tribubus commendaret, ita ut Cato non amplius hominis sed ipsius virtutis nomen fieret, frequentissimeque in proverbiis adhiberetur (5). Tertium denique

---

(1) Vide infra p. XVIII.

(2) Gell. *n. a.* XV 7, 3.

(3) Haec autem non unius Augusti consuetudo erat, sed quo quisque tum doctior videri volebat eo libentius copiosiusque in sermone graeca utebatur lingua. Vide Cic. *de off.* I 31, 111; Horat, *sat.* I 10, 20 sqq.

(4) Cfr. OTTO, *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer* (Leipzig 1890) p. 65; BÜCHMANN, *Geflügelte Worte* [21] (Berlin 1903) p 507; GIUSEPPE FUMAGALLI, *Chi l'ha detto?* [6] (Milano 1915) p. 559.

(5) OTTO, *o. c.* p. 78.

dictum, e re coquinaria petitum, ostendit eum in epistulis familiaribus ilocalariter ludere consuevisse. Tribus his dictis aliud addendum est quod Gellius (*n. a.* X 11, 5) nobis testatur, qui ait Augustum et dicere in sermonibus et scribere in epistulis solitum esse: σπεῦδε βραδέως (1), hoc est: *festina lente*, per quod moneret *ut ad rem agendam simul adhiberetur et industriae celeritas et diligentiae tarditas, ex quibus duobus contrariis fit « maturitas »*; quod item dictum usque ad nostram aetatem pervenit atque etiam hodie frequenter, latine quidem, usurpatur (2).

Ibidem (*Aug.* 87) pergit Suetonius: *ponit assidue et pro stulto « baceolum » et pro pullo « pulleiaceum »* (3) *et pro cerrito « vacerrosum » et « vapide » se habere pro male et « betizare » pro languere, quod vulgo « lachanizare » dicitur.* — « Baceolus » sive « bacelus » a graeco « βάκηλος » ductum esse videtur, de quo Suidas (4): μέγας μέν, ἀνόητος δὲ καὶ γυναικώδης. Βάκηλος, εὐνοῦχος, ἀπόκοπος. καὶ παροιμία· βάκηλος εἶ, κατὰ τῶν ἐκλύτων καὶ ἀνάνδρων; est igitur homo demens, stultus, seu potius, sicut Forcellini (5) ait, stulte glorians, vaniloquus, mollis et effeminatus. De verbo « pulleiaceus » nunc dicendum est, quod a « pullus » syllabica adiectione productum recte censuit Forcellini (6); neque est cur cum Weicherto (7) errorem quendam in codicibus subesse coniciamus, atque a Suetonio pro « *pullo* » scriptum fuisse « *pulleio* ». Nempe, sicut iam cum Casaubonus tum Forcellini censuerunt, ad aliorum colorum exemplum, quadam ingenii lascivia, id verbum Augustus formavit; sic enim dicimus: « violaceus, hederaceus, herbaceus », cett. — « Vacerrosus » quod pro « cerrito » Augustus usurpare solebat a « vacerra » i. e. stipite et translate homine vecorde et vesano (8),

(1) Cfr. Suet. *Aug.* 25.

(2) Büchmann, *o. c.* p. 507; Fumagalli, *o. c.* p. 517.

(3) Vulgatam lectionem accepi, quam potiorem censui, sed miram lectionum varietatem hic locus praebet: *aut pullum* (et tum *gallinaceum*) Bentley proposuit; *ut pullum* Roth; *caput aut pullum* Becker; *apud pullum* denique Maximilianus Ihm (Lipsiae 1908).

(4) *Lexikon* p. 936 Bernhardy, Halis et Brunswingae 1853.

(5) I p. 421.

(6) III p. 963.

(7) *o. c.* p. 142.

(8) Vide Fest. 570 Thewrewk, 514 Linds.: *Vacerram vocari aiunt stipitem ad quem equos soleant religare... vecors et vesanus teste Livio, qui dicit «... corde et malefica vecordia »*. Vide Liv. Andr. fr. XXXIV Pascoli, *Epos* (Livorno 1911) p. 5; fr. 39 Havet, *De Saturnio Latinorum versu* (Par. 1880):

sermonis plebei atque rustici vox est. — Quod ad « vapide » adverbium pertinet, id a « vapor » minime a « vappa », ut quidam opinati sunt, ductum cum Forcellinio putandum est, ad eamque pertinere videtur corporis condicionem, qua homo languore atque membrorum lassitudine habeatur. Denique pro « languere », teste Suetonio, « betizare » Augustus maluit, quod vulgo « lachanizare » dicebatur. Utrumque verbum ab oleribus ductum est: ut enim λάχανα, unde « lachanizare », Romanorum olera sunt, ita est « beta » herba languida, caule ac foliis tenerrimis atque mollissimis praedita (1). Neque mirum est Augustum tam vario modo eandem rem dixisse, quod, cum per totam fere vitam infirmus atque valetudinarius fuerit, saepius id verbis illi significandum erat.

Porro haec Suetonius in Augusti epistolis animadvertit, eum « simus » pro « sumus » et « domos » genetivo casu singulari pro « domus » usurpasse, additque: *nec unquam aliter haec duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet;* quod Marii Victorini (2) testimonio confirmatur: *divus Augustus genetivo casu « huius domos meae » per O non per U litteram scripsit. Messalla, Brutus, Agrippa pro « sumus », « simus » scripserunt.* Quantum ad « simus » pro « sumus » spectat, quem usum Augustum cum aliis suae aetatis viris iisque haud litterarum nesciis communem habuisse e Marii Victorini testimonio constat, id ex vocalium i atque u sono affini nunc exiliore nunc pinguiore ortum esse videtur, quarum permutatio frequentissime apud veteres scriptores deprehenditur (3). Sed ut Caesar *optimus* atque *maximus* semper et ipse usurpavit et in inscriptione usurpari iussit, sicut Quintilianus (*inst. or.* I 7, 21) refert, ita Augustum semper *simus* pro *sumus* dixisse animadvertit Suetonius in epistulis ipsius manu scriptis (4).

Difficiliorem habet explicatum quod Suetonius addit, Augustum semper *domos* pro *domus* genetivo casu singulari adhibuisse,

---

fr. 39 DE LA VILLE DE MIRMONT, *La vie et l'oeuvre de Livius Andronicus* (Bordeaux, 1897), p. 92.

(1) Catull. LXVII 21: *languidior tenera cui pendens sicula beta...*

(2) *Ar. gram.* I 4 (KEIL, *Grammatici latini* VI p. 9).

(3) Vide, quaeso, hac de re quae disputaverit nuper C. PASCAL in commentariis, qui « *Athenaeum* » inscribuntur, a. 1918 I p. 34.

(4) Cfr. FR. STOLZ, *Historische Grammatik der lateinischen Sprache*, I (Leipzig 1894) p. 138; W. M. LINDSAY, *Die lateinische Sprache*, übersetzt von HANS NOHL, Leipzig 1897 p. 33.

qua de re nulla adhuc probabilis ratio data est (1), neque ulla fortasse dari potest: perperam tamen Ritschl (2) *domuos*, pro *domos* apud Suetonium legendum esse contendit.

Praeterea Suetonius hoc in litteris ipsius Augusti manu scriptis animadvertit, eum consuevisse verba non dividere nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum transferre, sed ibidem statim subicere atque circumducere (3), quod fecisse mihi videtur ne molesta ea verborum divisio lectorem moraretur.

Denique Suetonius (*Aug.* 88) ait Augustum non adeo ortographiam, quam dicunt, i. e. formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, custodivisse: sed eorum potius secutum esse opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur, existimarent. Huc pertinere videtur quod refert Quintilianus (*inst. or.* I 7, 22) qui ait apud antiquos et *here* et *heri* in usu fuisse, cum utriusque vocalis sonus in ipso verborum fine ambiguus sit; sua quidem aetate formam in *-e* exeuntem praeferri, sed apud veteres comicos formam *heri* inveniri; *quod idem in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit* (4), *deprehenditur.* Quod Quintilianus ait *heri* apud comicos haberi, ostendit eam formam in sermone cotidiano atque vulgari usurpatam esse. Augustus igitur, cotidiani sermonis in epistolis sectator (5), cum haud dubie *heri* non *here* pronuntiaret, eandem formam in scribendo quoque praetulit, sicut fragmenta eius epistularum (cfr. V ad Tiberium privignum p. 7; fr. XXII ad Agrippinam neptem, p. 12) ostendunt. Item Gellius (*n. a.* X 24, 1. 2) ait sua quidem aetate *die quarto* et *die quinto* tantum dici consuevisse, quique aliter diceret, eum pro rudi atque indocto homine haberi: *sed Marci*

---

(1) STOLZ, o. c. I p. 131: *Das Ō in dem augustischen domōs will* KRETZSCHMER *mit Rücksicht auf eine avestische Form auf « -āus » aus « -ōus » (gen.* domōus) erklären, was ich nicht für wahrscheinlich halte,* sed nihil aliud addit. Vide LINDSAY, o. c. p. 436: *Ob die von Augustus bevorzugte Genetivform von « dŏmus » nämlich « domos » auf gleichzeitiges Vorhandensein von idg. -ous in Lateinischen deutet, ist ungewiss.*

(2) FRIDERICI RITSCHELII *opusc. philol.* IV (Lipsiae 1878) p. 169.

(3) De hac Augusti puerili quasi consuetudine vide: AUGUSTO CORRADI, in: *Bollettino di filologia classica* 2 (1895-96) p. 262.

(4) Haud dubie intellegendae sunt litterae ab Augusto dictatae atque a liberto aliquo exaratae.

(5) Suet. *Aug.* 87.

Tullii aetas ac supra eam non, opinor, ita dixerunt: « diequinte » enim et « diequinti » pro adverbio copulate dictum est, secunda in eo syllaba correpta. Divus etiam Augustus, linguae latinae non nescius munditiarumque patris sui in sermonibus sectator, in epistolis plurifariam significatione ista dierum non aliter usus est. Augustus igitur contra grammaticorum praecepta, easdem verborum formas quibus in cotidiano sermone uteretur, in epistolis quoque adhibere consueverat.

Ex iis quae disputavimus atque ex veterum scriptorum testimoniis effici licet Augustum ad ἀνωμαλίαν, quam inaequabilitatem Varro (*l. l.* 9, 1) vocat, proclivem fuisse, id quod in Vergilio quoque deprehendere possumus; hunc enim exempli gratia, in accusativo casu plurali modo formas in *-is* exeuntes, modo in *-es* adhibuisse *arbitrio consilioque usum auris* Probi testimonio constat (1), quamvis praeceperint grammatici accusativum pluralem in *-is* desinere, quotiens genetivus pluralis in *-ium* exiret, quotiens autem in *-um*, totiens in *-es* (2); Cicero autem cum ad ἀνωμαλίαν propensior esset, analogiae tamen interdum se esse sectatorem professus est (cfr. *Brut.* 258).

Postremo quod Suetonius addit in epistulis ipsius Augusti manu scriptis communes hominum errores se deprehendisse in permutandis et praetermittendis litteris syllabisque, id modo summam curam ac diligentiam ostendit, qua Suetonius litteras, quae in principis scriniis custodirentur, observaverit atque perscrutatus sit; cum enim esset epistularum magister, ad ipsa acta aditus ei patuit eaque diligentissime inspexit (3).

Sed hoc etiam in Augusti epistulis singulare Suetonius (*Aug.* 50) animadvertit, eum ad omnes horarum quoque momenta, nec diei modo, sed et noctis, quibus datae significarentur, addere solitum esse; quod diligentissimam immo etiam nimiam interdum curam declarat, quam cum in omni vita tum etiam in rebus litterariis Augustus observavit, quippe qui, eodem teste Suetonio (*Aug.* 88) legato consulari successorem dedisset ut rudi et indocto, quod ab eo *ixi* pro *ipsi* scriptum animadvertisset. Quod quamvis nobis minime probari possit, nihil tamen est cur cum Wei-

---

(1) Apud Gellium XIII 21, 1. Cfr. M. Lenchantin, *Gli accusativi « urbis urbes turrim turrem » in Virgilio* (*Riv. di filologia* XLIV p. 235-248).

(2) Cfr. Serv. *ad Verg. Aen.* I 108.

(3) Cfr. A. Macé, *o. c.* p. 125 sq.

cherto (1) infitias eamus fidemque diligentissimi illius historiarum scriptoris, qui, ut supra docuimus, optimis usus est fontibus, auctoritati abrogemus.

Caesaris Augusti epistularum reliquias in duas distributas partes edidi, quarum prior ad res privatas, altera ad res publicas epistulas pertinentes continet; cumque difficillimum esset temporis rationem servare, idque plerumque nullo pacto fieri posset, eorum tantum, ad quos scriptae fuissent, rationem habui.

***

Quod ad ORATIONES pertinet, eloquentiam studiaque liberalia a teneris eum cupide et laboriosissime exercuisse testatur Suetonius (2) nec cuiquam mirum videbitur, qui consideraverit honestis eum studiis a puero imbutum praeclaraque excellentium magistrorum disciplina atque institutione usum fuisse: veri autem simillimum est avunculum ipsum, Iulium Caesarem, qui perspectis ingenii animique eius virtutibus iam dudum in nomen familiamque eum adsciscere secum ipse constituisset, operam dedisse ut prae ceteris dicendi facultatem adolescens exerceret atque excoleret, qua nihil utilius nihilque ei magis necessarium fore intellegeret; idque Dionis testimonio (3) confirmatur. Etiam enim Mutinensi bello, auctore Suetonio (4), in tanta mole rerum, nullum diem labi passus est quin et legeret et scriberet et declamaret. Sed neque natura neque eloquentiae studio summum Augustum oratorem evasisse, hoc tantum probari confirmarique potest, quod eius orationum, quas omnes de scripto eum dixisse Suetonius testatur verique simile est in publicum evulgatas fuisse, nihil, si pauca excipis verba, ad nostram pervenit aetatem: quod, mea quidem sententia, haud levis momenti est argumentum.

Sed eius sermonem quibusdam iisque praeclaris ornatum

(1) O. c. p. 146: *Augustum in huiusmodi rebus quamvis levidensibus et minutis nonnumquam difficiliorem fuisse ac fastidiosiorem, aliunde cognitum habemus; sed eum legato illi huius unius erroris causa successorem dedisse tamquam homini rudi et indocto, nemo facile mihi persuadebit.*

(2) Suet. *Aug.* 84: vide infra p. 23.

(3) Dio Cass. XLV 2, 7: vide infra p. 24.

(4) Vide infra p. 23.

fuisse virtutibus veteres scriptores contestantur; Tacitus (1) enim ait Augusto promptam ac profluentem eloquentiam fuisse; Fronto (2) recte sciteque eum linguae etiam tum integro lepore potius quam dicendi ubertate praeditum fuisse putat; fusius Suetonius (3) certiores nos facit illum genus eloquendi secutum esse elegans et temperatum, vitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et reconditorum verborum, ut ipse dicere soleret, foetoribus, praecipuamque curam duxisse sensum animi quam apertissime exprimere: quod principem decet, qui ab omnibus intellegi velit. Neque a principis more abhorret quod de Augusto addit Suetonius eum neque in Senatu nec apud populum nec apud milites umquam nisi meditata et composita oratione locutum esse, quamvis non careret quadam ex tempore dicendi facultate; ac ne periculum adiret memoriae aut in ediscendo tempus consumeret, omnia recitare instituisse: quod prudentiam laude dignam atque circumspectionem principis declarat, qui accurate domi quae in publico dicturus esset, meditabatur et sive tempori parcens sive memoriae diffidens, ne quid plus minusve diceret, quam sibi propositum esset, de scripto pronuntiabat.

Avunculi dictionem in concionando eum aemulatum esse Gelli (4) testimonio constat, qui divum Augustum dicit linguae latinae non nescium, munditiarum patris sui in sermonibus sectatorem: sed ut ingenio et doctrina, ita eloquentia quoque Augustus cessit avunculo suo: hic enim et elegantissime, teste Cicerone (5), locutus est, et externis quoque ornamentis praeditus fuit, quae in audientium animis movendis vehementer eum adiuvarent: fuisse traditur (6) excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ora paulo pleniore, nigris vegetisque oculis,

---

(1) Tac. *ann.* XIII 3: vide infra p. 23.

(2) Fronto *epist.* p. 119 Mai; vide infra p. 24.

(3) Suet. *Aug.* 86; vide infra p. 23.

(4) Gell. *n. a.* X 24.

(5) Cic. *Brut.* 252. De Iulii Caesaris dicendi genere elegantia, vide quae docte disputaverit E. Wölfflin, *Elegantia Caesaris* in « *Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik* VIII (1893) p. 142. sq.; item in commentatione: *Epigraphisce Beiträge* edita in « *Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und der historischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München* » 1896 p. 161 sq.

(6) Suet. *Caes.* 45.

valetudine prospera; pronuntiasse dicitur (1) voce acuta atque ardenti motu gestuque. At Augustus forma quidem eximia fuit et per omnes aetatis gradus venustissima, sicut Suetonius (2) docet eiusque ostendunt simulacra (3), sed statura brevi, valetudine infirma atque aegra fuit (4): pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono atque nonnumquam, infirmatis faucibus, praeconis voce ad populum concionatus est (5).

Haec habui quae de Caesaris Augusti orationibus in universum dicerem: nunc de singulis enucleatius mihi est dicendum, in quibus percensendis temporis ordinem sequar.

I. *Laudatio funebris Iuliae aviae.* — Mature Augustus, immo omnium Romanorum maturrime oratorum ad publice dicendum prodiit, neque id sua sponte, sed temporum necessitate impulsus. Cum enim anno 703/51 supremum obiisset diem Iulia, C. Iulii Caesaris soror nata minor et mater Atiae, quae Augustum peperit, puer tunc duodecimum annum (6) agens eam pro rostris laudavit valdeque probabilis est Weicherti (*o. c.* p. 115) atque Drumanni (*o. c.* p. 261) coniectura Augustum non proprio ipsius animi

---

(1) Suet. *Caes.* 55.

(2) Suet. *Aug.* 79.

(3) De Augusti signis, quae quidem ad nostram aetatem pervenerunt, vide: BERNOULLI, *Römische Ikonographie* II 1, Berlin und Stuttgart, 1886 p. 6 sqq.; W. HELBIG, *Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassicher Altertümer in Rom* [2], Leipzig 1889, passim.

(4) Suet. *Aug.* 79; 80; 81.

(5) Suet. *Aug.* 84.

(6) Haec est cum Suetoni (*Aug.* 8) sententia, tum etiam Quintiliani (*inst. or.* XII 6, 1): Nicolaus autem orationem ab Augusto nono aetatis anno habitam esse tradit eiusque testimonium utpote scriptoris aequalis, hanc habuit vim, ut quidam viri docti in Suetonio *decimum annum agens* pro *duodecimum a. a.* et in Quintiliano *decem annos natus* pro *duodecim a. n.* corrigendum censerent. Sed multo probabilior est WEICHERTI sententia (*o. c.* p. 8), quocum et MEYER (*Oratorum Romanorum fragmenta*[2], Turici 1842 p. 518) et BLUMENTHAL (*Die Autobiographie des Augustus* in « *Wiener Studien* » XXXV 1913 p. 123 adnot.) consenserunt Nicolaum cum multa alia declamatorie augeret, etiam in hac re prudentem scientemque numerum ementitum esse et quo maior fieret Augusti laus, scripsisse istam concionem funebrem a puero vixdum decenni habitam esse maximis audientium clamoribus et plausu; minimeque mihi videtur probanda coniectura quam ALFRED VON GUTSCHMID protulit (*Kleine Schriften* V, Leipzig 1894, p. 540): *vermuthlich verwechselte Nikolaos diesen Fall mit der Laudatio, die Tiberius neunjährig seinem leiblichen Vater hielt.*

impetu aut suo in aviam, tenerae quidem pueritiae suae educatricem, amore, sed avunculi magni suasu et auctoritate permotum illius matronae pro rostris laudandae munus suscepisse. Veri enim simillimum est Iulio Caesari haud parum cordi fuisse ut sororis suae nepos, qui tam insignem de se iam spem movisset quemque ipse in familiam nomenque adsciscere constituisset, quam maturrime populo Romano innotesceret, maximeque eius intererat ut gens Iulia, quam ipse aliquot annis ante magnis prae concione extulerat laudibus (1) quocumque vel a puero celebraretur modo.

Utrum eam laudationem Augustus suopte ingenio composuerit an adiutore et magistro aliquo usus, diiudicari non potest doctorumque virorum sententiae inter se discrepant: alii minime a vero abhorrere censent orationem illam ab ipso puero fuisse scriptam, quippe qui, teste Suetonio (*Aug.* 84) ab aetate prima cupide et laboriosissime in eloquentiam incubuisset; alii veri similius iudicant aliquem ex Augusti magistris sua opera Augustum in primo isto ingenii oratorii experimento adiuvasse. Weicherti autem sententia, inutile atque supervacaneum esse de scriptore eius orationis quaerere, qua Augustus puer Iuliam aviam mortuam laudasse traditur, cum aliquot ante annis Iulius Caesar ipse pro rostris Iuliam amitam laudavisset cumque huiusmodi funebres laudationes ab ipsis familiis quasi ornamenta servarentur ad usum, si quis eiusdem gentis periisset, minime mihi probatur: nihil sane absoluti hac de re affirmari potest, sed hoc tantum aliqua probabilitate dicendum mihi videtur, Augustum puerum orationem suo Marte composuisse, quae, utpote coram populo dicenda, a magistro eius recognita emendataque fuisset: veri autem simillimum est gentem Iuliam in ea summis laudibus celebratam eiusque generis antiquitatem nobilitatemque praedicatam esse, sicut Caesarem in Iulia amita laudanda fecisse compertum habemus, iisque omnibus avunculi ipsius laudes intextas esse, quem orator duodecim annos natus patris loco coleret.

II. *Concio ad populum.* — Primam ad populum orationem habuit Augustus cum, accepto Caesaris necis suaeque adoptionis nuntio, Apollonia profectus, Romam exeunte anni 714/44 mense

(1) Suet. *Caes.* 6.

Aprili ingressus est atque hereditate adita nomineque Caesaris sumpto, vehementi dominandi cupiditate flagrans, sed callidissima usus simulatione, a L. Antonio, tribuno plebis, in concionem productus, mense Maio eiusdem anni, duodeviginti annos natus, verba apud populum fecit eique ludos Veneri Genetrici a Iulio Caesare apud Pharsalum consecratos mox se facturum et simul pecuniam se numeraturum, quam omnibus viritim dictator legasset, pollicitus est: eamque orationem exemplaribus divulgatam in omnium venisse manus et Ciceronis testimonio constat et per se veri est simillimum, cum ipsius Octaviani plurimum interesset ut ea, quae populo de instituto suo dixisset quaeque ei promisisset, quam plurimis innotescerent.

III. *Concio ad populum.* — Aliam Octavianus orationem, ut populum sibi conciliaret eumque ab Antonio, quocum iam dissidere coeperat, abalienaret, mense Octobri eiusdem anni (710/44) habuit. Veteranis enim in Campania collectis, Romam cum iis contendit eique obviam profectus est Tib. Canutius, tribunus plebis, inimicus Antonio ideoque Octaviano amicus, voluntateque eius cognita, eum in urbem introduxit atque ad aedem Castoris in concionem produxit. Prior Canutius in Antonium invectus est; tum ipse Octavianus dicere orsus, patris memoriam eiusque rerum gestarum renovavit, modeste de se locutus, iniuriasque ab Antonio acceptas commemoravit, propter quas etiam exercitum illum suae custodiae causa contraxisset, denique patriae operam suam et obsequium pollicitus est. Eam quoque orationem vulgatam esse, Cicero (*ad. Att.* XVI 15, 3) certiores nos facit, qui eam in manibus habuit.

IV. *Concio ad populum.* — Postquam, anno 718/36, bellum cum Sex. Pompeio per intervalla atque ancipiti fortuna inde ab anno 712/42 gestum confectum est, Romam reverso Octaviano senatus immodicos decrevit honores, ipsi permittens ut arbitratu suo vel omnes acciperet, vel quotquot ipsi accipere placeret; itumque est ei obviam quam longissime a coronatis tam senatoribus quam populo, qui eum ad templa primum, deinde domum deduxerunt (Idibus Nov. anni 718/36) (1). Postero die senatum populumque in concionem extra pomoerium Octavianus convocavit, atque oratione pro concione habita, res a se gestas ordine

(1) Cfr. Drumann-Groebe, *o. c.* IV p. 277.

recensuit administrationemque reipublicae iam inde ex quo ad eam admotus est usque ad illum diem: pacem et tranquillitatem denunciavit post sublata funditus bella civilia et tributa nondum reddita debitoribus condonavit, pariterque publicanorum aes alienum remisit et mercedes nondum persolutas pro locationibus publicis. Ex honoribus autem sibi per senatus consultum oblatis accepit ovationem et annua sollemnia diebus victoriae, auratamque in foro statuam, triumphali habitu, quo urbem esset ingressus, insistentem columnae rostris navium cinctae. Quam orationem a se ipso conscriptam, teste Appiano, in vulgus deinde edidit.

V. *Oratio graeca Alexandriae habita.* — Cum Alexandriam anno 724/30 Augustus cepisset, victor in urbem ingressus est, cum Ario philosopho colloquens dextramque eius tenens, ut is eximio in honore ab ipso habitus, statim in oculis civium admirationeque esset. Gymnasium deinde ingressus, Alexandrinos metu consternatos et ad terram collapsos surgere iussit ad eosque orationem habuit, omni se culpa populum liberare dicens, primum ob Alexandrum urbis conditorem, deinde ob admirabilem urbis pulchritudinem, tertio ob gratiam qua Arius amicus apud ipsum floreret. Haec Plutarchus (*Ant.* LXXX). Sed tres has causas ob quas fore ut Alexandrinis ignosceret eorumque urbi parceret pollicitus est, non sine aliqua varietate veteres rerum scriptores proferunt, sicut e testimoniis, quae infra (p. 26) collegi, potes, candide lector, efficere. Hanc orationem graece eum habuisse testatur Dio (LI 16), quo facilius ab Alexandrinis intellegi posset. At si Suetoni (*Aug.* 89) testimonium spectaverimus Augustum non tam linguae graecae peritum fuisse, ut aut loqueretur expedite, aut componere aliquid auderet, et quae occasio ferret, latine eum scribere vertendumque alii dare solitum esse, valde probabile videbitur orationem ab Augusto latine scriptam, ab Ario philosopho, illius expeditionis comite, in graecum conversam fuisse sermonem: idque hoc veri est similius, quod in urbe litterarum laude florentissima Augustus locuturus esset virisque ornata doctissimis.

VI. *Laudatio funebris M. Claudii Marcelli.* — Habita est a. 731/23, quo anno Marcellus, Octaviae minoris (1), Augusti sororis filius, quem ob maternas virtutes Augustus adoptaverat

(1) Cfr. Drumann-Groebe, *o. c.* IV p. 250; 257.

et cui anno 729/25 filiam suam Iuliam admodum tum iuvenem, uxorem dederat (1), inexorabili morbo confectus supremum diem Baiis obiit, cum vigesimum ageret annum (2) atque immatura eius miseraque mors ab omnibus complorata atque defleta est, cum ingentem de se expectationem eximius ille iuvenis movisset (3). Corpus eius Romam ingenti pompa allatum, in Campo Martio sepultum est. Augustus summo affectus dolore, laudationem funebrem dixit, in qua prisca Marcellorum gentis decora eorumque res praeclare gestas repetivit praecipueque fortissimi illius M. Claudii Marcelli quinquies consulis, qui primus ad Nolam Hannibalem vinci posse docuisset Syracusasque expugnavisset atque per insidias Numidarum Hannibalis anno 546/208 periisset (4); id quod e duobus Plutarchi locis colligi licet (5). Deinde adulescentem ipsum tot virtutibus iisque tam praeclaris ornatum laudavit eiusque immaturam deploravit mortem. Orationem ab Augusto scriptam divulgatamque fuisse ex ipsis, quos supra commemoravimus, Plutarchi locis efficiamus oportet.

VII. *Laudatio funebris M. Vipsani Agrippae.* — M. Vipsanius Agrippa, qui ignobili loco natus ob res praeclare bello gestas maxime insignis factus erat (6) atque sumptuosis splendidisque aedificiis non modo Romam, sed alias quoque exornaverat

---

(1) Dio. LIII 27, 5; Plut. *Ant.* 87; *Marc.* 30; Vell. II 93, 2; Suet. *Aug.* 63; cfr. DRUMANN-GROEBE, *o. c.* II p. 337.

(2) Propert. III 18, 15 sq.

(3) Vide clarum illum Vergili de Marcello locum (*Aen.* VI 860 sqq.) de quo Servius (*ad Aen.* VI 862): *constat hunc librum tanta pronuntiatione Augusto et Octaviae esse recitatum, ut fletu nimio imperarent silentium: nisi Vergilius finem esse dixisset* etc. Cfr. Propert. III 18; Horat. *carm.* I, 12, 45; Tac. *ann.* II 41; Sen. *ad Marc.* II 3, 4.

(4) Cfr. DRUMANN-GROEBE, *o. c.* II p. 327 sq.

(5) Quod Plut. *Marc.* 30 (vide p. 27) narrat, id Augustum in laudatione funebri Marcelli nepotis rettulisse, primus HEEREN (*De fontibus et auctoritate vit. parall. Plutarchi*, Gottingae 1820) suspicatus est eiusque coniecturam tamquam probabilem omnes, qui secuti sunt, viri docti acceperunt: vide: MEYER, *Oratorum Romanorum fragmenta* [2], Turici 1842, p. 521; WEICHERT, *o. c.* p. 116; HERMANNUS GRAFF, *De Romanorum laudationibus commentatio*, Dorpati 1862, p. 86; VOLLMER, *Laudationum funebrium Rom. hist. et reliqu. editio*, in « *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik* » 18 Supplementband (1892) p. 477-484; cfr. GARDTHAUSEN, *Augustus und seine Zeit* I II p. 731. Item apud Plut. *comp. Pel. cum Marc.* eandem Augusti laudationem funebrem intellegamus oportet.

(6) Serv. *ad Verg. Aen.* VIII 682; *Tac. ann.* I 3; cfr. Hor. *carm.* I 6.

urbes (1), quem Augustus mortuo Marcello generum sumpserat, cum ex Pannonia a. 742/12 reverteretur, in Campania morbo correptus mense Martio eiusdem anni obiit. Corpus eius Romam Augustus afferri iussit atque laudationem funebrem in foro habuit, in qua cum de mortui obscuris maioribus nihil dicendum esset, illius tantum egregii viri res domi bellique praeclare gestas eum praedicasse veri simile est. Quod Dio (LIV 28, 2) addit velamentum inter se atque cadaver oratorem interposuisse, hac de causa factum esse credendum est, quod Augustus tum pontifex maximus esset, quem cadaveris adspectus polluisset (2).

VIII. *Laudatio funebris Octaviae sororis.* — Anno 743/11, auctore Dione Cassio (LIV, 35, 4), cum Octavia Augusti soror obiisset, duplicis laudationis honor ei tributus est: Augustus enim eam pro aede divi Iulii laudavit, Drusus pro rostris. Dubitatum est utrum Octavia maior, Octavi ex Ancharia filia (3), an Octavia minor, quam Atia, Augusti mater, genuit, intellegenda sit: cum enim Suetonius (4) dicat Augustum Octaviam sororem quarto et quinquagesimo aetatis anno, i. e. a. 745/9, amisisse eique maximos tribuisse honores, contendit Weichert (5) apud Dionem Octaviam maiorem, apud Suetonium Octaviam minorem intellegendam esse: alteram anno 743/11 mortuam esse, alteram anno 745/9. At Drumann, temporum rationibus diligenter examinatis, Weicherti opinionem funditus subruit demonstravitque apud utrumque scriptorem de eadem Octavia minore sermonem esse, anno 743/11 mortua; quod Suetonius autem ait, Augustum eam anno 745/9 amisisse, errori tribuendum esse (6). Itaque Drumanni sententiam plane accipere possumus. Neque mirandum est duplicem Augusti sorori laudationem tributam esse, cum nobilissima ea inter Romanas matronas fuisset, sicut omnes contestantur veteres scriptores atque cum eximia pulchritudine tum etiam praeclaris animi ingeniique virtutibus optimisque suis moribus omnium admirationem movisset.

---

(1) Vide Gardthausen, *o. c.* I ii p. 751.
(2) Cfr. Sen. *ad Marc.* XV 3; Vollmer, *o. c.* p. 461 adnot.
(3) Suet. *Aug.* 4.
(4) Suet. *Aug.* 61.
(5) *o. c.* p. 118.
(6) Drumann-Groebe, *o. c.* IV p. 251 adnot.

IX. *Laudatio funebris Neronis Claudi Drusi.* — Anno 745/9 Drusus, Tiberi Claudi Neronis et Liviae filius, iuvenis eximiis cum corporis tum praecipue animi ingeniique virtutibus ornatus (1) cum in Cattorum terram incurrens usque ad Sueborum fines progressus esset atque in Cheruscos postea conversus ad Albim flumen pervenisset (2), cum denique totam fere Germaniam in potestatem populi Romani reduxisset (3), in reditu, antequam ad Rhenum perveniret, ex fractura cruris trigesimo die postquam ex equo delapsus erat, obiit (4) triginta annos natus (5). Tiberius frater, ubi de tristi eius casu certior factus est, quam citissime properans vixdum spirantem invenit ac mortuum pedibus Romam comitatus est, portantibus municipiorum coloniarumque nobilissimis viris (6). Augustus ipse, quamvis asperrima hieme, usque ad Ticinum funebri pompae obviam ierat (7). Romae autem duplex mortui laudatio habita est: altera a Tiberio in foro, altera ab Augusto in circo Flaminio; quae verba autem Suetonius (*Claud.* 1) ex Augusti oratione refert, ex ultima huius parte sumpta videntur, cum laudationes funebres finiri solitae essent deorum invocatione, sicut iam cum Hermannus Graff (8) tum Wollmer (9) admonuerunt. Quanta animi commotione quantoque maerore laudationem Augustus pronuntiaverit, et alio confirmatur testimonio, carmine Ovidio olim falso attributo, quod vulgo « epicedion Drusi » appellatur, vel « consolatio ad Liviam » (10).

X. *Oratio in senatu habita.* — Anno 748/6 Augustus Tiberio privigno potestatem tribuniciam in quinquennium contulerat (11); iterum a. 4 p. Chr., quo anno cum Gaius Caesar mortuus esset

---

(1) Vell. II 97.
(2) Dio. Cass. LV 1.
(3) Vide Gardthausen, *o. c.* I iii p. 1082 sqq.
(4) Livius *epit. libr.* 142. Cfr. Ovid. *fast.* I 597; Dio. Cass. LV 1, 4; 5; Suet. *Claud.* 1.
(5) Vell. II 97, 3.
(6) Liv. *l. c.;* Sen. *ad Marc.* III; cfr. Dio. Cass. LV 2; Suet. *Claud.* 1.
(7) Tac. *ann.* III 5; cfr. Dio. Cass. *l. c.*
(8) *o. c.* p. 67.
(9) *o. c.* p. 484.
(10) Baehrens, *Poëtae latini minores* I p. 111 v. 209.
(11) Dio. Cass. LV 9, 4; Suet. *Tib.* 9; cfr. Mommsen, *Res gestae divi Augusti* [2] (Berolini 1883) p. 30-31.

princeps privignum adoptavit (1), senatum rogavit, ut eidem tribunicia potestas in decennium daretur (2): cum autem satis compertum haberet minime eum apud senatum populumque ob arrogantiam suam morumque asperitatem gratiosum esse, excusare eum conatus est oratione, quam ad senatum habuit.

Superest ut de orationibus, quas tamquam ab Augusto pronuntiatas rerum scriptores finxerunt, breviter mentionem faciam. Appianus (*b. c.* III 86; 87) narrat post pugnam Mutinensem senatum legatos ad legiones victrices misisse, qui earum in Octavianum fidem labefactarent: cum autem milites noluissent ἄνευ τοῦ Καίσαρος legatorum mandata audire, apud milites hunc concionatum esse et iniurias sibi a senatu illatas enumerasse eorumque fidem auxiliumque implorasse. Sed Augusti verba ab Appiano ficta esse cum Weichert (3) tum Drumann (4) censuerunt; idem et Eggeri (5) et Meyeri (6) iudicium fuisse videtur, quod nobis quoque probatur. Item orationes, quas Appianus (IV 126 ad milites; V 28 ad senatum et equites) Augusto tribuit, commenticiae videntur.

Nonnullae huiuscemodi orationes a Dione Cassio proferuntur: narrat enim Dio (XLVI 46) Augustum inito consulatu magno gaudio affectum esse, eo magis quod cum in Campum Martium se conferret, sex vultures apparuissent: paulo post cum apud milites concionaretur, duodecim alios vultures eum vidisse. Sed ista ad milites concio haud dubie a Dione ficta est, cum nemo rerum scriptorum, qui de omine illo mentionem faciunt (7), ullam Augusti ad milites illo tempore concionem commemoret.

Item ante pugnam Actiacam Dio Cassius inducit Augustum longissima atque verbosissima oratione, quae a cap. 24 libri L

(1) Cfr. *Corpus inscriptionum latinarum* I² p. 320; Vell. II 100; 104; Suet. *Aug.* 65.

(2) Dio. Cass. LV 13; cfr. Vell. II 103; Tac. *ann.* I 3; 10. Suetonius tamen *Tib.* 16 refert a. 757/4 Tiberio tribuniciam potestatem in quinquennium renovatam esse: vide quae doctissime disputavit MOMMSEN (*l. c.* p. 31).

(3) *o. c.* p. 125.

(4) *o. c.* IV p. 305.

(5) *Examen critique des historiens anciens de la vie et du règne d'Auguste* p. 14.

(6) *Oratorum romanorum fragmenta* ² p. 523.

(7) Suet. *Aug.* 95; App. *b. c.* III 94; Iul. Obs. *de prod.* c. 129.

usque ad cap. 31 extenditur, milites alloquentem: quae oratio sine dubio ficta iudicanda est, cum sane a vero abhorreat Augustum in tanto rerum discrimine longam illam orationem habere potuisse: quod si veri simile videtur eum ante pugnam paucis milites hortatum fuisse ut strenuos atque fortes se praestarent, nullo pacto adduci possum ut putem orationem ab Augusto scriptam fuisse atque ad Dionem pervenire potuisse.

Denique Dio (LVI 1) narrat cum Tiberius a Pannonia (a. 9 p. Chr.) rediisset atque Augustus ludos circenses praebuisset, magno opere equites contendisse ut lex περὶ τῶν μήτε γαμούντων μήτε τεκνούντων (1) aboleretur: Augustum itaque in forum equites omnes convocasse atque seorsum caelibes, seorsum maritos et patres familias convenire iussisse: cum autem plane horum paucitas prae illorum multitudine pateret, magno angore Augustum permotum separatim ad utrosque locutum esse, cum prius (c. 2-4) maritos atque patres familias laudaret, tum (c. 4-10) caelibes vehementer reprehenderet. Sed has orationes magna verborum copia ubertateque praeditas, quarum unus Dio auctor est, viri docti consentiente voce a Dione ipso conflictas censuerunt, neque amplius de iis disputandum mihi videtur.

***

Rescripta Bruto de Catone. Caesarem Augustum composuisse testatur Suetonius (*Aug.* 85), quod opus non animi vel exercitationis causa ab eo compositum fuisse veri simile videtur, sed ut rei publicae rationibus inserviret (2). Satis enim constat Catonem Uticensem, acerrimum illum veteris reipublicae defensorem, rebus in discrimen extremum adductis, Uticae sibi ipsum mortem conscivisse (a. 708/46), ne libertatis interitum vita superaret neu vultum tyranni aspiceret (3); voluntaria autem eius mors compluribus in utramque partem scriptis occasionem praebuit, cum alii, liberae reipublicae amatores, in caelum eum laudibus extollerent eumque tamquam heroem divino prope cultu prosequerentur, alii, contra, eius pervicaciam obstinationemque

---

(1) Fuisse haec videtur lex de maritandis ordinibus, quam Suetonius (*Aug.* 34) memorat: cfr. Gardthausen, *o. c.* I ii p. 903; II ii p. 525.

(2) Schanz, *Geschichte der römischen Litteratur* ³ II i (München 1911) p. 9.

(3) Cic. *de off.* I 31, 112; Hor. *carm.* I 12, 35 sq.; II 1, 24.

condemnarent eiusque gloriae obtrectarent. Cicero enim Catonis laudationem scripsit (1) eiusque exemplum et Brutus (2) et M. Fadius Gallus (3) et Munatius Rufus (4) secuti sunt: sed contra Ciceronis laudationem Catonis vituperationem Hirtius, Caesaris hortatu composuit ad illumque misit (5); tum Caesar ipse in certamen descendens Anticatones (6) scripsit, in quibus veri simile est quaecumque adversario, nimium ab iis laudato, crimini dari possent, eum collegisse (7). Itaque Augustus, quamvis promptus paratusque suapte indole esset ad veras hominum virtutes perspiciendas meritamque laudem iis tribuendam, non poterat aeque et benigne de Catone Uticensi existimare, pertinacissimo atque pervicacissimo illo Iuli Caesaris omniumque regnandi cupidorum adversario; impulsus igitur fortasse aliquo eius aetatis scripto Catonem sicut veteris liberaeque reipublicae defensorem praedicante (8), aut saltem huiuscemodi studiis sibi infestis permotus (9), « rescripta Bruto de Catone » senior iam composuit, de quibus nulla apud veteres rerum scriptores, praeter Suetonium, mentio fit, ideoque nihil de iis iudicare possumus; cum autem Bruto ipsi Augustum rescripsisse ex operis indice appareat, cuius rei causa haud difficile est intellectu, pugnacem et quasi bellatoriam libri fuisse naturam efficiamus licet.

***

Cum Augustus omnino vitam suam ac studia ad suae aetatis mores adaptare vellet, consuetudini atque inclinationi temporis sui obsecutus, etiam PHILOSOPHIAE operam dedit; hortationes enim ad philosophiam eum scripsisse testatur Suetonius (*Aug.* 85), quibus Arium philosophum Augusti magistrum et conturber-

---

(1) SCHANZ, *o. c.* I II (München 1909) p. 281 sq.
(2) Cic. *ad Att.* XIII 46, 2.
(3) Cic. *ad fam.* VII 24, 2.
(4) Plut. *Cat. min.* 37; cfr. Val. Max. IV 3, 2.
(5) Cic. *ad Att.* XII 40, 1.
(6) Suet. *Caes.* 56.
(7) Plut. *Caes.* 54; cfr. SCHANZ I II p. 126.
(8) SCHANZ II I p. 9.
(9) H. PETER, *Die geschichtliche Litteratur über die römische Kaiserzeit bis Theodosius I und ihre Quellen* (Leipzig 1897) I p. 173.

nalem (1) manum commodasse Diels (2) suspicatus est. Utrum Ciceronis Hortensium Augustus imitatus sit, sicut Diels coniecit, an potius Antisthenis, Persei atque Posidoni προτρεπτικοί exemplar illi praebuerint, ut Hirzel (3) opinatus est, minime diudicari potest, cum philosophicum id Augusti opus unus Suetonius, inter veteres rerum scriptores, commemoraverit indicemque tantum memoriae prodiderit; si autem consideraverimus Augusto magnam cum Cicerone necessitudinem et epistularum assiduitatem fuisse (4), si praeterea locum quendam Plutarchi spectaverimus, qui Augustum inducit nepotem ad Ciceronis libros legendos his verbis hortantem: « λόγιος ἀνήρ, ὦ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις » (5), Dielsi opinio potior nobis videbitur.

***

Varium et multiplex ingenium Augustum habuisse et ex iis quae disputavimus patet et hac re confirmatur, quod etiam GEOGRAPHICIS REBUS aliquid operae et tempus eum tribuisse constat: Augustus enim primus orbem terrarum pictum Romanis spectandum proposuit, opere quidem ab Agrippae sorore inchoato: nam cum hic, teste Plinio (6), magnum illud quod susceperat opus morte correptus (a. 742/12) perficere non potuisset, soror eius et postea Augustus id ad finem perduxit *ex destinatione et commentariis* eius; quorum verborum priore significari videtur, ut iam docuit Riese (7), indicasse Agrippam qua ratione quoque consilio tabulam confici vellet; alterum non solum de libro aliquo (8) sed fortasse de testamento eius intellegendum esse

---

(1) Vide P. HARTLICH, *De exhortationum a Graecis Romanisque scriptarum historia*, in « *Leipziger Studien* » 11 (1889) p. 305.

(2) DIELS, *Doxographi Graeci*, 1879 p. 81.

(3) HIRZEL, *Der Dialog*, Leipzig 1895, p. 2.

(4) Vide supra p. 10.

(5) Plut. *Cic.* XLIX 2.

(6) Plin. *n. h.* III 17.

(7) *Geographi latini minores*, Heilbronnae 1878 p. VII sq.

(8) De Agrippae commentariis vide sis quae disputaverint: PETERSEN, *Die Kosmographie des Kaisers Augustus und die Commentarien dse Agrippa*, in « *Rheinisches Museum für Philologie* » Neue Folge VIII (1853) p. 161-210; 377-403; IX (1854) p. 85-106; 422-442; E. SCHWEDER, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaisers Augustus*, in « *Philologus* » 54 (1895)

idem Riese censuit, quo Pollae sorori porticus aedificandae munus detulerit, quod Augustus postea susceperit.

Quando id opus perfectum sit, pro certo affirmare minime possumus, sed e Dionis testimonio (LV 8) effici licet anno 747/7 nondum id esse perfectum; quod tamen ante Augusti mortem (a. 767/14 p. Chr.) evenisse et per se liquet et contendit Müllenhoff (1), siquidem anno fere 768/15 p. Chr. Strabo ea scripserit quae in libro II p. 120 legantur. Haec tabula magnificum fuisse opus videtur: totus orbis terrarum inerat tunc quidem cognitus, in quasdam divisus provincias, fines earum et insularum secundum quattuor caeli partes descripti, mensurae in longitudinem et latitudinem dimensae: intervalla locorum atque insularum inter se et a proximis terris milibus passuum descripta, notulae deinde paucae, ut fragmenta quae Riese (2) collegit, ostendunt: tantumque opus quod ut gloriae populi Romani, tot terrarum domini, inserviret, et cognitionem terrarum apud plerosque promoveret Agrippa inchoaverat atque fortasse ut itinera suscipientibus auxilio esset, summae posteris utilitati fuit (3).

Sed alius Plinii superest locus (*n. h.* III 46) ex quo intellegimus Plinium Italiam describentem, librum quendam Augusti inspexisse, in quo:

I regiones undecim, in quas Italia discripta erat, singulatim depingebantur;

II uniuscuiusque regionis urbium laterculi litterarum ordine dispositi proferebantur;

III coloniae a ceteris oppidis distinguebantur (4).

---

p. 328 sqq.; ALFREDUS KLOTZ, *Quaestiones Plinianae geographicae*, Berlin 1906 (*Quellen und Forschungen zur alten Geschichte und Geographie*, Heft 11) p. 13 sqq.; D. DETLEFSEN, *Ursprung, Einrichtung und Bedeutung der Erdkarte Agrippas*, Berlin 1906 (*Quellen und Forschungen*, Heft 13 p. 57 sqq.).

(1) MÜLLENHOFF, *Ueber die römische Weltkarte*, « *Deutsche Altertumskunde* » III, Berlin 1892 p. 302.

(2) *o. c.* 1 sqq.

(3) Vide, quaeso, hac de re quid disputaverint K. MÜLLENHOFF, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus*, « *Deutsche Altertumskunde* » III p. 212 sqq.; *Ueber die römische Weltkarte*, ibid. p. 298 sqq., E. SCHWEDER, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaiser Augustus*; in « *Philologus* » 54 (1895) p. 319 sqq.; DETLEFSEN, *o. c.*

(4) OTTO CUNTZ, *De Augusto Plinii geographicorum auctore*, Bonnae 1888, p. 5.

Quae omnia ex Plinii Italiae descriptione colligi possunt, qui accurate regiones disiungit, earum laterculos profert litterarum plerumque ordine dispositos, colonias multas commemorat easque quoque in litteras plerumque digestas. Hoc etiam discimus, civitates italicas apud Augustum non urbis sed incolarum nomine, quod Graeci ἐθνικόν vocant, commemoratas fuisse. De quo Augusti opere plurimae fuerunt virorum doctorum disputationes atque coniecturae, quas minime e re hic percensere mihi visum est; haec tantum dicenda mihi videntur, Augusti opus non Italiam modo complexum esse, sed provincias quoque, quod et Detlefsen (1) de Hispania et Cuntz (2) de ceteris regionibus demonstraverunt, laterculisque, qui in eo exhibebantur, tabulas censorias subiisse (3). Ex hoc opere, quod libri formam habuisse cum Oehmicheno (4) et Cuntzio (5) atque Klotzio (6) faciendum est, multa qui secuti sunt geographi, praesertim Plinius, hauserunt (7).

---

(1) DETLEF DETLEFSEN, *Varro Agrippa und Augustus als Quellenschriftsteller des Plinius für die Geographie Spaniens*, in « *Commentationes Philologae in honorem Theodori Mommseni* » Berolini 1877 p. 23-34.

(2) O. CUNTZ, *De Augusto Plinii geographicorum auctore*, p. 6 sqq.; *Agrippa und Augustus als Quellenschriftsteller des Plinius in den geographischen Büchern der naturalis historia*, in « *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik* » 17° Supplementband 1890 p. 475 sqq.

(3) O. CUNTZ, *De Aug. Plinii geogr. auct.*, p. 48 sq.; TH. MOMMSEN, *Die italischen Regionen*, in « *Kiepert-Festschrift* » Berlin 1898 p. 101 sqq.; iterum in « *Gesammelte Schriften* » V, Berlin 1908 p. 275 sqq.; A. KLOTZ, *Quaest. plin. geogr.* p. 89 sqq.

(4) GUSTAV OEHMICHEN, *Die Descriptio totius Italiae des Kaisers Augustus*, « *Plinianische Studien* » Erlangen 1880 p. 48 sqq.

(5) O. CUNTZ, *De Aug. Plinii geogr. auct.* p. 49.

(6) *o. c.* p. 89 sq.

(7) Vide: O. CUNTZ, *Agrippa und Augustus als* etc.; MÜLLENHOFF, *Ueber die Weltkarte und Chorographie d. K. A.* « *Kleine Schriften* » V Leipzig 1894 p. 232; E. SCHWEDER, *Ueber die Weltkarte und Chorographie des Kaisers Augustus*, in « *Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik* » 145 (1892) p. 113 sqq.; idem in « *Philologus* » 54 (1895) p. 319-344; 528-559; 56 (1897) p. 130-162; D. DETLEFSEN, *Die Beschreibung Italiens in der Naturalis Historia des Plinius und ihre Quellen*, Leipzig 1901 (*Quellen und Forschungen*, Heft 1); A. KLOTZ, *Quaest. Plin. geogr.* Berlin 1906 (*Quellen und Forschungen* Heft 11); C. PASCAL, *La descrizione d'Italia di Plinio il giovane* (*Pubblicazioni dell'* « *Atene e Roma* », *Sez. di Milano*, n. 10), Milano, 1920, Introduzione.

***

I. Quod ad Augusti HISTORICA OPERA pertinet, primum de « *commentariis de vita sua* » dicendum est: aliqua enim de vita sua soluta oratione, teste Suetonio (*Aug.* 85), Augustus composuit, quam tredecim libris Cantabrico tenus bello nec ultra exposuit. Librorum numerus Suidae quoque testimonio confirmatur, sed eorum index in controversia versatur, cum Latini rerum scriptores alius alium indicem tradant (1), Graeci autem, praeter Suidam, ὑπομνήματα id opus appellent (2). Weichert (3) vero arbitratus est Augustum, opus suum « *de vita sua et rebus gestis* » appellasse: rectius censuit Peter (4) eum patrem ex parte imitatum « *commentarios vitae suae* » inscripsisse, item Schanz (5) « *commentarios de vita sua* »; nuper Blumenthal (6) hunc fuisse operis indicem iudicavit: « *Caesaris Augusti de vita sua libri XIII* » (vel « *commentarii* »); addidit fortasse Augustus « *ad Agrippam et Maecenatem* » sicut e loco Plutarchi (*Compar. Dem. cum Cic.* 3) effici licet, quo maiorem rebus a se narratis fidem faceret easque utriusque amici testimonio confirmaret, atque simul ut in eos gratum significaret animum. Auctore Suetonio, Augustus Cantabrico tenus bello nec ultra vitam suam exposuit, id est usque ad annum 729/25 (7), quo anno bellum ipse gerere desiit legatisque

---

(1) Serv. *ad Verg. ecl.* 9, 47 *in libro secundo de memoria vitae suae; ad Verg. Aen.* VIII 696 *in commemoratione vitae suae; dig.* 48, 24, 1 *libro decimo de vita sua;* Ps.-Plin. *de medic.* 1, 18 *ex commentariis Caesaris Augusti;* Tertull. *de anima* 46 *in vitae illius commentariis.*

(2) Plut. *comp. Dem. cum Cic.* 3; *Brut.* 27; *Ant.* 22; App. *b. c.* V 45; *illyr.* 14.

(3) *o. c.* p. 199.

(4) *Historicorum Romanorum reliquiae* II (Lipsiae 1906) p. LXXII.

(5) *Geschichte der röm. Litt.*[3] II I (München 1911) p. 9.

(6) FRITZ BLUMENTHAL, *Die Autobiographie des Augustus,* in « *Wiener Studien* » XXXV (1913) p. 113.

(7) PLEW, *Quellenuntersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrian nebst einem Anhange über das Monumentum Ancyranum und die kaiserlischen Autobiographien,* Strassburg 1890, p. 108; KORNEMANN, *Die historische Schriftstellerei des C. Asinius Pollio,* in « *Jahrbücher für classische Philologie* » 22 Supplementband (1895) p. 651; PETER, *Histor. Rom. rel.* II p. LXXII; MISCH, *Geschichte der Autobiographie,* Leipzig und Berlin 1907, p. 152; BLUMENTHAL, *o. c.* p. 114; cfr. GARDTHAUSEN, *o. c.* I II p. 862 sqq.

suis C. Antistio T. Carisio finiendum mandavit et quo iterum Ianum ab eo clausum esse constat (1). Neque mirandum est Augustum rerum potitum, nondum quadragenarium, animum ad vitam suam scribendam induxisse, cum mos esset id provectiore demum aetate fieri; consideremus enim oportet Augustum, qui infirmus a puero et valetudinarius fuit, illo praecipue de quo agimus tempore in tam gravem incidisse morbum, ut in discrimine vitae versaretur (2); verique simillimum videtur eum omni longius vivendi spe abiecta, tum primum cogitationem de se rebusque suis gestis scribendi concepisse, ut suae apud aequales posterosque laudi atque famae consuleret. Multae enim res erant, quarum vehementer Augustum poeniteret, plurimumque eius intererat ut omnia quibus se populi Romani dominum fecerat, de memoria exciderent neve quemquam novi reipublicae status pigeret, ideoque valde ei cordi erat, ut rerum a se gestarum causas rationesque explicaret, criminationes sibi illatas repelleret seu imminueret, quasdam res silentio obliteraret, alias obscuraret vel mutaret vel exornaret; praecipueque triumviratus memoriam atque inhumanitatis saevitiaeque, quam tum ipse exercuerat, maxime eius referebat ut, si non omnino deleret, saltem mitigaret excusaretque. Iis igitur adductus causis vicinaeque mortis metu, consilium de vita sua aliqua scribendi cepit idque ab eo priusquam in Asiam abiret (a. 732/22) factum esse videtur (3). In hoc opere Augustus temporis ordine (4) a natalibus suis exorsus vitam actam narravit breviterque primum de maioribus suis exposuit (fr. 1), ut ignobilitatis opprobria refelleret, quae in ipsum cum alii tum in primis Antonius fuderant; fusius liben-

---

Nulla prolata causa NISSEN (*Die litterarische Bedeutung des Monumentum Ancyranum* in « *Rheinisches Museum für Philologie* » Neue Folge 41 (1886) p. 492), usque ad annum 727/27 i. e. usque ad principatum constitutum Augusti opus pervenisse suspicatus est.

(1) In indice rerum gestarum Augustus Ianum ter se principe clausum esse perhibet, idque primum post bellum Actiacum a. 725/29 factum esse omnes contestantur veteres scriptores; item inter omnes convenit templum reseratum propter bellum Cantabricum a. 728/26, rursus clausum esse a. 729/25. Cfr. MOMMSEN, *Res gestae divi Augusti* ² (Berolini 1883) p. 50.

(2) Suet. *Aug.* 81.

(3) Vide GARDTHAUSEN, *o. c.* I II p. 808 sq.

(4) Id plurimis de causis affirmari potest demonstravitque iam latius diffusiusque PLEW, *o. c.* p. 109 sq. In monumento autem Ancyrano capitulatim res a se gestas Augustus prosecutus est.

tiusque de C. Octavio patre locutus est, sicut ex iis rerum scriptoribus, qui Augusti commentariis usi sunt, colligi potest (1); tum somnia atque omina diligenter prodidit, quae prius quam nasceretur et ipso die natali ac deinceps evenissent, quibus futura eius magnitudo portenderetur (2), seu vera seu ab eo ficta ut divino consilio se ortum demonstraret (3), dein pueritiam suam admiratione ab omnibus affectam in domo vitrici transactam narravit (4) et sollicitum in ipsum amorem diligentissimasque curas avunculi, qui iam secum ipse puerum tot laudibus virtutibusque praeditum adoptare constituisset, et primum suum in vitam publicam adventum; totam denique vitam actam usque ad suum Apolloniam iter Caesarisque necis nuntium in primo commentariorum libro eum complexum esse veri simile videtur. Quae autem, audita avunculi nece, Apollonia Romam redeunti evenerint, quaeque reversus publice fecerit, eum in libro secundo fusius diligentiusque tractasse, fragmenta a nobis infra collecta ostendunt; copiose igitur et hereditatem aditam exposuit et ludos, quos Iulius Caesar ad Pharsalum consecraverat, a se editos et sidus crinitum, quod tum apparuit animamque patris Caesaris inter deorum immortalium numina receptam esse nuntiare visum est. Deinde iis qui secuti sunt libris omnes res a se gestas quaedam vel defendendo vel mutando vel augendo (5), ut supra diximus, exposuit, usque ad Cantabriam domitam Ianumque idcirco clausum. Nec modo res publicas in commentariis suis Augustus exposuit, sed etiam res ad vitam privatam domesticamque pertinentes tractavit criminibusque purgare conatus est, praecipueque eas, quae ipsi apud aequales maculae atque dedecori erant, sicut divortium cum Scribonia factum Liviaeque coniugium, quod omnium indignationem atque reprehensionem in illum movisse constat (6). Denique magnum in Augusti commen-

---

(1) Suet. *Aug.* 2; Vell. II 59, 2; Nic. Dam. *de Aug. inst.* 2. Cfr. Plew, *o. c.* p. 109 adnot. 2; Misch, *o. c.* p. 153; Blumenthal, *o. c.* p. 123.

(2) Suet. *Aug.* 94; Dio. Cass. XLV 1.

(3) Plew, *o. c.* p. 114 adnot.

(4) Blumenthal, *o. c.*. p. 123.

(5) Hoc istius Augusti historici opus vitium perperam Blumenthal (*Die Autobiographie des Augustus* in « *Wiener Studien* » XXXVI 1914 p. 103) excusare conatus est.

(6) Vide Blumenthal, *o. c.*. « *Wiener Studien* » XXXV 1913 p. 285.

tariis locum omina somniaque obtinebant (1) eaque Augustum accurate et libenter narrasse nimiumque adeo in hoc fuisse non est cur miremur, cum religionibus superstitionibusque eum obstrictum fuisse cognitum habeamus (2).

Hoc Augusti historicum opus arte ex rhetorum disciplina petita ornatum, sicut orationes fictae ostendunt, quas narrationi, Caesaris exemplum secutus, inseruit (vide fr. 11), sermonis elegantia atque nitore commendabatur, nec immerito iudicavit Peter (3) laudes quas veteres rerum scriptores de Augusti polite eleganterque scribendi genere tradiderunt, ad commentarios praecipue spectare, cum in epistulis communi atque familiari sermone uti soleret; sed valde dolendum est unum tantum idque tenue eius in commentariis scribendi rationis documentum (fr. 4) superesse.

Ex hoc fonte multa veteres rerum scriptores hauserunt non semper ea, qua oporteret, cura atque prudentia usi; qua de re cum iam satis Peter (4) penitusque nuper copioseque Blumenthal (5) disputaverint, liceat mihi ad eos benignum remittere lectorem.

De duobus autem fragmentis mentionem faciam oportet, quae a Petero edita praetermittenda censui: alterum est formula oculis medendi (Ps.-Plin. *de medicat.* I 18 p. 21 ed. Basil.; Peter, *o. c.* p. 62 sq.), quod falsum post Weichertum, demonstravit Val. Rose (*Ueber die medicina Plini* « *Hermes* » VIII 1873 p. 18 sq.); Peter vero, quamvis de eius auctoritate vehementer dubitaret (p. LXXV et sq.), id omnino explodere ausus non est. Alterum est fragmentum a Suetonio (*de nat. rer.* p. 244 Reifferscheid) relatum, quod ad epistulas pertinere censui ideoque inter epistularum fragmenta edidi (fr. XXXVII). Hoc unum denique, quod ad commentarios pertinet, mihi est monendum, reliquias atque testimonia temporis ratione, quoad fieri potuit, adhibita me edidisse.

II. Suetonio teste (*Claud.* 1) Augustus, cum privignus eius Drusus in Germania mortuus esset eiusque corpus a Nerone

---

(1) De ominibus in Augusti commentariis satis disputarunt PLEW, *o. c.* p. 111 sqq.; GARDTHAUSEN, *o. c.* I II p. 497; MISCH, *o. c.* p. 155 sq.; BLUMENTHAL, *o. c.* « *Wien. St.* » XXXV 1913 p. 122.

(2) Suet. *Aug.* 91.

(3) PETER, *Hist. Rom. rel.* II p. LXXIII.

(4) ibid. p. LXXIII sqq.

(5) FRITZ BLUMENTHAL, *o. c.* « *Wiener Studien* » XXXV (1913) p. 113-130; p. 267-288; XXXVI (1914) p. 84-103.

patre Romam pervectum in tumulo C. Iuli reconditum, non modo eum pro concione honestissime laudavit (1), sed etiam inscriptionem sepulcralem versibus a se compositis monumento Drusi incidendam curavit (2) et vitae eius memoriam soluta oratione composuit. Sed de hoc Augusti opere unum Suetoni testimonium habemus: veri autem simillimum est id magnam partem cum laudatione congruisse, quod cum Graff (3) tum Vollmer (4) iam suspicati sunt.

III. Priusquam supremum diem obiret (XIV Kal. Septemb. a. 767/14) Augustus quattuor volumina (5) diligentissime signata apud virgines Vestales deposuit, quae post eius mortem in senatum adlata ibique aperta et recitata sunt. Horum voluminum primo testamentum, altero « mandata de funere suo » comprehenderat, tertio ediderat « breviarium totius imperii », quarto denique « indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in aheneis tabulis, quae ante mausoleum statuerentur ». Quibus ex operibus unum tantum idque fere integrum nobis servatum est, index rerum gestarum, sive monumentum Ancyranum, de quo fusius nunc est nobis dicendum.

Monumentum Ancyranum. — Voluntati principis heredes obsecuti, indicem in quo ipse paucis ante mortem mensibus perscripserat τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθείσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε (6), ante Mausoleum Augusti proposuerunt in Campo Martio situm; exemplar enim, quod Ancyrae, in Galatiae provinciae urbe, servatum est, descriptum dicitur in inscriptione ex *duabus aheneis pilis, quae sunt Romae positae.*

Commentarius per exemplaria ad nos pervenit et ipsius et Graecae interpretationis, quae publico consilio in lapide incidi

---

(1) Vide supra p. XXV.

(2) Vide supra p. IX sq.

(3) H. Graff, *De Romanorum laudationibus commentatio,* Dorpati 1862 p. 70.

(4) Vollmer, *Laudationum funebrium Rom. hist. et rel. editio,* in « *Neue Jahrb. für Philol. und Paed.* » 18° Supplementband 1892 p. 484.

(5) Mommsen, *Res gestae divi Augusti*[2] (Berolini 1883) p. 1; H. Peter, *Die gesch. Litt. über die röm. Kaiserz.* I p. 483; Gardthausen, *o. c.* I III p. 1264 sqq.

(6) Dio. Cass. LVI 33.

iusserunt duae Graecae res publicae, provinciae Galatiae utraque Ancyrana et Apolloniensis: Apolloniae autem non, nisi interpretationis Graecae particulae, supersunt (1); Ancyrae vero, in parietibus aedis Augusti et Romae, quae ex marmore albo facta est, index et Latine et Graece incisus, paucis modo litteris maxime in compagibus exesis, integer servatus est; ibique primum a. 1555 legati duo eum legerunt ab imperatore Germaniae Ferdinando II ad imperatorem Turcarum Solimanum Vindobona Amasiam missi, Augerius Gislenius Busbequius Batavus et Antonius Wrantzius sive Verantius episcopus Agriae cum comitibus suis.

Commentarius quinque et triginta capita complectitur non numerata quidem, sed versu primo eminente distincta: numeros adiecit Mommsen. « Idem commentarius, ut ipsius Mommseni verbis utar, tripertitus est: agitur primum de honoribus in Augustum collatis, id est de magistratibus sacerdotiis triumphis reliquisque similibus multis et variis (c. I-XIV), deinde de impensis quas in rem publicam de suo fecit (c. XV-XXIV), denique de rebus gestis pace belloque (c. XXV-XXXV); itaque qui titulum dictavit rerum gestarum divi Augusti, quibus orbem terrarum imperio populi Romani subiecisset, et impensarum, quas in rem publicam populumque Romanorum fecisset, primam partem omisit, secundam tertiamque invertit. Quamquam partitionem illam Augustus secutus est in universum tantum sine scrupulosa anxietate: ita in primo tractatu ubi censoriae potestatis meminit, ipsos quoque census fuse enarrat (c. VIII), tertio inseruit non solum honores cum rei publicae restitutione coniunctos, quod potest defendi (c. XXXIV), sed etiam titulum patris patriae sibi oblatum (c. XXXV); denique non pauca sunt, quae pari iure et primo et tertio ordini inferri potuerunt ».

Ediderunt: TH. MOMMSEN (qui doctissimum adiecit commentarium historicum) Berolini a. 1865; iterum a. 1883; TH. BERGK *Augusti rerum a se gestarum indicem cum graeca metaphrasi ed.*, Gott. 1873; R. CAGNAT, *Res gestae divi Augusti d'après la dernière recension* etc. Paris 1886; ERNST DIEHL, *Res gestae divi Augusti* (*Das Monumentum Ancyranum*), Bonn primum 1908; iterum 1910; tertium 1918.

---

(1) Vide: A. v. DOMASZEWSKI, *Ein unerkanntes Fragment des Monumentum Apolloniense,* in « *Philologus* » 70 (1911) p. 569 sq.

Opera quae ad Monumentum Ancyranum pertinent, quae quidem ipsa comperta habeo, haud alienum hic percensere iudicavi:

E. Bormann[1], *Bemerkungen zum schriftlichen Nachlass des Kaisers Augustus, Marburger Programm* 1884.

O. Seek, *Wochenschrift für klassische Philologie* 1884, 1475 sqq.

H. Hagen, *Kaiser Augustus als Selbstbiograph* (*Monumentum von Ancyra*) in « *Alpenrosen* » 14 (1884) p. 309-312; 318-320; 325-327; 334-336; 341-343.

J. Schmidt[1-3], in « *Philologus* » 44 (1885) p. 448 sqq.; 45 (1886) p. 393 sqq.; 46 (1887) p. 70 sqq.

Ed. Wölfflin[1-2], *Epigraphische Beiträge* in « *Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der kgl. bayer. Akademie der Wissenschaften zu München* » 1886 p. 253 sqq.; 1896 p. 160 sqq.

Ed. Wölfflin, in « *Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik* » 3 (1886) p. 130.

U. v. Wilamowitz-Möllendorff, *Res gestae divi Augusti*, in « *Hermes* » 21 (1886) p. 623-627.

H. Nissen, *Die litterarische Bedeutung des Monumentum ancyranum*, in « *Rhein. Mus.* » 41 (1886) p. 481, 492, 494.

Geppert, *Zum Monumentum Ancyranum*, Berl. 1887 p. 11.

O. Hirschfeld, in « *Sitzungsberichte der Kgl. preuss. Akademie der Wissenschaften* » 1886 p. 1154; *Die kaiserlichen Grabstätten in Rom*, ibidem 1915 p. 423.

P. Viereck, *Sermo Graecus*, Göttingen 1888 p. 85 (*De rerum gestarum divi Augusti versione graeca*).

Cantarelli, *L'iscrizione di Ancira* in « *Bullettino della commissione archeologica comunale di Roma* » 17 (1889) p. 4.

J. Plew, *Quellenuntersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrian, nebst einem Anhange über das Monumentum ancyranum und die Kaiserlichen Autobiographien*, Strassburg 1890.

Fr. Haug, *Bursians Jahresberichte über die Fortschritte der Altertumswissenschaft* 56 (1890) p. 87 sqq.

Th. Mommsen, *Römische Geschichte* V p. 600 sqq.; *Brief an L. Renier über das M. A.* in « *Journal des Savants* » 12 p. 176 et sqq.

Ed. Norden, *Die antike Kuntsprosa*[2] p. 268 sq.

H. Peter, *Die geschichtliche Litteratur über die römische Kaiserzeit* I p. 453 sqq.

V. Gardthausen, *Augustus und seine Zeit* I p. 1279 sqq.; II p. 874 sqq.

E. Bormann[2], *Verhandlungen der 43 Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Köln* (Leipzig 1895) p. 184 sqq.

J. W. Beck, *De monumento ancyrano sententiae controversae*, in « *Mnemos.* » XXV 1897 p. 349-360; XXXV 1898 p. 237-257.

R. Cagnat et G. Lafaye, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* III 1 (1902) p. 65 sqq. nr. 159.

E. Kornemann, *Beiträge zur alten Geschichte* 2 (1902) p. 141 sqq.; 3 (1903) p. 74 sqq.; 4 (1904) p. 88 sqq.; 5 (1905) p. 317 sqq.; *Berliner philologische Wochenschrift* 1906, 120.

E. Kornemann, *Zum Monumentum Ancyranum*, « *Klio* » II 1902 p. 141; *Weiteres zum M. A.* « *Klio* » III 1903 p. 74; *Nochmals das M. A.* « *Klio* » IV (1904) p. 89; *Zum Streit um die Entstehung des Monumentum Ancyranum*, « *Klio* » (1905) p. 317; *Das Mausoleum des Augustus und der Tatenbericht des Kaisers*, « *Klio* » XIV 1914 p. 377.

U. Wilcken, *Zur Entstehung des M. A.*, « *Hermes* » 38 (1903) p. 618.

G. Sigwart, *Die Schreibung der Zahlen im M. A.* « *Klio* » III (1903) p. 548.

Ed. Wölfflin, *Sueton und das M. A.* « *Archiv für lat. Lexikographie und Gram.* » XIII (1904) p. 193-199.

F. Gottanka[1], *Suetons Verhältniss zu der Denkschrift des Augustus (Mon. Anc.). Progr. Münch.* 1904.

F. Kaepp, *Mitteil. des römischen Instituts* 19 (1904) p. 51 sqq.

W. Fuerst, *Suetons Verhältnis zu der Denkschrift des Augustus*, Dissert. Erlangen 1904 p. 58.

A. v. Domaszewski, *Untersuchungen zur römischen Kaisergeschichte*, « *Rhein. Mus.* », 59 (1904) p. 302 sqq.

G. Kazarow, *Zum M. A.* « *Klio* » V (1905) p. 416.

G. Misch, *Geschichte der Autobiographie im Altertum*, Leipzig 1907 p. 157 sqq., 385 sqq.

CHR. HUELSEN, *Topographie von Rom* 3 (1907) p. 620 sqq.

FR. MARKS, *Zur Komposition der Res gestae des Kaisers Aug.* « *Festschr. d. Paedagogiums in Putbus* » (1908).

VULIC, « *Rivista di Storia antica* » 13 (1909) p. 41 sqq.

F. BLUMENTHAL, *Zur zensorischen Tätigkeit des Augustus.* « *Klio* » IX (1909) p. 493.

G. SIGWART, *Sueton und das M. A.* « *Klio* » X (1910) p. 394.

W. L. WESTERMANN, *The Monument of Ancyra,* « *American Historical Review* » 17 (1911) nr. 1.

H. TRAUT, *Horaz' Römeroden und der clupeus aureus des M. A.* in « *Philologus* » 70 (1911) p. 317-320.

R. WIRTZ, *Ergänzungs- und Verbesserungsvorschläge zum M. A.* Programm Trier 1912.

M. ROSTOWZEW, *Titel und Charakter des M. A.* Petersburg 1913; v. *Revue archéologique* 23 (1914) p. 500.

F. GOTTANKA[2], *Blätter für das bayerische Gymnasialschulwesen* 49 (1913) p. 121 sqq.

H. MUELLER. *Suetons Verhältniss zum M. A.* Programm Vurzburg 1914.

Scripsi Bugellae mense Octobri a. MCMXIX.

HENRICA MALCOVATI.

---

*

CARMINA

1. Sicilia.

Suet. *Aug.* 85, 2: Poetica summatim attigit. unus liber extat scriptus ab eo hexametris versibus, cuius et argumentum et titulus est Sicilia.

2. Epigrammatum liber.

Plin. *epist.* V 3, 1 sqq.: Cum plurima officia tua mihi grata et iucunda sunt, tum vel maxime, quod me celandum non putasti fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem eumque diversitate iudiciorum longius processisse, extitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque reprehenderent, quod haec scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo: facio non numquam versiculos severos parum.... An ego verear.. ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium... divum Iulium, divum Augustum, divum Nervam, Tiberium Caesarem?

Suet. *Aug.* 85, 2: extat alter aeque modicus < *liber* > epigrammatum, quae fere tempore balinei meditabatur.

I.

Quod futuit Glaphyran Antonius hanc mihi poenam
  Fulvia constituit, se quoque uti futuam.
Fulviam ego ut futuam? quid si me Manius oret
  paedicem faciam? non puto, si sapiam.

« Aut futue, aut pugnemus » ait. Quid, quod mihi vita
carior est quam ipsa mentula? signa canant!

II.

Convivae, tetricas hodie secludite curas,
ne maculent niveum nubila corda diem:
omnia sollicitae vertantur murmura mentis,
ut vacet indomitum pectus amicitiae.
Non semper gaudere licet: fugit hora, iocemur:
difficile est fatis subripuisse diem.

3. **Aiax tragoedia.**

Suet. *Aug.* 85, 2: nam tragoediam magno impetu exorsus, non succedenti stilo, abolevit querentibusque amicis, quidnam Aiax ageret, respondit Aiacem suum in spongiam incubuisse.

Macrob. *saturn.* II 4, 2: < *Augustus* > Aiacem tragoediam scripserat, eandemque, quod sibi displicuisset, deleverat. postea L. Varius tragoediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus et ille « in spongiam, inquit, incubuit ».

Suid. *lexikon* (*ed. Berhnardy* I p. 851): Αὔγουστος Καῖσαρ ἔγραψε . . . καὶ τγαγῳδίαν Αἴαντός τε καὶ Ἀχιλλέως.

4. **Fescennini.**

Macrob. *saturn.* II 4, 21: Temporibus triumviralibus Pollio cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: « at ego taceo. non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere ».

I. Martial. *epigr.* XI 20: *Caesaris Augusti lascivos, livide, versus | sex lege, qui tristis verba latina legis: | « Quod... canant! » | Absolvis lepidos nimirum, Auguste, libellos, | qui scis Romana simplicitate loqui.*

5. Drusi elogium.

Suet. *Claud.* 1, 5: nec contentum elogium tumulo eius versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitae memoriam prosa oratione composuit < *sc. Augustus* >.

6. Versus Graeci.

I. Plin. *nat. hist.* XXXV 10, 91: Venerem exeuntem e mari divus Augustus dicavit in delubro patris Caesaris, quae anadyomene vocatur, versibus Graecis ta<nt>opere dum laudatur, < aevis> vict<a>, sed inlustrat<a>. cuius inferiorem partem corruptam qui reficeret non potuit reperiri, verum ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. consenuit haec tabula carie, aliamque pro ea substituit Nero in principatu suo Dorothei manu.

II. Macrob. *saturn.* II 4, 31: Solebat descendenti a Palatio Caesari honorificum aliquod epigramma porrigere Graeculus. id cum frustra saepe fecisset, rursumque eum idem facturum vidisset Augustus, breve sua manu in charta exaravit Graecum epigramma, pergenti deinde ad se obviam misit.

III. κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

IV. ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

III. Suet. *Aug.* 98, 4: Vicinam Capreis insulam Apragopolim appellabat a desidia secedentium illuc e comitatu suo. sed ex dilectis unum, Masgabam nomine, quasi conditorem insulae κτίστην vocare consueverat. huius Masgabae ante annum defuncti tumulum cum e triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiavit: κτίστου... πυρούμενον.

IV. Suet. *ibid.:* conversusque ad Thrasyl<l>um Tiberi comitem contra accubantem et ignarum rei interrogavit, cuiusnam poetae putaret esse; quo haesitante subiecit alium: ὁρᾷς... τιμώμενον;

V. ἐπεὶ δὲ πάνυ κα⟨λ⟩ῶς πέπαισται, δότε κρότον
καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε.

V. Suet. *Aug.* 99, 1: Supremo die identidem exquirens, an iam de se tumultus foris esset, petito speculo capillum sibi comi ac malas labantes corrigi praecepit et admissos amicos percontatus, ecquid iis videretur mimum vitae commode transegisse, adiecit et clausulam: ἐπεὶ... προπέμψατε.

EPISTULAE

1. AD RES PRIVATAS PERTINENTES.

Ad Liviam uxorem.

I

Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset ludis Martialibus. consentit autem uterque nostrum, semel nobis esse statuendum, quod consilium in illo sequamur. nam si est artius, ut ita dicam, holocleros, quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos et gradus producendus sit, per quos frater eius productus sit? sin autem ἠλαττῶσθαι sentimus eum et βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψ⟨υ⟩χῆς ἀρτιότητα, praebenda materia deridendi et illum et nos non est hominibus τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν.. nam semper aestuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus, μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν posse arbitremur eum gerere honores necne. in praesentia tamen quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se ab Silvani filio homine sibi affini

---

I. Suet. *Claud.* 32: nam avunculus maior Augustus quid de eo in utramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistulis posui. « Collocutus... legendam ».

admoneri, ne quid faciat quod conspici et derideri possit. spectare eum circenses ex pulvinari non placet nobis; expositus enim in fronte prima spectaculorum conspicietur. in Albanum montem ire eum non placet nobis aut esse Romae Latinarum diebus. cur enim non praeficitur urbi, si potest sequi fratrem suum in montem? habes nostras, mea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui, ne semper inter spem et metum fluctuemur. licebit autem, si voles, Antoniae quoque nostrae des hanc partem epistulae huius legendam.

II.

Tiberium adulescentem ego vero, dum tu aberis, cotidie invitabo ad cenam, ne solus cenet cum suo Sulpicio et Athenodoro. qui vellem diligentius et minus μετεώρως deligeret sibi aliquem, cuius motum et habitum et incessum imitaretur. misellus ἀτυχεῖ· nam ἐν τοῖς σπουδαίοις, ubi non aberravit eius animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια.

III.

Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream nisi, mea Livia, admiror. nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit cum declamat σαφῶς dicere quae dicenda sunt, non video.

Ad Iuliam filiam.

IV.

Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se inter cenam vel talis vel par impar ludere.

II. Suet. *Claud.* 4, 4: rursus alteris litteris: « Tiberium ... εὐγένεια ».
III. Suet. *Claud.* 4, 5: item tertiis litteris: « Tiberium... video ».
IV. Suet. *Aug.* 71, 4: scribit ad filiam: « misi... ludere ».

Ad Tiberium privignum.

V.

Cenavi, mi Tiberi, cum isdem; accesserunt convivae Vinicius et Silius pater. inter cenam lusimus geronticos et heri et hodie; talis enim iactatis, ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos, qui Venerem iecerat.

VI.

Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucunde egimus; lusimus enim per omnis dies forumque aleatorum calfecimus. frater tuus magnis clamoribus rem gessit; ad summam tamen perdidit non multum, sed ex magnis detrimentis praeter spem paulatim retractum est. ego perdidi viginti milia nummum meo nomine, sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. nam si quas manus remisi cuique exegissem aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta milia. sed hoc malo; benignitas enim mea me ad caelestem gloriam efferet.

VII.

Aetati tuae, mi Tiberi, noli in hac re indulgere et nimium indignari quemquam esse, qui de me male loquatur; satis est enim, si hoc habemus ne quis nobis male facere possit.

V. Suet. *Aug.* 71, 2: aleae rumorem nullo modo expavit lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa etiam senex ac praeterquam Decembri mense aliis quoque festis et profestis diebus. nec id dubium est. autographa quadam epistula: « cenavi, ait..., iecerat ».

VI. Suet. *Aug.* 71, 3: et rursus aliis litteris: « nos... efferet ».

VII. Suet. *Aug.* 51, 2: quadam vero cognitione, cum Aemilio Aeliano

VIII.

Nos in essedo panem et palmulas gustavimus.

IX.

Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uvae duracinae comedi.

X.

Ne Iudaeus quidem, mi Tiberi, tam diligenter sabbatis ieiunium servat quam ego hodie servavi, qui in balineo demum post horam primam noctis duas buccas manducavi prius quam ungui inciperem.

XI.

Vale, iucundissime Tiberi, et feliciter rem gere, ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν. iucundissime et ita sim felix, vir fortissime et dux νομιμώτατε, vale.

Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiceretur quod male opinari de Caesare soleret, conversus ad accusatorem commotoque similis: « velim, inquit, hoc mihi probes; faciam sciat Aelianus et me linguam habere, plura enim de eo loquar »; nec quicquam ultra aut statim aut postea inquisiit. Tiberio quoque de eadem re, sed violentius apud se per epistulam conquerenti ita rescripsit: « aetati... possit ».

VIII. Suet. *Aug.* 76, 1: cibi — nam ne haec quidem omiserim — minimi erat atque vulgaris fere. secundarium panem et pisciculos minutos et caseum bibulum manu pressum et ficos virides biferas maxime appetebat; vescebaturque et ante cenam quocumque tempore et loco, quo stomachus desiderasset. verba ipsius ex epistulis sunt: « nos... gustavimus ».

IX. Suet. *Aug.* 76, 2: et iterum: « dum... comedi ».

X. *ibid.:* et rursus: « ne... inciperem ».

XI. Suet. *Tib.* 21, 2 sqq.: ne illud quidem ignoro aliquos tradidisse,

XII.

Ordinem aestivorum tuorum ego vero <laudo>, mi Tiberi, et inter tot rerum difficultates καὶ τοσαύτην ἀποθυμίαν τῶν στρατευομένων non potuisse quemquam prudentius gerere se quam tu gesseris, existimo. ii quoque qui tecum fuerunt omnes confitentur, versum illum in te posse dici:

unus homo nobis vigilando restituit rem
<*Enn. ann.* 370 V^2>

XIII.

Sive quid incidit de quo sit cogitandum diligentius, sive quid stomachor, valde medius Fidius Tiberium meum desidero succurritque versus ille Homericus <*Il.* X 246>:

τούτου γ᾽ ἑσπ⟨ο⟩μένοιο καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπ⟨ε⟩ὶ περίοιδε νοῆσαι.

XIV.

Attenuatum te esse continuatione laborum cum audio et lego, di me perdant nisi cohorrescit corpus meum; teque oro

---

Augustum palam nec dissimulanter morum eius diritatem adeo improbasse, ut nonnumquam remissiores hilarioresque sermones superveniente eo abrumperat; sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse, vel etiam ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum et prudentissimum principem in tanto praesertim negotio nihil temere fecisse; sed vitiis Tiberi virtutibusque perpensis potiores duxisse virtutes, praesertim cum et rei p. causa adoptare se eum pro contione iuraverit et epistulis aliquot ut peritissimum rei militaris utque unicum p. R. praesidium prosequatur. ex quibus in exemplum pauca hinc inde subieci: « Vale... vale ».

XII. Suet. *Tib.* 21, 5.
XIII. Suet. *Tib.* 21, 6.
XIV. Suet. *Tib.* 21, 7.

ut parcas tibi, ne si te languere audierimus, et ego et mater tua expiremus et summa imperi sui populus R. periclitetur.

Nihil interest valeam ipse necne, si tu non valebis.

Deos obsecro, ut te nobis conservent et valere nunc et semper patiantur, si non p. R. perosi sunt.

XV.

Scribis enim perviam ἀντὶ τοῦ obiter.

XVI.

Suet. *Aug.* 40, 3: Tiberio pro cliente Graeco petenti rescripsit, non aliter se daturum, quam si praesens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet.

XVII.

Suet. *Aug.* 92, 2: observabat et dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur aut Nonis quicquam rei seriae incoharet; nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberium scribit, quam δυσφημίαν nominis.

XVIII.

Quoniam innumerabilia incidunt assidue quae scribi ad alterutrum oporteat et esse secreta, habeamus inter nos notas si vis tales, ut cum aliquid notis scribendum erit pro unaquaque littera scribamus sequentem hoc modo; pro a b, pro b c et deinceps eadem ratione ceteras; pro x autem littera redeundum erit ad duplex a.

XV. Charis. *inst. gram.* (*Gram. Lat.* Keil II p. 209): quamquam divus Augustus reprehendens Ti. Claudium ita loquitur: « scribis... obiter ».

XVIII. Suet. *de viris illustribus* 117 (p. 137 Reifferscheid): Caesar quoque Augustus ad filium: « quoniam... a ».

XIX.

IX. Kal. Octobris.

Ave, mi Gai, meus asellus iucundissimus, quem semper medius fidius desidero, cum a me abes. Sed praecipue diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Gaium, quem, ubicumque hoc die fuisti, spero laetum et bene valentem celebrasse quartum et sexagesimum natalem meum. Nam, ut vides, κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium et sexagesimum annum evasimus. Deos autem oro, ut mihi quantumcumque superest temporis, id salvis nobis traducere liceat in statu reipublicae felicissimo, ἀνδραγαθούντων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων stationem meam.

XX.

Quint. *inst. or.* I 6, 19: sed Augustus quoque in epistulis ad C. Caesarem scriptis emendat, quod is « calidum » dicere quam « caldum » malit, non quia id non sit Latinum, sed quia sit odiosum et, ut ipse Graeco verbo significavit, περίεργον.

Ad Agrippinam neptem.

XXI.

Sed opus est dare te operam, ne moleste scribas et loquaris.

XIX. Gell. *N. A.* XV 7, 3: Nocte quoque ista proxima superiore, cum librum epistularum divi Augusti, quas ad C. nepotem suum scripsit, legeremus duceremurque elegantia orationis neque morosa neque anxia, sed facili hercle et simplici, id ipsum in quadam epistula super eodem anno scriptum offendimus, eiusque epistulae exemplum hoc est: « IX... meam ».

XXI. Suet. *Aug.* 86, 3: et quadam epistula, Agrippinae neptis ingenium conlaudans: « sed..., inquit,.. loquaris ».

XXII.

Puerum Gaium XV. Kal. Iun. si dii volent, ut ducerent Talarius et Asillius, heri cum iis constitui. mitto praeterea cum eo ex servis meis medicum, quem scripsi Germanico si vellet ut retineret. valebis, mea Agrippina, et dabis operam ut valens pervenias ad Germanicum tuum.

Ad M. Antonium.

XXIII.

Suet. *Aug.* 7, 1: sed et a M. Antonio in epistulis per contumeliam saepe Thurinus appellatur et ipse nihil amplius quam mirari se rescribit pro obprobrio sibi prius nomen obici.

XXIV.

Tuque dubitas, Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi, ita ut verbis, quae Crispus Sallustius excerpsit ex Originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inanis sententiis verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?

XXV.

Fretu cessi.

XXII. Suet. *Cal.* 8, 4: extat et Augusti epistula, ante paucos quam obiret menses ad Agrippinam neptem ita scripta de Gaio hoc — neque enim quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat —: « puerum... tuum ».

XXIV. Suet. *Aug.* 86, 2: M. quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quae mirentur potius homines quam intellegant; deinde ludens malum et inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addit haec: « tuque... transferenda? ».

XXV. Charis. *inst. gram.* (*Gram. Lat.* Keil I p. 129): Augustus ad Antonium: —.

Ad Maecenatem.

XXVI.

Vale mi ebenum Medulliae, ebur ex Etruria, lasar Arretinum, adamas Supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, iaspi Iguvinorum, berulle Porsennae, carbunculum Hadriae, ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα moecharum.

XXVII.

Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum, nunc occupatissimus et infirmus Horatium nostrum a te cupio abducere. veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam et nos in epistolis scribendis adiuvabit.

Ad Vergilium.

XXVIII.

Excucurristi a Neapoli.

XXIX.

Suet. *Vergili vita* (p. 61 R): Aeneidos vixdum coeptae tanta extitit fama, ut... Augustus... supplicibus atque

---

XXVI. Macrob. *saturn.* II 4, 12: Idem Augustus, quia Maecenatem suum noverat stilo esse remisso molli et dissoluto, talem se in epistulis, quas ad eum scribebat saepius exhibebat, et contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistula ad Maecenatem familiari plura in iocos effusa subtexuit: « vale... moecharum ».

XXVII. Suet. *Horati vita* (p. 45 R.): Augustus epistolarum quoque ei <*sc. Horatio*> officium optulit, <ut> hoc ad Maecenatem scripto significat: « ante... adiuvabit ».

XXVIII. Priscian. *inst. gram.* X 43 (*Gram. Lat.* Keil II *p.* 533): Caesar ad Virgilium: —.

etiam minacibus per iocum litteris efflagitaret, ut sibi de Aeneide, ut ipsius verba sunt, vel prima carminis hypographa vel quodlibet colon mitteret.

Ad Horatium.

XXX.

Sume tibi aliquid iuris apud me, tamquam si convictor mihi fueris; recte enim et non temere feceris, quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.

XXXI.

Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit ut illo coram fieret a me tui mentio. neque enim si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.

XXXII.

Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eius modi scriptis mecum potissimum loquaris; an vereris ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?

XXX. Suet. *Horati vita* (*p.* 45 R.): extant epistolae (*sc. Augusti ad Horatium*), e quibus argumenti gratia pauca subieci: « sume... possit ».

XXXI. *ibid.*: et rursus: « tui... ἀνθυπερηφανοῦμεν ».

XXXII. Suet. *Horati vita* (*p.* 46 R.): scripta quidem eius (*sc. Horati*) usque adeo probavit (*sc. Augustus*) mansuraque perpetuo opinatus est, ut... post sermones... quosdam lectos nullam sui mentionem habitam ita sit questus: « irasci... esse ».

XXXIII. Suet. *Horati vita* (*p.* 47 R.): habitu corporis fuit (*sc. Horatius*) brevis atque obesus, qualis et a semet ipso in satiris describitur et ab Augusto hac epistola: « pertulit... tui ».

XXXIII.

Pertulit ad me Onysius libellum tuum, quem ego ut excusantem, quantuluscumque est, boni consulo. vereri autem mihi videris ne maiores libelli tui sint, quam ipse es; sed tibi statura deest, corpusculum non deest. itaque licebit in sextariolo scribas, quo circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.

Ad L. Vinicium.

XXXIV.

Suet. *Aug.* 64, 2: filiam et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret vetaretque loqui aut agere quicquam nisi propalam et quod in diurnos commentarios referretur; extraneorum quidem coetu adeo prohibuit, ut L. Vinicio, claro decoroque iuveni, scripserit quondam parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset.

Ad T. Pomponium Atticum.

XXXV.

Corn. Nep. *Att.* 20: ... non solum, cum ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam litteras misit (*sc. Augustus*), quin Attico scriberet, quid ageret, in primis quid legeret quibusve in locis aut quamdiu esset moraturus, sed etiam, cum esset in urbe et propter infinitas suas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, cum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquam quaestionem poëticam ei proponeret, interdum iocans eius verbosiores eliceret epistulas.

Ad Pompeium Macrum.

XXXVI.

Suet. *Caes.* 56, 7: feruntur et a puero et ab adulescentulo quaedam scripta, ut Laudes Herculis, tragoedia Oedipus, item Dicta collectanea: quos omnis libellos vetuit Augustus publicari in epistula, quam brevem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.

Ad ignotum.

XXXVII.

Nos venimus Neapolim fluctu quidem caeco.

---

2. AD RES PUBLICAS PERTINENTES.

Ad senatum.

I.

Sed ista fieri speciosius quam promitti possunt. me tamen cupido temporis optatissimi mihi provexit, ut quoniam rerum laetitia moratur adhuc, praeciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.

XXXVII. Suet. *de n. r.* 157 (*p.* 244 R.): caecus fluctus tumens necdum tamen canus, de quo Atta in togata sic ait... et Augustus: « nos . . . caeco ».

I. Senec. *dial.* X 4: in quadam ad senatum missa epistula, cum requiem suam non vacuam fore dignitatis nec a priore gloria discrepantem, haec verba inveni: « sed... dulcedine ».

Ad Pompeium.

II.

Appian. *b. c.* V 77: καὶ ὁ Καῖσάρ τινα ληστήρια συλλαβὼν ἐβασάνιζεν, οἳ Πομπήιον σφᾶς ἔλεγον ἐπιπέμψαι· καὶ τάδε αὐτὰ ὁ Καῖσαρ τῷ δήμῳ προύφερε, καὶ ἐπέστελλεν αὐτῷ Πομπηίῳ.

Ad civitatem.

III.

Appian. *b. c.* V 80: ἐπιπολαζούσης δὲ ὑπονοίας ἔτι ὡς παρασπόνδως ὁ πόλεμος ὅδε γίγνοιτο, τὴν ὑπόνοιαν ὁ Καῖσαρ ἐκλύων ἐπέστελλε τῇ πόλει καὶ τὸν στρατὸν αὐτὸς ἐδίδασκεν ὅτι τὰς σπονδὰς ὁ Πομπήιος ληστεύων τὴν θάλασσαν ἀναλύσειε, καὶ τοῦθ' οἱ λησταὶ κατείποιεν αὐτοῦ, κατείποι δὲ καὶ Μηνόδωρος τὴν ὅλην γνώμην, μάθοι δὲ καὶ Ἀντώνιος, καὶ διὰ τοῦτο Πελοπόννησον οὐ δοίη.

Ad exercitus.

IV.

Appian. *b. c.* V 131: ἐς δὲ τὰ στρατόπεδα πάντα σεσημασμένας ἔπεμψεν ἐπιστολάς, ἐντελλόμενος ἡμέρᾳ μιᾷ πάντας ἀνειλήσαντας αὐτὰς ἐπιχειρεῖν τοῖς κεκελευσμένοις. καὶ ἦν τὰ ἐπεσταλμένα περὶ τῶν θεραπόντων, ὅσοι παρὰ τὴν στάσιν ἀποδράσαντες ἐστρατεύοντο, καὶ αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν ᾐτήκει Πομπήιος, καὶ ἡ βουλὴ καὶ αἱ συνθῆκαι δεδώκεσαν.

Ad Norbanum Flaccum, Asiae proconsulem.

V.

Καῖσαρ Νωρβανῷ Φλάκκῳ χαίρειν. Ἰουδαῖοι, ὅσοι ποτ' οὖν εἰσὶν οἳ δι' ἀρχαίαν συνήθειαν εἰώθασι χρήματά τε ἱερὰ φέροντες ἀναπέμπειν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀκωλύτως τοῦτο ποιείτωσαν.

V: Ioseph. *antiq.* XVI 6, 3.

Ad Herodem, Judaeorum regem.

VI.

Ioseph. *antiq.* XVI 9, 3: . . . γράφει πρὸς τὸν Ἡρώδην τά τε ἄλλα χαλεπῶς καὶ τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς τὸ κεφάλαιον, ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται.

VII.

Ioseph. *antiq.* XVI 11, 1: Ἡρώδῃ δὲ γράφει διηλλαγμένος, ἐπί τε τοῖς παισὶν ἄχθεσθαι λέγων, καὶ δέον, εἰ μὲν ἀνοσιώτερόν τε τετολμήκασιν, ἐπεξιέναι πατραλόας ὄντας (αὐτῷ γὰρ ἐφεῖναι ταύτην τὴν ἐξουσίαν), εἰ δὲ δρασμὸν ἐνενόησαν, ἄλλως νουθετήσαντα μηδὲν ἀνήκεστον διαπράττεσθαι· συμβουλεύειν δὲ ἔχειν αὐτῷ συνέδριον ἀποδείξαντα περὶ Βηρυτόν, ἐν ᾗ κατοικοῦσι Ῥωμαῖοι, καὶ παραλαβόντα τούς τε ἡγεμόνας καὶ τὸν βασιλέα τῶν Καππαδόκων Ἀρχέλαον, ὅσους τε τῶν ἄλλων οἴεται φιλίᾳ τε καὶ ἀξιώματι εἶναι ἐπιφανεῖς, μετὰ τῆς ἐκείνων γνώμης ὅ τι χρὴ διαλαμβάνειν. Καῖσαρ μὲν τοιαῦτα ἐπέστελλεν.

Ad Mylasenses.

VIII.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ Ἰουλίου | υἱὸς ὕπατός τε τὸ τρίτον καθεσ|ταμένος Μυλασέων ἄρχουσι βου|λῆι δήμωι χαίρειν· εἰ ἔρρωσθε κ[α]|λῶς ἂν ἔχοι· καὶ αὐτὸς δὲ μετὰ τ[οῦ] | στρατεύματος ὑγίαινον. κα[ὶ πρό]|τερον μὲν ἤδη περὶ τῆς κατ[ασχού]|σης ὑμᾶς τύχης προσεπέ[μψατέ] | μοι, καὶ νῦν παραγενομένω[ν τῶν] || πρεσβευτῶν, Οὐλιάδ[ου . . .

. . . . . ς τῶν πολεμίων πταῖσαι καὶ κρατη[θεί]|σης τῆς πόλεως, πολλοὺς μὲν αἰχμαλώτο[υς] | ἀποβαλ(ε)ῖν πολίτας,

---

VIII. *Haec epistula in duobus lapidis Mylasensis fragmentis reperta est, qui lapis Parisios translatus in museo publico* (*Louvre*) *adhuc servatur.*

οὐκ ὀλίγους μὲν φονευθέ[ν]|τας, τινὰς δὲ καὶ συνκαταφλεγέ(ν)τας τῇ πόλε[ι], || τῆς τῶν πολεμίων ὠμότητος οὐδὲ τῶν | ναῶν οὐδὲ τῶν ἱερῶν τῶν ἁγιωτάτων ἀ|ποσχομένης· ὑπέδ(ε)ιξαν δέ μοι καὶ περὶ | τῆς χώρας τῆς λελεηλατημένης καὶ τῶν | ἐπαύλεων τῶν ἐμπεπρησμένων, ὥστε ἐμ || πᾶσιν ὑμᾶς ἠτυχηκέναι· ἐφ᾽ οἷς πᾶσιν συνε[ἶδον παθόντας] ταῦτα πάσης τειμῆς καὶ χάρι[τος ἀξίους ἄνδρας γενομέν]ους ὑμᾶς πε[ρὶ Ῥωμαίους...

Ad Athenienses.

IX.

Plutarch. *apophth.* 13 (*Moralia* II p. 98 B.): Τοῦ δὲ Ἀθηναίων δήμου ἐξημαρτηκέναι τι δόξαντος, ἔγραψεν ἀπ᾽ Αἰγίνης οἴεσθαι μὴ λανθάνειν αὐτοὺς ὀργιζόμενος, οὐ γὰρ ἂν ἐν Αἰγίνῃ διαχειμάσειεν.

Ad XV viros urbis Romae.

X.

xv viris s.] f. vos[
] ire si ri[te
bi]ni chori qu[
quo]i dies inlucis]cet k. Iun.
n]on. Iun vos [
]iubeatis
] Iun. bene atque diligen[ter
]ros petere iubeatis ieisqu[e
]n in Capitolium ante aed[em Iovis
et in Aventino ante D]ianae bene frequentesque a[desse
]s deisque milicheis frugum [

X. *In fragmentis lapideis reperta est anno MDCCCXC Romae in ripa sinistra Tiberis.*

dili]genterque memineritis litibu[s
non esse praestandam] audientiam [
ut conveniant ad e]a sacrificia denuntiatum [erit
R. Iun. et a. d. IIII] non. Iun. et a. d. III non Iun.
noct[u
]maiores ann. XXV natae qui[bus
conveni]re in Capitolium ubi et res divina fi[
a]dsint
] pueros virginesque patrimos matrim[osque
ad carmen can]endum chorosque habendos frequentes c[onvenire
ite]mque ad ea sacrificia atque ad eos ludos paran[dos
diligen[ter meminerint

Ad Mytilenaeos.

XI.

. . . . δε . . . . ρον |||| Μυτιλ[ηναίων ἄρχουσι]
[βουλῆι δήμωι χαίρειν· εἰ ἔρρωσθε, καλῶς ἂν] ἔχοι· καὶ [ἐγ]ὼ
δὲ μετὰ τοῦ στρατεύμ[ατος]
[ὑγίαινον. . . . .] καφένους Κριναγόρας Καλλίπ[που]
. . . . τας Δικαίου Ὑβρίας Διοφάντου, . . . ιαιος
[. . . . . Δημή]τριος Τιμαίου οἱ πρεσβευταὶ ὑμῶν συνέ-
[τυχόν μοι καὶ τὸ ψήφισμα ὑμῶν μοι ἀπέ]δωκαν καὶ περὶ τῶν
τιμῶν διελέχθησαν
. . . . ν κατωρθώκαμεν καὶ εὐχαριστήσαντες
[. . . . . συνέ]τυχον μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας καὶ εἰσ
. . . . ων ἔχειν· ἐγὼ δὲ τούς τε ἄνδρας ἐπήνε-
[σα διὰ τὴν προθυμίαν αὐτῶν καὶ φιλοτίμ]ως ἀπεδεξάμην ἡδέως
τε τὴν πόλιν
[ὑμῶν εὐεργετεῖν προαιροῦμαι κατά τε το]ὺς παρόντας καιροὺς
καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦ-

XI. Cichorius, *Rom und Mytilene*, Leipzig 1888 p. 42 sq.

[τα χρόνοις . . . .]αν ἐπιστάμενος ἣν ἔχοντες εὔνοι[αν] διατελεῖτε . . . .] - ον Ποτάμωνα . . . . την Γ ||' || . . . . αὐτὸν ἐπ . . . ου . . . . . οντα . . . .

Ad Eresios.

XII.

Vs. 12 14 Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ υἱός, Σεβαστός, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ . . . . . . αὐτοκράτωρ τὸ - -καιδέκατον Ἐρεσίων ἄρχουσι βουλῇ δήμῳ χαίρειν . . . . . . α τὸ παρ' ὑμῶν ψήφισμα; vs. 15 καὶ ὑπερεθέμην; vs. 16 καὶ αὐτόν; vs. 17 καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς; v. 18 Ἀγρίππας ὁ διαφέρων; v. 19 - -όμενος τῷ θεῷ Καίσαρι; v. 20 -τὸ παρ' αὐτὸν ἀπ' ἀμφοτέρων; v. 21 Κάλλιππον Δια - -

Ad Cnidios.

XIII.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ υἱός, Σεβαστός, ἀρχιερεύς, | ὕπατος τὸ δωδέκατον ἀποδεδειγμένος | καὶ δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ὀκτωικαιδέκατον, || Κνιδίων ἄρχουσι, βουλῆι, δήμωι χαίρειν· οἱ πρέσ|βεις ὑμῶν Διονύσιος β' καὶ Διονύσιος β' τοῦ Διονυ|σίου ἐνέτυχον ἐν Ῥώμηι μοι, καὶ τὸ ψήφισμα ἀπόδοντες | κατηγόρησαν Εὐβούλου μὲν τοῦ Ἀναξανδρίδα τεθνε|ῶτος ἤδη, Τρυφέρας δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ παρούσης || περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐβούλου τοῦ Χρυσίππου. ἐγὼ | δὲ ἐξετάσαι προστάξας Γάλλωι Ἀσινίωι τῶι ἐμῶι φίλωι | τῶν οἰκετῶν τοὺς ἐνφερομένους τῆι αἰτίᾳ διὰ βα|σάνων ἔγνων Φιλεῖνον τὸν Χρυσίππου

XII. *Reperta est in fragmento stelae marmoris candidi inserto in muro domus Stauri Vaphiadis Eresi.*

XIII. *Reperta est in domo privata oppidi Astipalaeae in tabula alta fere* 0,60, *lata fere* 0,40 *incisa.*

τρεῖς νύ|κτας συνεχῶς ἐπεληλυθότα τῆι οἰκίαι τῆι Εὐβού λου καὶ Τρυφέρας μεθ' ὕβρεως καὶ τρόπωι τινὶ πολι|ορκίας, τῆι τρίτηι δὲ συνεπηγμένον καὶ τὸν ἀδελ|φὸν Εὔβουλον, τοὺς δὲ τῆς οἰκίας δεσπότας Εὔβου|λον καὶ Τρυφέραν, ὡς οὔτε χρηματίζοντες πρὸς | τὸν Φιλεῖνον οὔτε ἀντιφραττόμενοι ταῖς προσ βολαῖς ἀσφαλείας ἐν τῆι ἑαυτῶν οἰκίαι τυχεῖν ἠδύναν|το, προστεταχότας ἑνὶ τῶν οἰκετῶν οὐκ ἀποκτεῖ|ναι ὠ[μῶ]ς ὡς ἄν τις ὑπ' ὀργῆς οὐ[κ] ἀδίκου προήχθη ι>,ἀλ|λὰ ἀνεῖρξαι ἀνασκεδάσαντα τὰ κόπρια αὐτῶν· τὸν | δὲ οἰκέτην σὺν τοῖς καταχευομένοις εἴτε ἑκόντα || εἴτε ἄκοντα — αὐτὸς μὲν γὰρ ἐνέμεινεν ἀρνούμενο[ς] | —ἀφεῖναι τὴν γάστραν [ὥστ'] Εὔβουλον ὑποπεσεῖν δικαιό||[τ]ερον ἂν σωθέντα [τοῦ ἀ]δελφοῦ. πέπονφα δὲ ὑμεῖν καὶ α[ὐ|τ]ὰς τὰς ἀνακρίσεις. ἐθαύμαζον δ' ἄν, πῶς εἰς τόσον | ἔδεισαν τὴν παρ' ὑμεῖν ἐξετασίαν τῶν δούλων οἱ φ[εύ]||γοντες τὴν δίκην, εἰ μή μοι σφόδρα αὐτοῖς ἐδόξ[ατε] | χαλεποὶ γεγονέναι καὶ πρὸς τὰ ἐναντία μισοπόνη[ροι,] | μὴ κατὰ τῶν ἀξίων πᾶν ὁτιοῦν παθεῖν, ἐπ' ἀλλο[τρίαν] οἰκίαν νύκτωρ μεθ' ὕβρεως καὶ βίας τρὶς ἐπεληλ[υθό]|των καὶ τὴν κοινὴν ἁπάντων ὑμῶν ἀσφάλει[αν ἀναι]|ρούντων ἀγανακτοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τῶν καὶ [ὅτε ἠ|μύνοντο ἠτυχηκότων, ἠδικηκότων δὲ οὐδέ[ν.] | ἀλλὰ νῦν ὀρθῶς ἄν μοι δοκεῖτε ποιῆσαι τῆι ἐμῆι π[ερὶ τού]των γνώμηι προνοήσαντες καὶ τὰ ἐν τοῖς δημ[οσίοις] | ὑμῶν ὁμολογεῖν γράμματα. ἔρρωσθε.

ORATIONES

Tacit. *annal.* XIII 3: et Augusto prompta ac profluens quaeque deceret principem eloquentia fuit.

Suet. *Aug.* 84: eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima et cupide et laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum et legisse et scripsisse et declamasse cotidie traditur. nam deinceps neque in senatu neque apud populum neque apud milites locutus est umquam nisi meditata et composita oratione, quamvis non deficeretur ad subita extemporali facultate. ac ne periculum memoriae adiret aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. sermones quoque cum singulis atque etiam cum Livia sua graviores non nisi scriptos et e libello habebat, ne plus minusve loqueretur ex tempore. pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono dabatque assidue phonasco operam; sed nonnumquam infirmatis faucibus praeconis voce ad populum contionatus est.

Suet. *Aug.* 86: genus eloquendi secutus est elegans et temperatum vitatis sententiarum ineptiis atque concinnitate et reconditorum verborum, ut ipse dicit, fetoribus; praecipuamque curam duxit sensum animi quam apertissime exprimere. quod quo facilius efficeret aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret ac moraretur, neque praepositiones urbibus addere neque coniunctiones saepius iterare dubitavit, quae detractae afferunt aliquid obscuritatis, etsi gra-

tiam augent. cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit exagitabatque nonnumquam.

Suet. *de gram. et rhet.* 25 (p. 121 R): Cn. Pompeium quidam historici tradiderunt sub ipsum civile bellum, quo facilius C. Curioni promptissimo iuveni causam Caesaris defendenti contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem; M. Antonium, item Augustum ne Mutinensi quidem bello omisisse.

Front. *epist.* p. 119 *Mai.:* ... C. Iulium Caesarem locutum facundissime omnium imperatorum fuisse: Augustum vero saeculi residui eleganter, et latinae linguae etiam tum integro lepore potius quam dicendi ubertate praeditum puto.

Gell. *n. a.* X 24: divus etiam Augustus, linguae Latinae non nescius munditiarumque patris sui in sermonibus sectator.

Dio. Cass. *h. r.* XLV 2: ὁ Καῖσαρ μεγάλα ἐπ' αὐτῷ (*Octavio puero*) ἐπελπίσας ἔς τε τοὺς εὐπατρίδας αὐτὸν ἐσήγαγε καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἤσκει, καὶ πάνθ' ὅσα προσήκει τῷ μέλλοντι καλῶς καὶ κατ' ἀξίαν τηλικοῦτο κράτος διοικήσειν ὑπάρχειν ἀκριβῶς ἐξεπαίδευσε· λόγοις τε γὰρ ῥητορικοῖς, οὐχ ὅτι τῇ τῶν Λατίνων ἀλλὰ καὶ τῇδε τῇ γλώσσῃ, ἠσκεῖτο.

S. Aurel. Victor, *de Caesaribus* 1: (Augustus) doctorum, qui abunde erant, necessariorumque percultor, cum eloquentiae studio ac religionibus mire retineretur.

S. Aurel. Vict. *epit. Caes.* 1, 17: liberalibus studiis, praesertim eloquentiae in tantum incumbens, ut nullus ne in procinctu quidem laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret.

1. Laudatio funebris Iuliae aviae.

Suet. *Aug.* 8: duodecimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro contione laudavit.

Quint. *inst. or.* XII 6, 1: neque ego annos definiam cum... praetextatos egisse quosdam sit traditum, Caesar Augustus duodecim natus annos aviam pro rostris laudaverit.

Nic. Dam. *de vita Augusti* 3: ὅτι Καῖσαρ περὶ ἐννέα ἔτη μάλιστα γεγονὼς θαῦμά τε οὐ μικρὸν παρέσχε Ῥωμαίοις, φύσεως ἀκρότητα δηλώσας ἐν τοιᾷδε ἡλικίᾳ καὶ τοῖς ἀνδράσι πολὺς ἐγγίγνεται θόρυβος ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγοροῦντι. ἀποθανούσης δ' αὐτῷ τῆς τηθῆς, παρὰ τῇ μητρὶ ἐτρέφετο Ἀντίᾳ.

2. Concio ad populum.

Cic. *ad Att.* XIV 20, 5: expecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit.

Cic. *ad Att.* XIV 21, 4: expecto Octavi concionem et si quid aliud.

Cic. *ad Att.* XV 2, 3: de Octavi concione idem sentio quod tu, ludorumque eius apparatus et Matius ac Postumus mihi procuratores non placent: Saserna collega dignus. Sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma.

Dio Cas. XLV 6, 3: ... Τιβέριον Κανούτιον δημαρχοῦντα ἀναπείσας ἔς τε τὸν ὅμιλον ὑπ' αὐτοῦ ἐσήχθη, πρόφασιν τὴν δωρεὰν τὴν καταλειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ποιησάμενος, καὶ δημηγορήσας ὅσα ἥρμοττε, ταύτην τε εὐθὺς ἐκτίσειν σφίσιν ὑπέσχετο καὶ ἄλλα αὐτοὺς πολλὰ προσεπήλπισε.

3. Concio ad populum.

Cic. *ad Att.* XVI 15, 3: multa mehercule a te saepe in πολιτικῷ genere prudenter, sed his litteris nihil prudentius: 'quamquam enim † postea † in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum expectare dedemus'. At quae contio! nam est missa mihi. Iurat ita sibi parentis honores consequi liceat, et simul dextram intendit ad statuam. Μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου!

Appian. *b. c.* III 41: Κανούτιος δὲ πρότερον ἐδημηγόρει κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. ὁ δὲ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοὺς ὑπεμίμνησκε, καὶ

ὧν αὐτὸς ὑπὸ Ἀντωνίου πάθοι, δι' ἃ καὶ τόνδε τὸν στρατὸν ἐς φυλακὴν εἴη συνειλεγμένος· ἔφη τε ἐς πάντα τῆς πατρίδος ὑπηρέτης καὶ κατήκοος ἔσεσθαι, καὶ ἐς τὰ νῦν πρὸς Ἀντώνιον ἕτοιμος.

Dio. Cass. XLV 12: ὁ Καῖσαρ . . . ἐς τὸν ὅμιλον ὑπὸ τοῦ Κανουτίου παρασκευασθέντα αὐτῷ ἐσελθὼν πολλὰ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοὺς ἀνέμνησεν, ἐπεξιὼν ὅσα καλῶς ἐπεποιήκει, πολλὰ δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ μέτρια διελέχθη, τοῦ τε Ἀντωνίου κατηγόρησε, καὶ τοὺς στρατιώτας τοὺς ἀκολουθήσαντάς οἱ ἐπήνεσεν ὡς καὶ ἐθελοντὶ πρὸς ἐπικουρίαν τῆς πόλεως παρόντας καὶ ἑαυτόν τε ἐπ' αὐτῇ προκεχειρισμένους καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶσι ταῦτα δηλοῦντας.

4. Concio ad populum.

Appian. *b. c.* V 130: τῆς δ' ἐπιούσης αὐτὸς ἐβουληγόρησέ τε καὶ ἐδημηγόρησε, τὰ ἔργα καὶ τὴν πολιτείαν ἑαυτοῦ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἐς τότε καταλέγων· καὶ τὰ εἰρημένα συγγράψας τὸ βιβλίον ἐξέδωκεν.

Cfr. Dio. Cass. XLIX 15.

5. Oratio graeca Alexandriae habita.

Plut. *vit. Antonii* LXXX: εἰς δὲ τὸ γυμνάσιον εἰσελθὼν καὶ ἀναβὰς ἐπὶ βῆμά τι πεποιημένον, ἐκπεπληγμένων ὑπὸ δέους τῶν ἀνθρώπων καὶ προσπιπτόντων, ἀναστῆναι κελεύσας ἔφη πάσης αἰτίας τὸν δῆμον ἀφιέναι, πρῶτον μὲν διὰ τὸν κτίστην Ἀλέξανδρον· δεύτερον δὲ τῆς πόλεως θαυμάζων τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος· τρίτον δὲ Ἀρείῳ τῷ ἑταίρῳ χαριζόμενος.

Cfr. Plut. *apoph.* 3; Dio. Cass. LI 16.

Iulian. *ep. ad Alexandrinos* 51: ὁ Σεβαστὸς ἐπιδημήσας ὑμῶν τῇ πόλει καὶ πρὸς τοὺς ὑμετέρους πολίτας διαλεχθεὶς « Ἄνδρες, εἶπεν, Ἀλεξανδρεῖς, ἀφίημι τὴν πόλιν αἰτίας πάσης αἰδοῖ τοῦ μεγάλου θεοῦ Σαράπιδος αὐτοῦ τε ἕνεκα τοῦ δήμου καὶ τοῦ

μεγέθους τῆς πόλεως· αἰτία δέ μοι τρίτη τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοίας ἐστὶ καὶ ὁ ἑταῖρος Ἄρειος.»

6. Laudatio funebris M. Claudii Marcelli.

Serv. *ad Aen.* I 712: ‘devota, vero de oratione Augusti translata locutio, quam habuit in laudatione funeris Marcelli, cum diceret, illum immaturae morti devotum fuisse’.

Dio. Cass. LIII 30: καὶ αὐτὸν (*Marcellum*) ὁ Αὔγουστος δημοσίᾳ τε ἔθαψεν, ἐπαινέσας ὥσπερ εἴθιστο.

Plut. *Marcell.* XXX: Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν (*ossa cineresque Marcelli continentem*) πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι καὶ ταφῆναι λαμπρῶς.

Plut. *compar. Pelop. cum Marcel.* 1: Ἀννίβαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἅπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκηπίωνος· ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβᾳ πιστεύομεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἀννίβᾳ γενέσθαι.

7. Laudatio funebris M. Vipsanii Agrippae.

Dio. Cass. LVI 28: (Ἀγρίππας) ἐν Καμπανίᾳ γενόμενος ἐνόσησε. πυθόμενος δὲ τοῦτο ὁ Αὔγουστος, ἔτυχε δὲ ἐν τοῖς Παναθηναίοις ὁπλομαχίας ἀγῶνας τῷ τῶν παίδων ὀνόματι τιθείς, ἐξωρμήθη, καὶ καταλαβὼν αὐτὸν τεθνηκότα ἔς τε τὸ ἄστυ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσεκόμισε καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ προέθηκε, τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτοῦ εἶπε, παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας.

8. Laudatio funebris Octaviae sororis.

Suet. *Aug.* 61: matrem amisit in primo consulatu, sororem Octaviam quinquagensimum et quartum agens aetatis annum.

utrique cum praecipua officia vivae praestitisset, etiam defunctae honores maximos tribuit.

Dio. Cass. LIV 35, 4: ἐν δὲ τῷ ἔτει ἐκείνῳ . . . . τὴν Ὀκταουίαν τὴν ἀδελφὴν ἀποθανοῦσαν προέθετο ἐπὶ τοῦ Ἰουλιείου ἡρῴου, παραπετάσματι καὶ τότε ἐπὶ τοῦ νεκροῦ χρησάμενος. καὶ αὐτὸς ἐκεῖ τὸν ἐπιτάφιον εἶπε, καὶ ὁ Δροῦσος ἐπὶ τοῦ βήματος.

9. Laudatio funebris Neronis Claudii Drusi.

Liv. *perioch. libri* CXLII: corpus (*Drusi*) a Nerone fratre, qui nuntio valetudinis evocatus raptim adcucurrerat, Romam pervectum et in tumulo C. Iuli reconditum. laudatus est a Caesare Augusto vitrico. et supremis eius plures honores dati.

Suet. *Claud.* 1: quod equidem magis ne praetermitterem rettuli, quam quia verum aut veri simile putem, cum Augustus tanto opere et vivum dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est, et defunctum ita pro contione laudaverit, ut deos precatus sit, similes ei Caesares suos facerent sibique tam honestum quandoque exitum darent quam illi dedissent.

Tacit. *ann.* III 5: fuere qui publici funeris (*Germanici*) requirerent compararentque quae in Drusum patrem Germanici honora et magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis Ticinum usque progressum neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines; defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cumulata.

Dio. Cass. LV 2, 2: αὐτοῦ (Δρούσου) ἐν τῇ ἀγορᾷ προτεθέντος διπλοῦς ὁ ἐπιτάφιος ἐλέχθη· ὅ τε γὰρ Τιβέριος ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπῄνεσε. καὶ ὁ Αὔγουστος ἐν τῷ Φλαμινίῳ ἱπποδρόμῳ.

Consolatio ad Liviam (P. L. M. I p. 111), v. 209.

Et voce et lacrimis laudasti, Caesar, alumnum,
tristia cum medius rumperet orsa dolor.
Tu letum optasti, dis aversantibus omen,
par tibi, si sinerent te tua fata mori.

10. Oratio in senatu habita.

Tacit. *ann.* I 10: Augustus paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret.

Suet. *Tib.* 68, 3: quae omnia ingrata atque arrogantiae plena et animadvertit Augustus in eo et excusare temptavit saepe apud senatum ac populum professus naturae vitia esse non animi.

RESCRIPTA BRUTO DE CATONE.

Suet. *Aug.* 85: multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in coetu familiarium velut in auditorio recitavit, sicut *rescripta Bruto de Catone*, quae volumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegenda.

HORTATIONES AD PHILOSOPHIAM.

Id. *ibid.*: item *hortationes ad philosophiam.*

GEOGRAPHICA OPERA.

1. Plin. *n. h.* III 17: Agrippam quidem in tanta viri diligentia praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat et cum eo Divum Augustum? is namque conplexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore eius inchoatam peregit.

2. Plin. *n. h.* III 46: nunc ambitum eius (*Italiae*) urbesque enumerabimus, qua in re praefari necessarium est auctorem nos Divum Augustum secuturos discriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones XI, sed ordine eo, qui litorum tractu fiet; urbium quidem vicinitates oratione utique praepropera servari non posse, itaque interiore parte digestionem in litteras eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero.

OPERA HISTORICA

1. Commentarii de vita sua.

Suet. *Aug.* 85: multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus... aliqua de vita sua, quam tredecim libris Cantabrico tenus bello nec ultra exposuit.

Suid. *Lexikon* (*ed. Berhnardy* I p. 851): Αὔγουστος Καῖσαρ, ὁ καὶ Σεβαστὸς καὶ Ὀκταβιανὸς ἐπικληθείς, ἔγραψε περὶ τοῦ ἰδίου βίου καὶ τῶν πράξεων βιβλία ιγ'.

I. Suet. *Aug.* 2, 3: ipse Augustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit vetere ac locuplete, et in qua primus senator pater suus fuerit.

II. Tertull. *de anima* 46: noverunt et Romani veritatis huiusmodi somnia. reformatorem imperii, puerulum adhuc et privati loci et Iulium Octavium tantum et sibi ignotum, Marcus Tullius iam et Augustum et civilium turbinum sepultorem de somnio norat. in vitae illius commentariis conditum est.

III. Dio. Cass. XLIV 35, 2: τῆς δὲ διαθήκης αὐτοῦ μετὰ ταῦτα ἀναγνωσθείσης, μαθὼν ὁ δῆμος ὅτι τόν τε Ὀκταούιον υἱὸν πεποίηται, καὶ τὸν Ἀντώνιον τόν τε Δέκιμον καί τινας ἄλλους τῶν σφαγέων ἐπιτρόπους τε αὐτοῦ καὶ κληρονόμους τῆς οὐσίας, ἄν γε μὴ ἐς ἐκεῖνον ἔλθῃ, καταλέλοιπε, καὶ προσέτι καὶ δωρεὰς ἄλλοις τέ τινας καὶ τῇ πόλει τούς τε κήπους τοὺς παρὰ τὸν Τίβεριν καὶ δραχμάς, ὡς μὲν αὐτὸς ὁ Ὀκταούιος

γράφει, τριάκοντα, ὡς δὲ ἕτεροι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἑκάστῳ σφῶν δοθῆναι κεκέλευκεν, ἐταράχθησαν.

IV. Plin. *n. h.* II 93: cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus divo Augusto iudicatus ab ipso, qui incipiente eo apparuit ludis, quos faciebat Veneri Genetrici non multo post obitum patris Caesaris in collegio ab eo instituto. namque his verbis in gaudium prodit: « Iis ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum per septem dies in regione caeli quae sub septentrionibus est conspectum. id oriebatur circa undecimam horam diei clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. eo sidere significari volgus credidit Caesaris animam inter deorum immortalium numina receptam, quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est ». Haec ille in publicum. interiore gaudio sibi illum natum seque in eo nasci interpretatus est, et, si verum fatemur, salutare id terris fuit.

V. Serv. *ad Verg. buc.* IX 46: cum Augustus Caesar ludos funebres patri celebraret, die medio stella apparuit. ille eam esse confirmavit parentis sui: unde sunt versus isti compositi. Baebius Macer circa horam octavam stellam amplissimam, quasi lemniscis, radiis coronatam, ortam dicit. quam quidam ad inlustrandam gloriam Caesaris iuvenis pertinere existimabant, ipse animam patris sui esse voluit eique in Capitolio statuam, super caput auream stellam habentem, posuit: inscriptum in basi fuit: « Καίσαρι ἡμιθέῳ ». Sed Vulcatius aruspex in contione dixit cometen esse, qui significaret exitum noni saeculi et ingressum decimi. sed quod invitis diis secreta rerum pronuntiaret, statim se esse moriturum, et nondum finita oratione in ipsa contione concidit. hoc etiam Augustus in libro secundo de memoria vitae suae complexus est.

VI. Plutarch. *compar. Dem. cum Cic.* 3: ἡ μὲν οὖν ἐν τῷ δημηγορεῖν καὶ πολιτεύεσθαι δύναμις ὁμαλῶς ἀμφοτέροις ὑπῆρξεν, ὥστε καὶ τοὺς τῶν ὅπλων καὶ στρατοπέδων κυρίους δεῖσθαι, Δημοσθένους μὲν Χάρητα καὶ Διοπείθην καὶ Λεωσθένην, Κικέρωνος δὲ Πομπήιον καὶ Καίσαρα τὸν νέον, ὡς αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἐν τοῖς πρὸς Ἀγρίππαν καὶ Μαικήναν ὑπομνήμασιν εἴρηκεν.

VII. Plutarch. *Cic.* 45: ἐπεὶ δ' Ἀντώνιος μὲν ἥττητο, τῶν δ' ὑπάτων ἀμφοτέρων ἀποθανόντων ἐκ τῆς μάχης πρὸς Καίσαρα συνέστησαν αἱ δυνάμεις, δείσασα δ' ἡ βουλὴ νέον ἄνδρα καὶ τύχῃ λαμπρᾷ κεχρημένον ἐπειρᾶτο τιμαῖς καὶ δωρεαῖς ἀποκαλεῖν αὐτοῦ τὰ στρατεύματα καὶ περισπᾶν τὴν δύναμιν, ὡς μὴ δεομένη τῶν προπολεμούντων, Ἀντωνίου πεφευγότος, οὕτως ὁ Καῖσαρ φοβηθεὶς ὑπέπεμπε τῷ Κικέρωνι τοὺς δεομένους καὶ πείθοντας ὑπατείαν μὲν ἀμφοτέροις ὁμοῦ πράττειν, χρῆσθαι δὲ τοῖς πράγμασιν, ὅπως αὐτὸς ἔγνωκε, παραλαμβάνοντα τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ μειράκιον διοικεῖν ὀνόματος καὶ δόξης γλιχόμενον. ὡμολόγει δὲ Καῖσαρ αὐτός, ὡς δεδιὼς κατάλυσιν καὶ κινδυνεύων ἔρημος γενέσθαι, χρήσαιτο τῇ Κικέρωνος ἐν δέοντι φιλαρχίᾳ προτρεψάμενος αὐτὸν ὑπατείαν μετιέναι συμπράττοντος αὐτοῦ καὶ συναρχαιρεσιάζοντος. 46. Ἐνταῦθα μέντοι μάλιστα Κικέρων ἐπαρθεὶς ὑπὸ νέου γέρων καὶ φενακισθεὶς καὶ συναρχαιρεσιάσας καὶ παρασχὼν αὐτῷ τὴν σύγκλητον εὐθὺς μὲν ὑπὸ τῶν φίλων αἰτίαν εἶχεν κτλ.

VIII. Plutarch. *Brut.* 27: μέλλοντι δ' αὐτῷ (*Bruto*) διαβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν ἧκεν ἀγγελία περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ μεταβολῆς· ὁ γὰρ νέος Καῖσαρ ηὐξήθη μὲν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐπ' Ἀντώνιον, ἐκβαλὼν δὲ τῆς Ἰταλίας ἐκεῖνον αὐτὸς ἤδη φοβερὸς ἦν ὑπατείαν τε μνώμενος παρὰ νόμον καὶ στρατεύματα τρέφων μεγάλα τῆς πόλεως οὐδὲν δεομένης. ὁρῶν δὲ καὶ ταῦτα τὴν βουλὴν βαρυνομένην καὶ πρὸς τὸν Βροῦτον ἀφορῶσαν ἔξω καὶ ψηφιζομένην ἐκείνῳ καὶ βεβαιοῦσαν τὰς ἐπαρχίας ἔδεισε. καὶ τὸν μὲν Ἀντώνιον πέμπων εἰς φιλίαν προὐκαλεῖτο, τὰς δὲ δυνάμεις τῇ πόλει περιστήσας ὑπατείαν ἔλαβεν οὔπω πάνυ

μειράκιον ὤν, ἀλλ᾽ εἰκοστὸν ἄγων ἔτος, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν εἴρηκεν.

IX. Suet. *Aug.* 27: Quintum Gallum praetorem, in officio salutationis tabellas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere, nec quicquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere, paulo post per centuriones et milites raptum e tribunali servilem in modum torsit ac fatentem nihil iussit occidi prius oculis eius sua manu effossis; quem tamen scribit conloquio petito insidiatum sibi coniectumque a se in custodiam, deinde urbe interdicta dimissum naufragio vel latronum insidiis periisse.

X. Plutarch. *Brut.* 41: γενομένης δὲ δι᾽ ἀταξίαν ταύτην ἀνωμαλίας καὶ διασπασμοῦ τῶν ταγμάτων τὸ Μεσσάλα πρῶτον, εἶτα τὰ συνεζευγμένα παρήλλαττε τὸ Καίσαρος ἀριστερόν· καὶ βραχέα τῶν ἐσχάτων θιγόντες καὶ καταβαλόντες οὐ πολλοὺς ἀλλ᾽ ὑπερκεράσαντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον. καὶ Καῖσαρ μέν, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἱστορεῖ, τῶν φίλων τινὸς Ἀρτωρίου Μάρκου καθ᾽ ὕπνον ἰδόντος ὄψιν κελεύουσαν ἐκστῆναι Καίσαρα καὶ μετελθεῖν ἐκ τοῦ χάρακος, ἔφθασε μικρὸν ὑπεκκομισθεὶς ἔδοξέ τε τεθνάναι. τὸ γὰρ φορεῖον κενὸν ἀκοντίοις καὶ ὑσσοῖς βάλλοντες διήλασαν.

XI. App. *b. c.* V 42: ὡς δὲ ἐπὶ τὴν τάφρον ἀφίκοντο (*Lucius Antonius bello Perusino victus et Augustus*), προσηγόρευσάν τε ἀλλήλους, καὶ ὁ Λεύκιος ἔφη· « εἰ μὲν ξένος ὢν ἐπολέμησα, ὦ Καῖσαρ, αἰσχρὰν ἂν τὴν τοιαύτην ἧσσαν ἡγούμην, καὶ αἰσχίονα ἔτι τὴν παράδοσιν· καὶ τῆσδε τῆς αἰσχύνης εἶχον ἀπαλλαγὴν εὔκολον παρ᾽ ἐμαυτοῦ. ἐπεὶ δὲ πολίτῃ διηνέχθην καὶ ὁμοτίμῳ, καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, οὐκ αἰσχρὸν ἡγοῦμαι μετὰ τοιᾶσδε προφάσεως ὑπὸ τοιοῦδε ἡσσῆσθαι. καὶ τάδε λέγω οὐ παραιτούμενος παθεῖν ὅ τι θέλοις (διὰ γάρ σοι τοῦτο ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ σὸν ἄνευ σπονδῶν ἱέμην), ἀλλ᾽ ἵνα τοῖς ἄλλοις αἰτήσω συγγνώμην δικαίαν τε καὶ τοῖς σοῖς πράγμασι συμφέρουσαν. δεῖ δέ με, τοῦτο ἐπιδεικνύντα, διελεῖν τὸν λόγον,

ὑπέρ τε ἐκείνων καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, ἵνα μόνον ἐμὲ τῶν γεγονότων αἴτιον ἐπιγνοὺς ἐς ἐμὲ τὴν ὀργὴν συναγάγῃς. μὴ νομίσῃς δὲ ἐλεγχθήσεσθαι μετὰ παρρησίας (ἄκαιρον γάρ) ἀλλὰ μετ᾽ ἀληθείας, ἧς οὐκ ἔνι μοι χωρὶς εἰπεῖν. 43 ἐγὼ τὸν πρὸς σὲ πόλεμον ἠράμην οὐχ ἵνα σε καθελὼν διαδέξωμαι τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλ᾽ ἵνα τὴν ἀριστοκρατίαν ἀναλάβω τῇ πατρίδι, λελυμένην ὑπὸ τῆς τῶν τριῶν ἀρχῆς, ὡς οὐδ᾽ ἂν αὐτὸς ἀντείποις· καὶ γὰρ ὅτε συνίστασθε αὐτήν, ὁμολογοῦντες εἶναι παράνομον, ὡς ἀναγκαίαν καὶ πρόσκαιρον ἐτίθεσθε, Κασσίου καὶ Βρούτου περιόντων ἔτι, καὶ ὑμῶν ἐκείνοις οὐ δυναμένων συναλλαγῆναι. ἀποθανόντων δὲ ἐκείνων οἳ τὸ τῆς στάσεως κεφάλαιον ἦσαν, καὶ τῶν ὑπολοίπων, εἴ τινα λείψανα ἔστιν, οὐ τῇ πολιτείᾳ πολεμούντων ἀλλ᾽ ὑμᾶς δεδιότων, ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ τῆς πενταετίας παριούσης, ἀνακύψαι τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τὰ πάτρια ἠξίουν, οὐ προτιμῶν οὐδὲ τὸν ἀδελφὸν τῆς πατρίδος, ἀλλ᾽ ἐλπίζων μὲν ἐπανελθόντα πείσειν ἑκόντα, ἐπειγόμενος δὲ ἐπὶ τῆς ἐμῆς ἀρχῆς γενέσθαι. καὶ εἰ κατῆρξας σύ, μόνος ἂν καὶ τὴν δόξαν εἶχες. ἐπεὶ δὲ δή σε οὐκ ἔπειθον, ᾤμην ἐλθὼν ἐπὶ Ῥώμην καὶ ἀναγκάσαι, πολίτης τε ὢν καὶ γνώριμος καὶ ὕπατος. αἵ μὲν αἰτίαι δι᾽ ἃς ἐπολέμησα, αὗται μόναι, καὶ οὔτε ὁ ἀδελφὸς οὔτε Μάνιος οὔτε Φουλουία, οὔτε ἡ κληρουχία τῶν ἐν Φιλίπποις πεπολεμηκότων, οὔτε ἔλεος τῶν γεωργῶν τὰ κτήματα ἀφαιρουμένων, ἐπεὶ κἀγὼ τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ τέλεσιν οἰκιστὰς ἔδωκα, οἳ τὰ τῶν γεωργῶν ἀφαιρούμενοι τοῖς στρατευσαμένοις διένεμον. ἀλλά με σὺ τήνδε τὴν διαβολὴν αὐτοῖς διέβαλλες, τὴν αἰτίαν τοῦ πολέμου μεταφέρων ἐπὶ τὴν κληρουχίαν ἀπὸ σαυτοῦ, καὶ τῷδε μάλιστα αὐτοὺς ἑλὼν ἐμοῦ κεκράτηκας· ἀνεπείσθησαν γὰρ πολεμεῖσθαί τε ὑπ᾽ ἐμοῦ καὶ ἀμύνεσθαί με ἀδικοῦντα. τεχνάζειν μὲν δή σε ἔδει πολεμοῦντα· νικήσαντα δέ, εἰ μὲν ἐχθρὸς εἶ τῆς πατρίδος, κἀμὲ ἡγεῖσθαι πολέμιον, ἃ ἔδοξα συνοίσειν αὐτῇ βουληθέντα μέν, οὐ δυνηθέντα δὲ διὰ λιμόν. 44 λέγω δὲ ταῦτα ἐγὼ ἐγχειρίζων μὲν ἐμαυτόν σοι, καθάπερ εἶπον, ἐς ὅ τι θέλοις, ὑποδεικνὺς δὲ οἷα καὶ πρότερον καὶ νῦν ἐφρόνησα περὶ σοῦ καὶ φρονῶν ἔτι μόνος ἀφικόμην. καὶ περὶ

μὲν ἐμοῦ τοσαῦτα, περὶ δὲ τῶν φίλων καὶ τοῦ στρατοῦ παντός, εἰ μὲν οὐχ ὑποπτεύσεις με λέγοντα, συμβουλεύω τὰ σοὶ μάλιστα ὠφελιμώτατα, μηδὲν δεινὸν αὐτοὺς ἐργάσασθαι διὰ τὴν ἐμὴν καὶ [τὴν] σὴν φιλονεικίαν, μηδὲ ἄνθρωπον ὄντα καὶ τύχῃ χρώμενον, οὐ βεβαίῳ πράγματι, κωλῦσαι τοὺς κινδυνεύειν ἐν τύχαις ἢ χρείαις ἐθελήσοντάς ποτε ὑπὲρ σοῦ, μαθόντας ἐκ τοῦδε τοῦ σοῦ νόμου δυσέλπιστον σώζεσθαι μὴ κατορθοῦσιν. εἰ δὲ ὕποπτος ἢ ἄπιστος ἐχθροῦ πᾶσα συμβουλή, οὐκ ὀκνῶ καὶ παρακαλεῖν σε μὴ τοὺς φίλους τίνυσθαι τῆς ἐμῆς ἁμαρτίας καὶ τύχης, ἀλλ᾽ ἐς ἐμὲ συναγαγεῖν πάντα, τὸν πάντων αἴτιον. ἀφ᾽ ἧς δὴ γνώμης αὐτοὺς ὑπελιπόμην, ἵνα μὴ δόξαιμι, σοὶ τάδε λέγων ἐκείνων ἀκουόντων, ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τεχνάζων εἰπεῖν ».

45. τοιαῦτα δὲ εἰπόντος τοῦ Λευκίου καὶ σιωπήσαντος, ὁ Καῖσαρ ἔλεξεν. « ἄσπονδον μέν σε κατιόντα πρὸς ἐμὲ ὁρῶν, ὦ Λεύκιε, ὑπήντησα τῶν ἐμῶν ἐρυμάτων ἔτι ἐκτὸς ὄντι κατὰ σπουδήν, ἵνα ἔτι κύριος ὢν σεαυτοῦ βουλεύοιο, καὶ λέγοις καὶ πράττοις ἃ νομίζεις σοι συνοίσειν. ἐπεὶ δ᾽ ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀδικεῖν ὁμολογούντων, σαυτὸν ἡμῖν ἐπιτρέπεις, οὐδὲν ἔτι δέομαι διελέγχειν ὅσα σὺν τέχνῃ μου κατεψεύσω. ἐξ ἀρχῆς δέ με βλάψαι ἑλόμενος καὶ νῦν ἔβλαψας. σπονδὰς γάρ μοι τιθέμενος, ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος· ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατόν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργήν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας ὑπ᾽ ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ προσῆκον ὧν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν· ὃ δὴ προτιμήσω διά τε τοὺς θεοὺς καὶ δι᾽ ἐμαυτὸν καὶ διὰ σέ, ὦ Λεύκιε, καὶ οὐ ψεύσω σε προσδοκίας, ἣν ἔχων περὶ ἐμ[αυτ]οῦ κατελήλυθας ».

ταῦτα μὲν ἔλεξαν ἀλλήλοις, ὡς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἦν ἐς τὸ δυνατὸν τῆσδε τῆς φωνῆς μεταβαλεῖν τεκμαιρομένῳ τῆς γνώμης τῶν λελεγμένων. καὶ διεκρίθησαν, ὁ μὲν Καῖσαρ ἐν ἐπαίνῳ καὶ θαύματι τὸν Λεύκιον ἔχων, οὐδὲν ὡς ἐν συμφοραῖς ἀγεννὲς οὐδ᾽ ἀνύσετον εἰπόντα, ὁ δὲ Λεύκιος τὸν Καίσαρα

τοῦ τε ἤθους καὶ βραχυλογίας. οἱ λοιποὶ δ' ἐτεκμαίροντο τῶν εἰρημένων ἐκ τῆς ὄψεως ἑκατέρων.

XII. Suet. *Aug.* 62: cum hac (*Scribonia*) quoque divortium fecit, pertaesus, ut scribit, morum perversitatem eius.

XIII. App. *Illyr.* 14 p. 358 *Mendelss.*: ἐν δὲ τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ δευτέρου Καίσαρος τοῦ κληθέντος [καὶ] Σεβαστοῦ, παλαιότερον μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐν τοῖσδε περὶ Παιόνων ηὗρον, Ἰλλυριῶν δέ μοι φαίνεται χωρὶς τῶν εἰρημένων ἐθνῶν καὶ ἕτερα Ῥωμαίων προϋπακοῦσαι. καὶ ὅπως μέν, οὐκ ἔγνων (οὐ γὰρ ἀλλοτρίας πράξεις ὁ Σεβαστός, ἀλλὰ τὰς ἑαυτοῦ συνέγραφεν), ὡς δ' ἀποστάντας ἐς τοὺς φόρους ἐπανήγαγε, καὶ ἑτέρους ὡς ἀρχῆθεν ἔτι ὄντας αὐτονόμους εἷλε, καὶ πάντας ἐκρατύνατο ὅσοι τὰς κορυφὰς οἰκοῦσι τῶν Ἄλπεων, βάρβαρα καὶ μάχιμα ἔθνη, καὶ κλοπεύοντα τὴν Ἰταλίαν ὡς γείτονα. κτλ.

XIV. Serv. *ad Verg. Aen.* VIII 696: et Augustus in commemoratione vitae suae refert Antonium iussisse, ut legiones suae apud Cleopatram excubarent eiusque nutu et iussu parerent.

XV. Plut. *Ant.* 68: ἐν Ἀκτίῳ δὲ πολὺν ὁ στόλος (*Antonii*) ἀντισχὼν Καίσαρι χρόνον καὶ μέγιστον βλαβεὶς ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ὑψηλοῦ κατὰ πρῴραν ἱσταμένου μόλις ὥρας δεκάτης ἀπεῖπε. καὶ νεκροὶ μὲν οὐ πλείους ἐγένοντο πεντακισχιλίων, ἑάλωσαν δὲ τριακόσιαι νῆες, ὡς αὐτὸς ἀνέγραφε Καῖσαρ.

XVI. Suet. *Aug.* 42: magna vero quondam sterilitate ac difficili remedio cum venalicias et lanistarum familias peregrinosque omnes exceptis medicis et praeceptoribus partimque servitiorum urbe expulisset, ut tandem annona convaluit, impetum se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseverasse, quia certum haberet posse per ambitionem quandoque restitui.

XVII. *Digest.* XXXXVIII 24, 1: Ulpianus libro nono de officio proconsulis: Corpora eorum, qui capite damnantur,

cognatis ipsorum neganda non sunt, et id se observasse etiam divus Augustus libro decimo de vita sua scribit.

XVIII. Suet. *Aug.* 74: Valerius Messalla tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo coenae excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem post proditam Sexti Pompei classem. ipse scribit, invitasse se quondam, in cuius villa maneret, qui speculator suus olim fuisset.

XIX. Plin. *n. h.* II 24: divos Augustus prodidit laevom sibi calceum praepostere inductum, quo die seditione militari prope afflictus est.

XX. Suet. *Caes.* 55: orationes aliquas (*Caesar*) reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. « pro Quinto Metello » non immerito Augustus existimat magis ab actuaris exceptam male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam.

XXI. Suet. *Caes.* 55: « apud milites » quoque « in Hispania » idem Augustus vix ipsius putat, quae tamen duplex fertur: una quasi priore habita proelio, altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit subita hostium incursione.

XXII. Suet. *de gram.* 16 p. 112 R.: Q. Caecilius Epirota Tusculi natus libertus Attici, — cum filiam patroni nuptam M. Agrippae doceret, suspectus in ea et ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit vixitque una familiarissime, quod ipsi Gallo inter gravissima crimina ab Augusto obicitur.

2. Drusi vita.

Suet. *Claud.* 1, 5: nec contentus elogium tumulo eius (*Drusi*) versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitae memoriam prosa oratione composuit.

3. Opera extrema.

Tac. *ann.* I 8: nihil primo senatus die agi passus est nisi de supremis Augusti; cuius testamentum, inlatum per virgines Vestae, Tiberium et Liviam heredes habuit: Livia in familiam Iuliam nomenque Augustum adsumebatur. In spem secundam nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi quadringenties tricies quinquies, praetoriarum cohortium militibus singula nummum milia, urbanis quingenos, legionariis ac cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim dedit.

Tac. *ann.* I 11: proferri libellum recitarique iussit (*Tiberius*). Opes publicae continebantur, quantum civium sociorumque in armis, quot classes regna provinciae, tributa aut vectigalia et necessitates ac largitiones. Quae cuncta sua manu perscripserat Augustus addideratque consilium coërcendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam.

Suet. *Aug.* 101: testamentum L. Planco C. Silio cons. III. Non. Apriles, ante annum et quattuor menses quam decederet, factum ab eo ac duobus codicibus partim ipsius partim libertorum Polybi et Hilarionis manu scriptum depositumque apud se virgines Vestales cum tribus signatis aeque voluminibus protulerunt. quae omnia in senatu aperta atque recitata sunt. heredes instituit primos: Tiberium ex parte dimidia et sextante, Liviam ex parte tertia, quos et ferre nomen suum iussit; secundos: Drusum Tiberi filium ex triente, ex partibus reliquis Germanicum liberosque eius tres sexus virilis; tertio gradu propinquos amicosque compluris. legavit populo R. quadringenties, tribubus tricies quinquies sestertium, praetorianis militibus singula milia nummorum, cohortibus

urbanis quingenos, legionaris trecenos nummos; quam summam repraesentari iussit, nam et confiscatam semper repositamque habuerat. reliqua legata varie dedit perduxitque quaedam ad vicena sestertia, quibus solvendis annuum diem finiit, excusata rei familiaris mediocritate nec plus perventurum ad heredes suos quam milies et quingenties professus, quamvis viginti proximis annis quaterdecies milies ex testamentis amicorum percepisset, quod paene omne cum duobus paternis patrimoniis ceterisque hereditatibus in rem p. absumpsisset. Iulias, filiam neptemque, si quid iis accidisset, vetuit sepulcro suo inferri. tribus voluminibus, uno mandata de funere suo complexus est, altero indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in aeneis tabulis, quae ante Mausoleum statuerentur, tertio breviarium totius imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniae in aerario et fiscis et vectigaliorum residuis. adiecit et libertorum servorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

Suet. *Tib.* 23: testamenti initium fuit: quoniam atrox fortuna Gaium et Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Caesar mihi ex parte dimidia et sextante heres esto.

Dio. Cass. LVI 32, 33 (*Xiphil.*): τὰς διαθήκας αὐτοῦ Πολύβιός τις Καισάρειος ἀνέγνω ὡς μὴ πρέπον βουλευτῇ τοιοῦτόν τι ἀναλέγεσθαι. κατελέλειπτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τοῦ κλήρου τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουίᾳ, ὥς τινες λέγουσιν· ἵνα γάρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βουλῆς ᾐτήσατο τοσοῦτον αὐτῇ καὶ παρὰ τὸν νόμον καταλιπεῖν δυνηθῆναι. κληρονόμοι μὲν δὴ οὗτοι ἐγεγράφατο· κτήματα δὲ καὶ χρήματα πολλὰ πολλοῖς καὶ τῶν προσηκόντων οἵ καὶ τῶν ἀλλοτρίων, οὐχ ὅπως βουλευταῖς καὶ ἱππεῦσιν ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι, τῷ τε δήμῳ χιλίας μυριάδας, καὶ τοῖς στρατιώταις τοῖς μὲν δορυφόροις κατὰ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμάς, τοῖς δ᾽ ἀστικοῖς τὴν ἡμίσειαν, τῷ τε λοιπῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δοθῆναι ἐκέλευσε. καὶ προσέτι

καὶ τοῖς παισὶν ὧν μικρῶν ἔτι ὄντων τοὺς πατέρας τῶν οὐσιῶν ἐκεκληρονομήκει, προσέταξε πάντα μετὰ τῶν προσόδων, ἐπειδὰν ἀνδρωθῶσιν, ἀποδοθῆναι. ὅπερ που καὶ ζῶν ἐποίει· εἰ γάρ τινα τέκνα ἔχοντα διεδέξατο, τοῖς παισὶν αὐτοῦ πάντως, εἰ μὲν ἤδη τότε τέλειοι ἦσαν, εὐθύς, εἰ δὲ μή, μετὰ τοῦτο πάντα ἀπεδίδου. τοιοῦτος μέντοι περὶ τοὺς ἀλλοτρίους παῖδας ὢν τὴν θυγατέρα οὔτε κατήγαγε, καίπερ καὶ δωρεῶν ἀξιώσας, καὶ ταφῆναι ἐν τῷ αὑτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε. τοσαῦτα μὲν αἱ διαθῆκαι ἐδήλουν, ἐσεκομίσθη δὲ καὶ βιβλία τέσσαρα· καὶ αὐτὰ ὁ Δροῦσος ἀνέγνω. ἐγέγραπτο δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὅσα τῆς ταφῆς εἴχετο, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθείσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. τὸ τρίτον τά τε τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰ τῶν προσόδων τῶν τε ἀναλωμάτων τῶν δημοσίων, τό τε πλῆθος τῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς χρημάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιουτότροπα ἐς τὴν ἡγεμονίαν φέροντα ἦν, εἶχε, καὶ τὸ τέταρτον ἐντολὰς καὶ ἐπισκήψεις τῷ Τιβερίῳ καὶ τῷ κοινῷ, ἄλλας τε καὶ ὅπως μήτ᾽ ἀπελευθερῶσι πολλούς, ἵνα μὴ παντοδαποῦ ὄχλου τὴν πόλιν πληρώσωσι, μήτ᾽ αὖ ἐς τὴν πολιτείαν συχνοὺς ἐσγράφωσιν, ἵνα πολὺ τὸ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ᾖ.

MONUMENTUM ANCYRANUM.

Rérum gestárum díví Augusti, quibus orbem terra[*rum*] ímperio populi Rom. subiécit, § et inpensarum, quas in rem publicam populumque Ro[*mā*]num fecit, incísarum in duabus aheneís pílís, quae su[*n*]t Romae positae, exemplar sub[*i*]ectum.

1. Annós undéviginti natus exercitum priváto consilio et I
privatá impensá | comparávi, [§] per quem rem publicam [*do*]minatione factionis oppressam | in libertátem vindicá[*vi.*

Ob quae sen]atus decretís honor[*ifi*]cís in | ordinem suum m[*e adlegit C. Pansa A. Hirti*]o consulibu[*s, c*]on[*sula*]||rem locum s[*imul dans sententiae ferendae, et im*]perium mihi dedit. [§] | Rés publica n[*e quid detrimenti caperet, me*] pro praetore simul cum | consulibus pro[*videre iussit. § Populus*] autem eódem anno mé | consulem, cum [*cos. uterque bello ceci*]disset, et trium virum reí publicae constituen[*dae creavit.*] ||

2. Quí parentem meum [*interfecer*]un[*t, eó*]s in exilium expulí iudiciís legi|timís ultus eórum [*fa*]cin[*us, § e*]t posteá bellum inferentís reí publicae | víci b[*is a*]cie. |

3. [*B*]ella terra et mari c[*ivilia exter*]naque tóto in orbe terrarum s[*aepe gessi*] | victorque omnibus [*veniam petentib*]us cívibus pepercí. § Exte[*rnas*] || gentés, quibus tuto [*ignoscí pot*]ui[*t, co*]nserváre quam excídere m[*alui.* §] | Míllia civium Roma[*norum adacta*] sacrámento meo fuerunt circiter [*quingen*]|ta. § Ex quibus dedú[*xi in coloni*]ás aut remísi in municipia sua stipen[*dis emeri*]|tis millia aliquant[*o plura qu*]am trecenta et iís omnibus agrós a[*dsignavi*] | aut pecuniam pro p[*raemis mil*]itiae dedí. § Naves cépi sescen[*tas praeter*] || eás, si quae minóre[*s quam trir*]emes fuerunt. § |

4. [*Bis*] ováns triumpha[*vi, tris egi c*]urulís triumphós et appellá[*tus sum viciens*] | [*se*]mel imperátor. [*Cum autem plú*]ris triumphos mihi se[*natus decrevisset,*] | [*iis su*]persedi. [§] L[*aurum de fascib*]us deposuí § in Capi[*tolio votis, quae*] | quoque bello nuncu[*paveram, solu*]tís. § Ob res á [*me aut per legatos*] || meós auspicís meis terra m[*ariqu*]e pr[*o*]spere gestás qu[*inquagiens et quin*]|quiens decrevit senátus supp[*lica*]ndum esse dís immo[*rtalibus. Dies autem,*] | [*pe*]r quós ex senátús consulto [*s*]upplicátum est, fuere DC[*CCLXXXX. In triumphis*] | [*meis*] ducti sunt ante currum m[*e*]um regés aut r[*eg*]um lib[*eri novem. Consul*] | [*fuer*]am terdeciens, c[*u*]m [*scripser*]a[*m*] haec, [*eramque se*]p[*timum et trigensimum annum*] || [*tribu*]niciae potestatis. |

5. [*Dictatura*]m et apsent[*i et praesenti mihi datam ab universo populo et senatu*] | [*M. Marce*]llo e[*t*] L. Ar[*runtio consulibus non accepi. Non recusavi in summa*] | [*frumenti p*]enuri[*a c*]uratio[*ne*]m an[*nonae, qu*]am ita ad[*ministravi, ut intra*] | [*paucos die*]s metu et per[*i*]c[*lo praesenti populu*]m univ[*ersum meis im*]||[*pensis liberarem*]. § Con[*sulatum tum dat*]um annuum e[*t perpetuum non*] | [*accepi*] |.

6. [*Consulibus M. Vinucio et Q. Lucretio et postea P.*] et Cn. L[*entulis et tertium*] | [*Paullo Fabio Maximo et Q. Tuberone senatu populuq*]u[*e Romano consen*]|[*tientibus*]. . . . . . .

desunt quattuor fere versus

7. *deest versus* [*Princeps senatus fui usque ad eum diem, quo scrip*]seram [*haec,*] || [*per annos quadraginta. Pontifex maximus, augur, quindecimviru*]m sacris [*faciundis,*] | [*septemvirum epulonum, frater arvalis, sodalis Titius, fetiali*]s fui. |

8. Patriciórum numerum auxí consul quintum iussu populi II et senátús. § Sena|tum ter légi. et In consulátú sexto cénsum populi conlegá M. Agrippá égí. § | Lústrum post annum alterum et quadragensimum féc[*i*]. § Quó lústro cívi|um Románórum censa sunt capita quadragiens centum millia et sexa||g[*i*]nta tria millia. [§] [*Iteru*]m consulari cum imperio lústrum | [*s*]ólus féci C. Censorin[*o et C.*] Asinio cos. Quó lústro censa sunt | cívium Romanóru[*m capita*] quadragiens centum millia et ducen|ta triginta tria m[*illia. Tertiu*]m consulári cum imperio lústrum | conlegá Tib. Cae[*sare filio meo feci*] § Sex. Pompeio et Sex. Appuleio cos. || Quó lústro ce[*nsa sunt civium Ro*]mánórum capitum quadragiens | centum mill[*ia et nongenta tr*]iginta et septem millia. § | Legibus novi[*s latis multa e*]xempla maiorum exolescentia | iam ex nost[*ro usu revocavi et ipse*] multárum rér[*um exe*]mpla imi|tanda pos[*teris tradidi*]. ||

9. [*Vota pro valetudine mea suscipere per cons*]ulés et sacerdotes qu[*into*] | qu[*oque anno senatus decrevit. Ex iis*] votís

s[*ae*]pe fecerunt vívo | [*me ludos aliquotiens sacerdotu*]m quattuor amplissima collé|[*gia, aliquotiens consules. Privati*]m etiam et múnicipatim úniver[*si*] | [*cives uno animo continente*]r apud omnia pulvínária pró vale||[*tudine mea sacrificaverunt.*] |

10. [*Nomen meum senatus consulto inc*]lusum est ín saliáre carmen et sacrosan|[*ctus ut essem in perpetuum et q*]uoa[*d*] víverem, tribúnicia potestás mihí | [*esset lege sanctum est. Pontif*]ex maximus ne fierem in víví [*c*]onle|[*gae locum, populo id sace*]rdotium deferente mihi, quod pater meu[s] || [*habuerat, recusavi. Quod*] sacerdotium aliquod post annós eó mor|[*tuo suscepi, qui id tumultus o*]ccasione occupaverat [§], cuncta ex Italia | [*ad comitia mea coeunte tanta mu*]ltitudine, quanta Romae nun[*q*]uam | [*antea fuisse narratur* §] P. Sulpicio C. Valgio consulibu[*s*] §. |

11. [*Aram Fortunae Reducis iuxta ae*]dés Honoris et Virtutis ad portam || *Capenam pro reditu meo se*]nátus consacravit, in qua ponti|[*fices et virgines Vestales anni*]versárium sacrificium facere | [*iussit eo die, quo consulibus Q. Luc*]retio et [*M. Vinuci*]o in urbem ex | [*Syria redi, et diem Augustali*]a ex [*c*]o[*gnomine nost*]ro appellavit. |

12. [*Senatus consulto eodem tempor*]e pars [*praetorum et tri*]bunorum || [*plebi cum consule Q. Lucret*]io et princi[*pi*]bus [*viris ob*]viam mihi | mis[*s*]a e[*st in Campan*]ia[*m, qui*] honos [*ad hoc tempus*] nemini prae|ter [*m*]e e[*st decretus. Cu*]m ex H[*ispa*]niá Gal[*liaque, rebus in his p*]rovincís prosp[*e*]|re [*gest*]i[*s*], R[*omam redi*] Ti. Ne[*r*]one P. Qui[*ntilio consulibu*]s [§], áram | [*Pacis A*]u[*g*]ust[*ae senatus pro*] redi[*t*]ú meó co[*nsacrari censuit*] ad cam||[*pum Martium, in qua ma*]gistratús et sac[*erdotes et virgines*] V[*est*]á[*les*] | [*anniversarium sacrifi-c*]ium facer[*e iussit.*] |

13. [*Ianum*] Quirin[*um, quem cl*]aussum ess[*e maiores nostri voluer*]unt, | [*cum p*]er totum i[*mperium po*]puli Roma[*ni*

terra marique es]set parta vic|[*torii*]s pax, cum pr[*ius, quam*] náscerer, [*a condita*] u[*rb*]e bis omnino clausum || [*f*]uisse prodátur m[*emori*]ae, ter me princi[*pe senat*]us claudendum esse censui[*t*]. |

14. [*Fil*]ios meos, quós iuv[*enes mi*]hi eripuit for[*tuna,*] III Gaium et Lucium Caesares || honoris mei caussá senatus populusque Romanus annum quíntum et deci|mum agentís consulés designávit, ut [*e*]um magistrátum inírent post quin|quennium. Et ex eó die, quó deducti [*s*]unt in forum, ut interessent consiliís | publicís decrevit sena[*t*]us. § Equites [*a*]utem Románi universi principem || iuventútis utrumque eórum parm[*is*] et hastís argenteís donátum ap|pellaverunt. § |

15. Plebei Románae viritim HS trecenos numeravi ex testámento patris | meí, § et nomine meo HS quadringenos ex bellorum manibiís consul | quintum dedí, iterum autem in consulátú decimo ex [*p*]atrimonio || meo HS quadringenos congiári viritim pernumer[*a*]ví, § et consul | undecimum duodecim frúmentátiónes frúmento pr[*i*]vatim coémpto | emensus sum, [§] et tribuniciá potestáte duodecimum quadringenós | nummós tertium viritim dedí. Quae mea congiaria p[*e*]rvenerunt | ad [*homi*]num millia nunquam minus quinquáginta et ducenta. § || [*T*]ribu[*nic*]iae potestátis duodevicensimum consul XII trecentís et | vigint[*i*] millibus plebís urbánae sexagenós denariós viritim dedí. § | In colon[*i*]s militum meórum consul quintum ex manibús viritim | millia nummum singula dedi; acceperunt id triumphale congiárium | in colo[*n*]ís hominum circiter centum et viginti millia. § Consul ter||tium dec[*i*]mum sexagenós denáriós plebeí, quae tum frúmentum publicum | accipieba[*t*], dedi; ea millia hominum paullo plúra quam ducenta fuerunt. |

16. Pecuniam [*pro*] agrís, quós in consulátú meó quárto et posteá consulibus | M. Cr[*asso e*]t Cn. Lentulo augure adsignávi militibus, solví múnicipís. Ea | [*s*]u[*mma sest*]ertium

circiter sexsiens milliens fuit, quam [*p*]ró Italicís || praedis numeravi, § et ci[*r*]citer bis mill[*ie*]ns et sescentiens, quod pro agrís | próvin[*c*]ialibus solví. § Id primus et [*s*]olus omnium, qui [*d*]edúxerunt | colonias militum in Italiá aut in provincís, ad memor[*i*]am aetátis meae feci. Et postea Ti. Nerone et Gn. Pisone consulibus, [§] item[*q*]ue C. Antistio | et D. Laelio cos., et C. Calvisio et L. Pasieno consulibus, et L. Le[*ntulo et*] M. Messalla || consulibus, § et L. Cánínio [§] et Q. Fabricio co[*s*] milit[*ibus, qu*]ós eme|riteis stipendís in sua municipi[*a dedux*]i, praem[*ia n*]umerato | persolví, [§] quam in rem seste[*rtium*] q[*uater m*]illien[*s li*]b[*ente*]r | impendi. |

17. Quater [*pe*]cuniá meá iuví aerárium, ita ut sestertium míllien[*s*] et || quing[*en*]t[*ien*]s ad eos quí praerant aerário detulerim. Et M. Lep[*i*]do | et L. Ar[*r*]unt[*i*]o cos. i[*n*] aerarium militare, quod ex consilio m[*eo*] | co[*nstitut*]um est, ex [*q*]uo praemia darentur militibus, qui vicena | [*aut plu*]ra sti[*pendi*]a emeruissent, [§] HS milliens et septing[*e*]nti|[*ens ex pa*]t[*rim*]onio [*m*]eo detuli. § ||

18 [*Inde ab eo anno, q*]uo Cn. et P. Lentuli c[*ons*]ules fuerunt, cum d[*e*]ficerent | [*vecti*]g[*alia, tum*] centum millibus h[*omi*]num tu[*m pl*]uribus [*mul*]to fru|[*mentarias et n*]umma[*riá*]s t[*esseras ex aere*] et pat[*rimonio*] m[*e*]o [*dedi*]. |

IV 19. Cúriam et continens eí chalcidicum, templumque Apollinis in | Palatio cum porticibus, aedem dívi Iulí, Lupercal, porticum ad cir|cum Fláminium, quam sum appellári passus ex nómine eius quí pri|órem eódem in solo fecerat Octaviam, pulvinar ad circum maximum || aedés in Capitolio Iovis Feretrí et Iovis Tonantis, [§] aedem Quiriní, § | aedés Minervae § et Iúnonis Reginae § et Iovis Libertatis in Aventíno, § | aedem Larum in summá sacrá viá, § aedem deum Penátium in Velia, § | aedem Iuventátis, § aedem Mátris Magnae in Palátio fécí. § |

20. Capitolium et Pompeium theatrum utrumque opus impensá grandí reféci || sine ullá inscriptione nominis meí. § Rívos aquarum complúribus locís | vetustáte labentés reféćí, [§] et aquam quae Márcia appellátur duplicavi | fonte novo in rivum eius inmisso. § Forum Iúlium et basilicam, | quae fuit inter aedem Castoris et aedem Saturni, [§] coepta profligata|que opera á patre meó perféci § et eandem basilicam consumptam in||cendio ampliáto eius solo sub titulo nominis filiórum m[*eorum i*]n|cohavi [§] et, si vivus nón perfecissem, perfici ab heredib[*us iussi.*] | Duo et octoginta templa deum in urbe consul sex[*tum ex decreto*] | senatus reféci, nullo praetermisso quod e[*o*] temp[*ore refici debebat.*] | Con[*s*]ul septimum viam Flaminiam a[*b urbe*] Ari[*minum feci et pontes*] || omnes praeter Mulvium et Minucium. |

21. In privato solo Mártis Ultoris templum [*f*]orumque Augustum [*ex mani*]|bús fecí. § Theatrum ad aede Apollinis in solo magná ex parte á p[*r*]i[*v*]atis | empto féci, quod sub nomine M. Marcell[*i*] generi mei esset. § Don[*a e*]x | manibús in Capitolio et in aede dívi Iú[*l*]í et in aede Apollinis et in ae||de Vestae et in templo Martis Ultoris consacrávi, § quae mihi consti|terunt HS circiter milliens. § Aurí coronárí pondo triginta et quin|que millia múnicipiís et colonís Italiae conferentibus ad triumphó[*s*] | meós quintum consul remisi, et postéa, quotienscumque imperátor a[*ppe*]l|látus sum, aurum coronárium nón accepi decernentibus municipii[*s*] || et coloni[*s*] aequ[*e*] beni[*g*]ne adque antea decreverant. |

22. T[*e*]r munus gladiátorium dedí meo nomine et quinquens filiórum me[*o*]rum aut n[*e*]pótum nomine; quibus muneribus depugnaverunt homi|nu[*m*] ci[*rc*]iter decem millia [§] Bis [*at*]hletarum undique accitorum | spec[*ta*]c[*lum po*]pulo pra[*ebui meo*] nómine et tertium nepo[*tis*] meí no||mine. § L[*u*]dos fecí m[*eo no*]m[*ine*] quater, [§] aliorum autem m[*agist*]rá|tu[*um*] vicem ter et vicie[*ns*]. [§] [*Pr*]o conlegio XV

virorum magis[*ter con*]||[*l*]e[*gi*]í colleg[*a*] M. Agrippa [§] lud[*os s*]aecl[*are*]s C. Furnio C. [*S*]ilano cos. [*feci.*] | [*C*]on[*sul XIII*] ludos Mar[*tia*]les pr[*imus feci*], qu[*os*] p[*ost i*]d tempus deincep[*s*] | ins[*equen*]ti[*bus ann*]is [*s. c. mecum fecerunt co*]n[*su*]les. [§] [*Ven*]ati[*o*]n[*es*] best[*ia*]||rum Africanárum meo nómine aut filio[*ru*]m meórum et nepotum in ci[*r*]|co aut [*i*]n foro aut in amphitheatris popul[*o d*]edi sexiens et viciens, quibus | confecta sunt bestiarum circiter tria m[*ill*]ia et quingentae. |

23. Navalis proelí spectaclum populo de[*di tr*]ans Tiberim, in quo loco | nunc nemus est Caesarum, cavato [*solo*] in longitudinem mille || et octingentós pedés, [§] in látitudine[*m mille*] e[*t*] ducentí. In quo tri|ginta rostrátae náves trirémes a[*ut birem*]és, [§] plures autem | minóres inter se conflixérunt. Q[*uibus in*] classibus pugnave|runt praeter rémigés millia ho[*minum tr*]ia circiter. § |

24. In templís omnium civitátium pr[*ovinci*]ae Asiae victor orna||menta reposui, quae spoliatis tem[*plis is*] cum quó bellum gesseram | privátim possederat. § Statuae [*mea*]e pedestrés et equestres et in | quadrigeis argenteae steterunt in urbe XXC circiter, quas ipse | sustuli [§] exque eá pecuniá dona aurea in áede Apol[*li*]nis meó nomi|ne et illórum, qui mihi statuárum honórem habuerunt, posui. § ||

V 25. Mare pacávi á praedonibus. Eó bello servórum, qui fugerant á dominis | suis et arma contrá rem publicam céperant, triginta fere millia capta § | dominis ad supplicium sumendum tradidi. § Iuravit in mea verba tóta | Italia sponte suá et me be[*lli*], quó víci ad Actium, ducem depoposcit. § Iura||verunt in eadem ver[*ba provi*]nciae Galliae Hispaniae Africa Sicilia Sar|dinia. § Qui sub [*signis meis tum*] militaverint, fuerunt senátores plúres | quam DCC, in ií[*s qui vel antea vel pos*]teá consules factí sunt ad eum diem | quó scripta su[*nt haec, LXXXIII, sacerdo*]tés ci[*rc*]iter CLXX. § |

26. *Omnium* próv[*inciarum populi Romani*], quibus finitimae fuerunt || gentés quae n[*on parerent imperio nos*]tro, fines auxi. Gallias et Hispa|niás próviciá[*s et Germaniam qua inclu*]dit Oceanus a Gádibus ad ósti|um Albis flúm[*inis pacavi Alpes a re*]gióne eá, quae proxima est Ha|driánó marí, [*ad Tuscum pacari fec*]i nullí gentí bello per iniúriam | inláto. § Cla[*ssis mea per Oceanum*] ab óstio Rhéni ad sólis orientis re||gionem usque ad fi[*nes Cimbroru*]m navigavit, [§] quó neque terra neque | mari quisquam Romanus ante id tempus adít, § Cimbrique et Charydes | et Semnones et eiusdem tractús alií Germánórum popu[*l*]i per legátós amici|tiam meam et populi Románi petierunt. § Meo iussú et auspicio ducti sunt | [*duo*] exercitús eódem fere tempore in Aethiopiam et in Ar[*a*]biam, quae appel||[*latur*] eudaemón, [*maxim*]aeque hos[*t*]ium gentís utr[*iu*]sque cop[*iae*] | caesae sunt in acie et [*c*]om[*plur*]a oppida capta. In Aethiopiam usque ad oppi|dum Nabata pervent[*um*] est, cuí proxima est Meroé. In Arabiam usque | in fínés Sabaeorum pro[*cess*]it exerc[*it*]us ad oppidum Mariba. § |

27. Aegyptum imperio populi [*Ro*]mani adieci. § Armeniam maiorem inter||fecto rége eius Artaxe § c[*u*]m possem facere provinciam, málui maiórum | nostrórum exemplo regn[*u*]m id Tigrani regis Artavasdis filio, nepoti au|tem Tigránis regis, per T[*i. Ne*]ronem trad[*er*]e, qui tum mihi priv[*ig*]nus erat. | Et eandem gentem posteá d[*esc*]íscentem et rebellantem domit[*a*]m per Gaium | filium meum regi Ario[*barz*]ani regis Medorum Artaba[*zi*] filio regen||dam tradidi [§] et post e[*ius*] mortem filio eius Artavasdi. [§] Quo [*inte*]rfecto [*Tigra*]||ne, qui erat ex régió genere Armeniorum oriundus, in id re[*gnum*] mísí. § Pro|vincias omnís, quae trans Hadrianum mare vergunt[*t a*]d orien[*te*]m, Cyre|násque, iam ex parte magná regibus ea possidentibus, e[*t*] antea Siciliam et| Sardiniam occupatás bello servili reciperáví. § ||

28. Colonias in África Sicilia [*M*]acedoniá utráque Hispániá Achai[*a*] Asia S[*y*]ria | Galliá Narbonensi, Pi[*si*]dia militum dedúxí. § Italia autem XXVIII [*colo*]ni|ás, quae vívo me celeberrimae et frequentissimae fuerunt, me[*is auspicis*] | deductas habet. |

29. Signa mílitaria complur[*a per*] aliós d[*u*]cés ám[*issa*] devictí[*s hostibu*]s re[*cipe*]raví || ex Hispania et [*Gallia et a Dalm*]ateis. § Parthos trium exercitum Roman[*o*]|rum spolia et signa re[*ddere*] mihi supplicesque amicitiam populí Romaní | petere coegi. § Ea autem si[*gn*]a in penetrálí, quod e[*s*]t in templo Martis Ultoris, | reposui. |

30. Pannoniorum gentes, qua[*s a*]nte me principem populi Romaní exercitus nun||quam ad[*í*]t, devictas per Ti. [*Ne*]ronem, qui tum erat privignus et legátus meus, | ímperio populi Romani s[*ubie*]ci protulique finés Illyrici ad r[*ip*]am flúminis | Dan[*u*]i. Citr[*a*] quod [*D*]a[*cor*]u[*m tr*]an[*s*]gressus exercitus meis a[*u*]sp[*icis vict*]us profliga|tusque [*est, et*] pos[*teá tran*]s Dan[*u*]vium ductus ex[*ercitus me*]u[*s*] Da[*cor*]um | gentes im[*peria populi Romani perferre coegit.*] ||

31. Ad me ex In[*dia regum legationes saepe missae sunt, nunquam antea visae*] | apud qu[*em*]q[*uam*] R[*omanorum du*]cem. § Nostram am[*icitiam petierunt*] | per legat[*os*] B[*a*]starn[*ae Scythae*]que et Sarmatarum q[*ui sunt citra flu*]men | Tanaim [*et*] ultrá reg[*es, Alba*]norumque réx et Hibér[*orum et Medorum*]. |

VI 32. Ad mé supplices confug[*erunt*] regés Parthorum Tírida[*tes et posteá*] Phrát[*es*] || regis Phrati[*s filius*]; [§] Medorum [*Artavasdes; Adiabenorum A*]rtaxa|res; § Britann[*o*]rum Dumnobellau[*nus*] et Tim......; [*Sugambr*]orum | Maelo; § Mar[*c*]omanórum Sueboru[*m..... rus*]. [*Ad me rex*] Parthorum | Phrates Orod[*i*]s filius filiós suos nepot[*esque omnes misit*] in Italiam, non || bello superátu[*s*], sed amicitiam nostram per [*liberorum*] suorum pignora | petens. § Plúrimaeque aliae

gentes exper[*tae sunt p. R.*] fidem me prin|cipe, quibus anteá cum populo Roman[*o nullum extitera*]t legationum | et amícitiae [*c*]ommercium. § |

33. A me gentés Parthórum et Médóru[*m per legatos*] principes eárum gen||tium régés pet[*i*]tós accéperunt: Par[*thi Vononem regis Phr*]átis fílium, | régis Oródis nepótem, § Médí Ar[*iobarzanem*], regis Artavazdis fi|lium, regis Ariobarzanis, nep[*otem*]. |

34. Ín consulátú sexto et septimo, b[*ella ubi civil*]ia extinxeram | per consénsum úniversórum [*potitus rerum omn*]ium, rem publicam || ex meá potestáte [§] in senát[*us populique Romani a*]rbitrium transtulí. | Quó pro merito meó senatu[*s consulto Augustus appe*]llátus sum et laureís | postés aedium meárum v[*estiti publice coronaq*]ue civíca super | iánuam meam fíxa est [§] *clupeusque aureu*]s in [*c*]úriá Iúliá posi|tus, quem mihi senatum [*populumque Romanu*]m dare virtutis cle||m[*entia*]e iustitia[*e pietatis causa testatum*] est pe[*r e*]ius clúpei | [*inscription*]em. § Post id tem[*pus praestiti omnibus dignitate, potes*]||[*t*]atis au[*tem n*]ihilo ampliu[*s habui quam qui fuerunt m*]ihi quo|que in ma[*gis*]tra[*t*]u conlegae. |

35. Tertium dec[*i*]mum consulátu[*m cum gerebam, senatus et equ*]ester ordo || populusq[*ue*] Románus úniversus [*appellavit me patrem p*]atriae idque | in vestibu[*lo a*]edium meárum inscriben[*dum esse atque in curia e*]t in foró Aug. | sub quadrig[*i*]s, quae mihi [*ex*] s. c. pos[*itae sunt, decrevit. Cum scri*]psi haec, | annum agebam septuagensu[*mum sextum*]. |

1. Summá pecún[*i*]ae, quam ded[*it in aerarium vel plebei Romanae vel di*]mis||sis militibus: denarium se[*xi*]e[*ns milliens*]. |

2. Opera fecit nova § aedem Martis, [*Iovis Tonantis et Feretri, Apollinis,*] | díví Iúli, § Quirini, § Minervae, [*Iunonis*

Reginae, Iovis Libertatis,] | Larum, deum Penátium, [§] Iuv[*entatis, Matris deum, Lupercal, pulvina*]r | ad circum, [§] cúriam cum ch[*alcidico, forum Augustum, basilica*]m || Iuliam, theatrum Marcelli, [§] [*p*]or[*ticus* . . . ., *nemus trans T*]iberím | Caesarum. § |

3. Refécit Capito[*lium sacra*]sque aedes [*nu*]m[*ero octoginta*] duas, thea[*t*]rum Pom|peí, aqu[*arum rivos, vi*]am Flamin[*iam*]. |

4. Impensa p[*raestita in spect*]acul[*a scaenica et munera*] gladiatorum at||[*que athletas et venationes et naum*]ach[*iam*] et donata pe[*c*]unia a (?) | . . . . [*ter*]rae motu § incendioque consum|pt[*is*] a[*ut viritim*] a[*micis senat*]oribusque, quórum census explévit, | ín[*n*]umera[*bili*]s. § |

Μεθηρμηνευμέναι ὑπεγράφησαν πράξεις τε καὶ δωρεαὶ Σεβαστοῦ θεοῦ, ἃς ἀπέλιπεν ἐπὶ Ῥώμης ἐνκεχαραγμένας χαλκαῖς στήλαις δυσί.

I 1. Ἐτῶν δεκαε[ν]νέα ὢν τὸ στράτευμα ἐμῆι γνώμηι καὶ ἐμοῖς ἀν[αλ]ώμασιν ἡτοί[μασα], δι᾽ οὗ τὰ κοινὰ πρά|γματα [ἐκ τῆ]ς τ[ῶ]ν συνο[μοσα]μένων δουλήας | [ἠλευ]θέ|ρωσα. Ἐφ᾽ ο]ἷς ἡ σύνκλητος ἐπαινέσασά || [με ψηφίσμασι] προσκατέλεξε τῆι βούληι Γαΐωι Πα[νσ]α | [Αὔλωι Ἱρτίωι ὑ]π[ά]το[ι]ς, ἐν τῆι τάξει τῶν ὑπατ[ικῶ]ν | [ἅμα τ]ὸ σ[υμβου]λεύειν δοῦσα, ῥάβδου[ς] τ᾽ ἐμοὶ ἔδωκεν. | [Περ]ὶ τὰ δημόσια πράγματα μή τι βλαβῆι, ἐμοὶ με[τὰ τῶν ὑπά]των προνοεῖν ἐπέτρεψεν ἀντὶ στρατηγο[ῦ] || [ὄντι. § Ὁ δ]ὲ δ[ῆ]μος τῶι αὐτῶι ἐνιαυτῶι, ἀμφοτέρων | [τῶν ὑπάτων π]ολέμωι πεπτω[κ]ό[τ]ων, ἐμὲ ὕπα||[τον ἀπέδειξ]εν καὶ τὴν τῶν τριῶν ἀνδρῶν ἔχον[τα ἀρχὴν ἐπὶ] τῆι καταστάσει τῶν δ[η]μοσίων πρα[γμάτων] ε[ἵλ]ατ[ο]. ||

2. [Τοὺς τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν φονεύ]σ[αν]τ[α]ς ἐξώρισα κρί[σεσιν ἐνδί]κοις τειμω[ρ]ησάμε[ν]ος αὐτῶν τὸ | [ἀσέβημα κ]αὶ [με]τὰ ταῦτα αὐτοὺς πόλεμον ἐ|[πιφέροντας τῆι πα]τ[ρ]ίδι δὶς ἐνείκησα παρατάξει. |

3. [Πολέμους καὶ κατὰ γῆν] καὶ κατὰ θάλασσαν ἐμφυ|[λίους καὶ ἐξωτικοὺς] ἐν ὅληι τῆι οἰκουμένηι πολ|[λάκις ἐποίησα, νεικ]ήσας τε πάντων ἐφεισάμην | [τῶν ἱκετῶν πολειτῶν. Τ]ὰ ἔθνη, οἷς ἀσφαλὲς ἦν συν|[γνώμην ἔχειν, ἔσωσα μ]ᾶλ[λον] ἢ ἐξέκοψα. § Μυριάδες || Ῥωμαίων στρατ[εύ]σ[ασ]αι ὑπ[ὸ τὸ]ν II ὅρκον τὸν ἐμὸν | ἐγένοντ[ο] ἐνγὺς π[εντήκ]ο[ντ]α· [ἐ]ξ ὧν κατή[γ]αγον εἰς | τὰ[ς] ἀπο[ι]κίας ἢ ἀ|πέπεμψα εἰς τὰς] ἰδία[ς πόλεις ἐκ λυομένας μυριάδας πολλῶι πλείους ἢ τριάκοντα, || καὶ πάσαις αὐταῖς ἢ ἀγροὺς ἐμέρισα ἢ χρήματα τῆς στρατείας δωρεὰν ἔδωκα. § Ναῦς δὲ . . . εἷλον ἑξα κοσίας πλὴν τούτων, εἴ τινες ἥσσονες ἐγένοντο ἢ | τριήρεις.] |

4. Δὶς ἐ[πὶ κέλητος ἐθριάμβευσα], τρὶς [ἐ]φ' ἅρματος. Εἰκο||σά[κις καὶ ἅπαξ προσηγορεύθην αὐτο]κράτωρ. Τῆς | [δὲ συνκλήτου ἐμοὶ πλείους θριάμβου]ς ψηφισσ[αμένης, αὐτῶν ἀπηλλάγην καὶ ἀπὸ τῶν ῥαβδ]ων τὴν |δάφνην | κατεθέμην ἐν τῶι Καπιτωλίωι, τὰ]ς εὐχάς, [ἃς ἐν ἑκάσ]τω[ι τῶι πολέμωι ἐποιησάμην, ἀποδ]ούς. [Διὰ τὰ πράγματα, ἃ ἢ αὐτὸς ἢ διὰ τῶν πρεσβευτῶν τῶν ἐ]μ[ῶν αἰσίοις | οἰωνοῖς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν] κατώρθωσα, π[εντ]ηκοντάκις [καὶ] πεντά[κις ἐψ]ηφίσατο ἡ | σύ|νκλητ]ος θεοῖς δεῖ[ν] θύεσθαι. [Ἡμ]έραι οὖν α ὗ[τα]ι ἐ[κ συ]ν[κλήτου] δ[ό]γματ[ο]ς ἐγένοντο ὀκτα[κ]όσιαι ἐνενή[κοντα]. Ἐν [τ]οῖς ἐμοῖς [θριάμ]βοις [πρὸ το]ῦ ἐμοῦ ἅρ μ[ατος βασι]λεῖς ἢ [βασιλέων παῖ]δες [παρήχθ]ησαν ! ἐννέα. § [Ὑπάτ]ε[υ]ον τρὶς καὶ δέκ[ατο]ν, ὅτε τ[αῦ]τα ἔγραφον, | καὶ ἤμη]ν τρια]κ[οστὸ]ν καὶ ἕβδομ[ον δημαρχ]ικῆς ¦ ἐξουσίας. | III

5. Αὐτεξούσιόν μοι ἀρχὴν καὶ ἀπόντι καὶ παρόντι | διδομένην [ὑ]πό τε τοῦ δήμου καὶ τῆς συνκλήτου | Μ[άρκ|ωι [Μ]αρκέλλωι καὶ Λευκίωι Ἀρρουντίωι ὑπάτοις || ο[ὐκ ἐδ]εξάμην. § Οὐ παρῃτησάμην ἐν τῆι μεγίστηι | [τοῦ] σ[είτ]ου σπάνει τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀγορᾶς, ἣν οὕ|[τως ἐπετήδευ]σα, ὥστ' ἐν ὀλίγαις ἡμέρα[ις το]ῦ παρόντος | φόβου καὶ κι[νδ]ύνου ταῖς ἐμαῖς δαπάναις τὸν δῆμον | ἐλευθερῶσα[ι]. Ὑπατείαν τέ μοι τότε δι[δ]ομένην καὶ || ἐ[ν]ιαύσιον κα[ὶ δ|ι[ὰ] βίου οὐκ ἐδεξάμην. |

6. Ὑπάτοις Μάρκωι Οὐινουκίωι καὶ Κοίντωι Λ[ουκρ]ητ[ίωι] | καὶ μετὰ τα[ῦ]τα Ποπλίωι καὶ Ναίωι Λέντλοις καὶ | τρίτον Παύλλωι Φαβίωι Μαξίμωι καὶ Κοίν[τωι] Του|βέρωνι § τῆς [τε σ]υνκλήτου καὶ τοῦ δήμου τοῦ || Ῥωμαίων ὁμολογ[ο]ύντων, ἵν[α ἐπιμε]λητὴς τῶν τε νόμων καὶ τῶν τρόπων ἐ[πὶ τῆι μεγίστηι | [ἐξ]ουσ[ίαι μ]ό[νο]ς χειροτονηθῶι, § ἀρχὴν οὐδε|μ[ία]ν πα]ρὰ τὰ πά]τρ[ια] ἔ[θ]η διδομένην ἀνεδεξάμην· § ἃ δὲ τότε δι' ἐμοῦ ἡ σύνκλητος οἰ|κονομεῖσθαι ἐβούλετο, τῆς δημαρχικῆς ἐξο[υ]|σίας ὢν ἐτέλε[σα. Κ]αὶ ταύτης αὐτῆς τῆς ἀρχῆς | συνάρχοντα [αὐτ]ὸς ἀπὸ τῆς συνκλήτου π[εν]τάκις αἰτήσας [ἔλ]αβον. ||

IV 7. Τριῶν ἀνδρῶν ἐγενόμην δημοσίων πραγμάτων | κατορθωτὴς συνεχέσιν ἔτεσιν δέκα. § Πρῶτον | ἀξιώματος τόπον ἔσχον τῆς συνκλήτου ἄχρι | ταύτης τῆς ἡμέρας, ἧς ταῦτα ἔγραφον, ἐπὶ ἔτη τεσ|σαράκοντα. § Ἀρχιερεύς, § αὔγουρ, § τῶν δεκαπέντε ἀν|δρῶν τῶν ἱεροποιῶν, § τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν ἱεροποιῶν, § ἀ[δε]λφὸς ἀρουᾶλις, § ἑταῖρος Τίτιος, § φητιᾶλις. |

8. Τῶν [πατ]ρικίων τὸν ἀριθμὸν εὔξησα πέμπτον | ὕπατ[ος ἐπιτ]αγῆι τοῦ τε δήμου καὶ τῆς συνκλή|του. § [Τὴν σύ]νκλητον τρὶς ἐπέλεξα. § Ἕκτον ὕπα|τος τὴν ἀπ[ο]τείμησιν τοῦ δήμου συνάρχον[τ]α ἔχων Μᾶρκον Ἀγρίππαν ἔλαβον, ἥτις ἀπο|[τείμη]σις μετὰ [δύο καὶ] τεσσαρακοστὸν ἐνιαυ|τὸν [σ]υνε[κ]λείσθη. Ἐν ἧι ἀποτειμήσει Ῥωμαίων || ἐτει[μήσ]α[ντο] κεφαλαὶ τετρακό[σιαι ἑ]ξήκοντα μυ[ριάδες καὶ τρισχίλιαι. Δεύτερον ὑ]πατι|κῆι ἐξ[ουσίαι μόνος Γαΐωι Κηνσωρίνωι καὶ] | Γαΐωι |Ἀσινίωι ὑπάτοις τὴν ἀποτείμησιν ἔλαβον·] | ἐν [ἧι] ἀπ[οτειμήσει ἐτειμήσαντο Ῥωμαί]|ων τετ[ρακόσιαι εἴκοσι τρεῖς μυριάδες καὶ τ]ρι[σ]|χίλιοι. Κ[αὶ τρίτον ὑπατικῆι ἐξουσίαι τὰς ἀποτειμή]σε[ι]ς ἔλα[βο]ν, [ἔχω]ν [συνάρχοντα Τιβέριον] | Καίσαρα τὸν υἱόν
V μο[υ Σέξτωι Πομπηίωι καὶ] || Σέξτωι Ἀππουληίωι ὑπάτοις· ἐν ἧι ἀποτειμήσει | ἐτειμήσαντο Ῥωμαίων τετρακόσιαι ἐνενήκοντα | τρεῖς μυριάδες καὶ ἑπτακισχείλιοι. § Εἰσαγαγὼν και|νοὺς νόμους πολλὰ ἤδη τῶν ἀρχαίων ἐθῶν κα||ταλυόμενα

διωρθωσάμην καὶ αὐτὸς πολλῶν | πραγμάτων μείμημα ἐμαυτὸν τοῖς μετέπει|τα παρέδωκα. |

9. Εὐχὰς ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας ἀναλαμβάνειν | διὰ τῶν ὑπάτων καὶ ἱερέων καθ' ἑκάστην πεν|τετηρίδα ἐψηφίσατο ἡ σύνκλητος. Ἐκ τού|των τῶν εὐχῶν πλειστάκις ἐγένοντο θέαι, | τοτὲ μὲν ἐκ τῆς συναρχίας τῶν τεσσάρων ἱερέ|ων, τοτὲ δὲ ὑπὸ τῶν ὑπάτων. Καὶ κατ' ἰδίαν δὲ καὶ | κατὰ πόλεις σύνπαντες οἱ πολεῖται ὁμοθυμα|δ[ὸν] συνεχῶς ἔθυσαν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σω[τ]ηρίας. |

10. Τὸ ὄν[ομ]ά μου συνκλήτου δόγματι ἐνπεριελή|φθη εἰ[ς τοὺ]ς σαλίων ὕμνους. Καὶ ἵνα ἱερὸς ὦι | διὰ [βίο]υ [τ]ε τὴν δημαρχικὴν ἔχωι ἐξουσίαν, | νό[μωι ἐκ]υρώθη. § Ἀρχιερωσύνην, ἣν ὁ πατήρ || [μ]ου [ἐσχ]ήκει, τοῦ δήμου μοι καταφέροντος | εἰς τὸν τοῦ ζῶντος τόπον, οὐ προσεδεξά|μ[η]ν. § [Ἣ]ν ἀρχιερατείαν μετά τινας ἐνιαυτοὺς || ἀποθανόντος τοῦ προκα- VI
τειληφότος αὐ|τὴν ἐν πολειτικαῖς ταραχαῖς, ἀνείληφα, εἰς | τὰ ἐμὰ ἀρχαιρέσια ἐξ ὅλης τῆς Ἰταλίας τοσού|του πλήθους συνεληλυθότος, ὅσον οὐδεὶς || ἔνπροσθεν ἱστόρησεν ἐπὶ Ῥώμης γεγονέναι Πο|πλίωι Σουλπικίωι καὶ Γαΐωι Οὐαλγίωι ὑπάτοις. |

11. Βωμὸν τύχης Σωτηρίου ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐπανόδου | πρὸς τῆι καπήνηι πύληι ἡ σύνκλητος ἀφιέρωσεν· | πρὸς ὧι τοὺς ἱερεῖς καὶ τὰς ἱερείας ἐνιαύσιον θυ|σίαν ποιεῖν ἐκέλευσεν ἐν ἐκείνηι τῆι ἡμέραι, | ἐν ἧι ὑπάτοις Κοίντωι Λουκρητίωι καὶ Μάρκωι | Οὐινουκίωι ἐκ Συρίας εἰς Ῥώμην ἐπανεληλύθει[ν], τήν τε ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπωνυ|μίας προσηγόρευσεν Αὐγουστάλια. ||

12. Δόγματι σ[υ]νκλήτου οἱ τὰς μεγίστας ἀρχὰς ἄρ|ξαντε[ς σ]ὺν μέρει στρατηγῶν καὶ δημάρχων | μετὰ ὑπ[ά]του Κοίντου Λουκρητίου ἐπέμφθη|σάν μοι ὑπαντήσοντες μέχρι Καμπανίας, ἥτις | τειμὴ μέχρι τούτου οὐδὲ ἑνὶ εἰ μὴ ἐμοὶ ἐψηφίσ|θη. § Ὅτε ἐξ Ἱσπανίας καὶ Γαλατίας, τῶν ἐν ταύ|ταις ταῖς ἐπαρχείαις πραγμάτων κατὰ τὰς εὐ|χὰς τελεσθέντων, εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθον § | Τιβερίωι [Νέ]ρωνι καὶ Ποπλίωι Κοιντιλίωι ὑπάτοις,

VII || βωμὸν Ε[ἰρ]ήνης Σεβαστῆς ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐπανό|δου ἀφιερωθῆναι ἐψηφίσατο ἡ σύνκλητος ἐν πε|δίωι Ἄρεως, πρὸς ὧι τούς τε ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοὺς | ἱερεῖς τάς τε ἱερείας ἐνιαυσίους θυσίας ἐκέλευσε ποιεῖν. ||

13. Πύλην Ἐνυάλιον, ἣν κεκλῖσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν ἠθέ|λησαν εἰρηνευομένης τῆς ὑπὸ Ῥωμάοις πάσης γῆς τε | καὶ θαλάσσης, πρὸ μὲν ἐμοῦ, ἐξ οὗ ἡ πόλις ἐκτίσθη, | τῶι παντὶ αἰῶνι δὶς μόνον κεκλεῖσθαι ὁμολογεῖ|ται, ἐπὶ δὲ ἐμοῦ ἡγεμόνος τρὶς ἡ σύνκλητος ἐψη||φίσατο κλεισθῆναι. |

14. Υἱούς μου Γάιον καὶ Λεύκιον Καίσ[α]ρας, οὓς νεανίας ἀ|νήρπασεν ἡ τύχη, εἰς τὴν ἐμὴν τειμ[ὴ]ν ἥ τ[ε] σύνκλητος καὶ ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων πεντεκαιδεκαέτεις | ὄντας ὑπάτους ἀπέδειξεν, ἵνα μετὰ πέντε ἔτη || εἰς τὴν ὑπάτων ἀρχὴν εἰσέλθωσιν· καὶ ἀφ' ἧς ἂν | ἡμέ|ρα]ς [εἰς τὴν ἀ]γορὰν [κατ]αχθ[ῶ]σιν, ἵνα [με]τέχω|σιν τῆς συ[ν]κλήτου ἐψηφίσατο. § Ἱππεῖς δὲ Ῥω|μαίων σύν[π]αντες ἡγεμόνα νεότητος ἑκάτε|ρον αὐτῶν [πρ]οσηγόρευσαν, ἀσπίσιν ἀργυρέαις || καὶ δόρασιν [ἐτ]είμησαν. |

15. Δήμωι Ῥωμα[ίω]ν κατ' ἄνδρα ἑβδομήκοντα π[έντ]ε | δηνάρια ἑκάστωι ἠρίθμησα κατὰ δια|θήκην τοῦ πατρός μου, καὶ τῶι ἐμῶι ὀνόματι | ἐκ λαφύρων [π]ο[λέ]μου ἀνὰ ἑκατὸν
VIII δηνάρια || πέμπτον ὕπατος ἔδωκα, § πάλιν τε δέ[κατο]ν | ὑπατεύων ἐκ τ[ῆ]ς ἐμῆς ὑπάρξεως ἀνὰ δηνά|ρια ἑκατὸν ἠρίθ[μ]ησα, [§] καὶ ἑνδέκατον ὑπάτος | δώδεκα σειτομετρήσεις ἐκ τοῦ ἐμοῦ βίου ἀπε||μέτρησα, [§] καὶ δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ δωδέ|κατον ἑκατὸν δηνάρια κατ' ἄνδρα ἔδωκα· αἵτ[ι]νες ἐμαὶ ἐπιδόσεις οὐδέποτε ἧσσον ἦλθ[ο]ν ε[ἰ]ς | ἄνδρας μυριάδων εἴκοσι πέντε. Δημα[ρ]χικῆς ἐ|ξουσίας ὀκτωκαιδέκατον, ὕπατ[ος] δ[ωδέκατον] || τριάκοντα τρισ[ὶ] μυριάσιν ὄχλου πολειτικ[οῦ ἑ]ξή|κοντα δηνάρια κατ' ἄνδρα ἔδωκ[α, κα]ὶ ἀποίκοις στρα|τιωτῶν ἐμῶν πέμπτον ὕπατος ἐ[κ] λαφύρων κατὰ | ἄνδρα ἀνὰ διακόσια πεντήκοντα δηνάρια ἔδ[ωκα·] | ἔλαβον ταύτην τὴν δωρεὰν ἐν ταῖς ἀποικίαις ἀν||θρώπων μυριάδες πλ[εῖ]ον δώδε[κα. Ὕ]πατος

τ[ρι]σ|καιδέκατον ἀνὰ ἑξήκοντα δηνάρια τῶι σειτομετ[ρου]μένωι δήμωι ἔδω|κα· οὗτο]ς ἀρ[ι]θμ[ὸς πλείων εἴκο][σ]ι [μυ]ριάδων ὑπῆρχ[ε]ν. |

16. Χρήματα ἐν ὑπατείαι τετάρτηι ἐμῆι κα[ὶ] μετὰ ταῦτα ὑ||πάτοις Μάρκωι Κράσσωι καὶ Ναίωι Λέντλωι αὔγου|ρι ταῖς πόλεσιν ἠρίθμησα ὑπὲρ ἀγρῶν, οὓς ἐμέρισα | τοῖς στρατ[ιώ]ταις. Κεφαλαίου ἐγένοντο ἐν Ἰταλίαι | μὲν μύριαι π[εντακι]σ[χ]ε[ίλιαι μυ]ριάδες, [τῶ]ν [δὲ ἐ]παρ|χειτικῶν ἀγρῶν [μ]υ[ριάδες ἑξακισχίλ]ιαι πεν[τακό]σ[ιαι.] || Τοῦτο πρῶτος καὶ μόνος IX
ἁπάντων ἐπόησα τῶν [κατα]γαγόντων ἀποικίας στρατιωτῶν ἐν Ἰτα|λίαι ἢ ἐν ἐπαρχείαις μέχρι τῆς ἐμῆς ἡλικίας. § Καὶ | μετέπειτα Τιβερίωι Νέρωνι καὶ Ναίωι Πείσωνι ὑπά||τοις καὶ πάλιν Γαΐωι Ἀνθεστίωι καὶ Δέκμωι Λαι|λίωι ὑπάτοις καὶ Γαΐωι Καλουισίωι καὶ Λευκίωι | Πασσιήνωι [ὑ]πάτο[ι]ς [καὶ Λ]ευκίωι Λέντλωι καὶ Μάρκωι Μεσσάλ[αι] ὑπάτοις, κ[α]ὶ [Λ]ευκίωι Κανιν[ί]ωι [κ]αὶ | [Κ]οίντωι Φα[β]ρικίωι ὑπάτοις, στρατιώταις ἀπολυ|ομένοις, οὓς κατήγαγον εἰς τὰς ἰδίας πόλ[εις], φιλανθρώπου ὀνόματι ἔδωκα μ[υρ]ιάδας ἐγγὺς [μυρία]ς. |

17. Τετρά[κ]ις χρήμ[α]σιν ἐμοῖς [ἀν]έλαβον τὸ αἰράριον, [εἰς] ὃ | [κ]ατήνενκα [χ]ειλίας [ἑπτ]ακοσίας πεντήκοντα | μυριάδας. Κ[αὶ] Μ[ά]ρκωι [Λεπίδωι] καὶ Λευκίωι Ἀρρουντίωι ὑ[πάτοις ε]ἰς τ[ὸ] στ[ρ]α[τιωτ]ικὸν αἰράριον, ὃ τῆι | [ἐμῆι] γ[ν]ώ[μηι] κατέστη, ἵνα [ἐ]ξ αὐτοῦ αἱ δωρ[ε]αὶ εἰσ|[έπειτα τοῖς ἐ]μοῖς σ[τρατι]ώταις δίδωνται, ο[ἳ εἴκο]|[σι]ν ἐνιαυτο[ὺ]ς ἢ πλείονας ἐστρατεύσαντο, μ[υ]ρι|άδα[ς] τετρά[κ]ις χειλίας διακοσίας πεντήκοντα || [ἐκ τῆς ἐ]μ[ῆς ὑπάρξεως κατήνενκα. |

18. [Ἀπ᾽ ἐκ]είνου τ[ο]ῦ ἐνιαυτοῦ, ἐ[φ᾽] οὗ Ναῖος καὶ Πόπλιος | [Λ]έντλοι ὕπατοι ἐγένοντο, ὅτε ὑπέλειπον αἱ δη|[μό]σιαι πρόσοδοι, ἄλλοτε μὲν δέκα μυριάσιν, ἄλ|[λοτε] δὲ πλείοσιν σειτικὰς καὶ ἀργυρικὰς συντάξεις || ἐκ τῆς ἐμῆς ὑπάρ- X
ξεως ἔδωκα. |

19. Βουλευτήρ[ιο]ν καὶ τὸ πλησίον αὐτῶι χαλκιδικόν, | ναόν τε Ἀπόλλωνος ἐν Παλατίωι σὺν στοαῖς, | ναὸν θεοῦ [Ἰ]ουλίου,

Πανὸς ἱερόν, στοὰν πρὸς ἱπ|ποδρόμωι τῶι προσαγορευομένωι Φλαμινίωι, ἣν | εἴασα προσαγορεύεσθαι ἐξ ὀνόματος ἐκείνου Ὀκτα|ουΐαν, ὅ[ς] πρῶτος αὐτὴν ἀνέστησεν, ναὸν πρὸς τῶι | μεγάλωι ἱπποδρόμωι, [§] ναοὺς ἐν Καπιτωλίωι | Διὸς Τροπαιοφόρου καὶ Διὸς Βροντησίου, ναὸν || Κυρείν[ο]υ, [§] ναοὺς Ἀθηνᾶς καὶ Ἥρας Βασιλίδος καὶ | Διὸς Ἐλευθερίου ἐν Ἀουεντίνωι, ἡρώων πρὸς τῆι | ἱερᾶι ὁδῶι, θεῶν κατοικιδίων ἐν Οὐελίαι, ναὸν Νεό|τητο[ς, να]ὸν Μητρὸς θεῶν ἐν Παλατίωι ἐπόησα. |

20. Καπιτώλ[ιο]ν καὶ τὸ Πομπηίου θέατρον ἑκάτερον || τὸ ἔργον ἀναλώμασιν μεγίστοις ἐπεσκεύασα ἄ|νευ ἐπιγραφῆς τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος. § Ἀγωγοὺς ὑ|δάτω[ν ἐν πλεί]στοις τόποις τῆι παλαιότητι ὀλισ|θάνον[τας ἐπ]εσκεύασα καί ὕδωρ τὸ καλούμενον | Μάρ[κιον ἐδί]πλωσα πηγὴν νέαν εἰς τὸ ῥεῖθρον || [αὐτοῦ ἐποχετεύσ]ας. [§] Ἀγορὰν Ἰουλίαν καὶ βασι|[λικὴν τὴν μεταξὺ τ]οῦ τε ναοῦ τῶν Διοσκό|[ρων καὶ τοῦ Κρόνου κατα]βεβλημένα ἔργα ὑπὸ τοῦ | [πατρός μου ἐτελείωσα κ]αὶ τὴν αὐτὴν βασιλικὴν | [καυθεῖσαν ἐπὶ αὐξηθέντι] ἐδάφει αὐτῆς ἐξ
XI ἐπι|γραφῆς ὀνόματος τῶν ἐμῶν υἱῶν ὑπ[ηρξάμη]ν | καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τετελειώκ[ο]ι[μι, τ]ελε[ι]ω[θῆναι ὑπὸ] | τῶν ἐμῶν κληρονόμων ἐπέταξα. § Δ[ύ]ο [καὶ ὀγδο]|ήκοντα ναοὺς ἐν τῆι πόλ[ει ἕκτ]ον ὕπ[ατος δόγμα]||τι συνκ[λ]ήτου ἐπεσκεύασ[α] ο[ὐ]δένα π[ε]ριλ[ιπών, ὅς] | ἐκείνωι τῶι χρόνωι ἐπισκευῆς ἐδεῖτο. § [Ὕ]πα[τος ἕ]βδ[ο]μον ὁδὸν Φ[λαμινίαν ἀπὸ] Ῥώμης [Ἀρίμινον] | γ[εφ]ύρας τε τὰς ἐν αὐτῆι πάσας ἔξω δυεῖν τῶν μὴ | ἐπ[ι]δεομένων ἐπ|[ι]σκευῆς ἐπόησα. ||

21. Ἐν ἰδιωτικῶι ἐδάφει Ἄρεως Ἀμύντορος ἀγοράν τε Σε|βαστὴν ἐκ λαφύρων ἐπόησα. [§] Θέατρον πρὸς τῶι | Ἀπόλλωνος ναῶι ἐπὶ ἐδάφους ἐκ πλείστου μέρους ἀγο|ρασθέντος ἀνήγειρα [§] ἐπὶ ὀνόματος Μαρκέλλου | τοῦ γαμβροῦ μου. Ἀναθέματα ἐκ λαφύρων ἐν Καπι||τωλίωι καὶ ναῶι Ἰουλίωι καὶ ναῶι Ἀπόλλωνος | καὶ Ἑστίας καὶ Ἄ[ρεω]ς ἀφιέρωσα, ἃ ἐμοὶ κατέστη | ἐνγὺς μυριάδω[ν δι]σχε[ι]λίων πεντακ[οσίων.] | Εἰς χρυσοῦν στέφανον λειτρῶν τρισ[μυρίων] | πεντακισχειλίων

καταφερούσαις τα[ῖς ἐν Ἰ]ταλί|αι πολειτείαις καὶ ἀποικίαις συνεχώρη[σ]α τὸ [πέμ]πτον ὑπατεύων, καὶ ὕστερον ὁσάκις [αὐτ]οκράτωρ | προσηγορεύθην, τὰς εἰς τὸν στέφανο[ν ἐ]παγγε|λίας οὐκ ἔλαβον ψηφιζομένων τῶν π[ολειτει]ῶν | καὶ ἀποικιῶν μετὰ τῆς αὐτῆς προθ[υμίας, κα]θ||ά[περ καὶ ἐψή|φι]σ[το XII π]ρό[τερον.] |

22. [Τρὶς μονο]μαχ|ίαν ἔδω]κα τῶι ἐμῶι ὀνόματι καὶ | [πεντάκις τῶν υἱῶν μου ἢ υἱ]ωνῶν· ἐν αἷς μονο|[μαχίαις ἐμαχέσαντο ἐ]ν[γὺς μύ]ρι[ο]ι. Δὶς ἀθλητῶ[ν] παν|τ[αχόθεν] με[ταπεμφθέντων γυμνικο]ῦ ἀγῶνος θέαν | [τῶι δήμωι π]αρέσχον τ[ῶι ἐ]μῶι ὀνόματι καὶ τρίτ[ον] | τ[οῦ υἱωνοῦ μου. Θέας ἐπόη]σα δι᾽ ἐμοῦ τετράκ[ις,] | διὰ δὲ τῶν ἄλλων ἀρχῶν ἐν μέρει τρὶς καὶ εἰκοσάκις. § Ὑπὲρ τῶν δεκαπέντε [ἀνδρ]ῶν, ἔχων συνάρχοντα || Μᾶρκον Ἀγρίππ[αν, τὰς θ]έας [δ]ιὰ ἑκατὸν ἐτῶν γεινο|μένας ὀν[ομαζομένα]ς σ[αι]κλάρεις ἐπόησα Γαΐωι | Φουρνίωι κ[αὶ] Γαΐωι Σε[ι|λανῶι ὑπάτοις. [§] Ὕπατος τρισ|καιδέκατον [θέας Ἄρεως πρ]ῶτος ἐπόησα, ἃς μετ᾽ ἐ|κεῖνο[ν χ]ρόνον ἑξῆς [τοῖς μ]ετέπειτα ἐνιαυτοῖς || δ[όγματι συνκλήτου σὺν ἐ]μοῖ ἐπόησαν οἱ ὕπα[τοι] . . . . ν . . . . ης θηρίων ε | *quattuor versus desunt.*

23. Ν[αυμαχίας θέαν τῶι δήμωι ἔδω]κα πέ[ρ]αν τοῦ Τι-[βέριδος, ἐν ὧι τόπωι ἐστὶ νῦ]ν ἄλσος Καισά[ρω]ν, | ἐκκεχω[κὼς τὸ ἔδαφος] ε[ἰ]ς μῆκ[ο]ς χειλίων ὀκτακο|σίων ποδ[ῶν, εἰς π]λάτ[ο]ς χιλίων διακο[σ]ίων. Ἐν ἧι || τριάκο[ν]τα ναῦς ἔμβολα XIII ἔχουσαι τριήρεις ἢ δί|κροτ[οι, αἱ] δὲ ἥσσονες πλείους ἐναυμάχησαν. § | Ἐν τ[ούτωι] τῶι στόλωι ἠγωνίσαντο ἔξω τῶν ἐρετῶν | πρόσπ[ο]υ ἄνδρες τρ[ι|σχ[ε]ί[λ]ιοι. ||

24. [Ἐν ναοῖ]ς π[ασ]ῶν πόλεω[ν] τῆς [Ἀ]σί[α|ς νεικήσας τὰ ἀναθέ|[ματα ἀπ]οκατέστησα, [ἃ εἶχεν] ἰ[δίαι] ἱεροσυλήσας ὁ | ὑπ᾽ [ἐμοῦ] δ[ι]αγωνισθεὶς πολέ[μιος]. Ἀνδριάντες πεζοὶ καὶ ἔφιπποί μου καὶ ἐφ᾽ ἅρμασιν ἀργυροῖ εἱστήκει|σαν ἐν τῆι πόλει ἐνγὺς ὀγδοήκοντα, οὓς αὐτὸς ἦρα, || ἐκ τούτου τε τοῦ χρήματος ἀναθέματα χρυσᾶ ἐν | τῶι ναῶι τοῦ Ἀπόλλωνος

τῶι τε ἐμῶι ὀνόματι καὶ | ἐκείνων, οἵτινές με [τ]ούτοις τοῖς ἀνδριᾶσιν ἐτείμη|σαν, ἀνέθηκα. |

25. Θάλασσα[ν] πειρατευομένην ὑπὸ ἀποστατῶν δού||λων [εἰρήν]ευσα· ἐξ ὧν τρεῖς που μυριάδας τοῖς | δε[σπόται]ς εἰς κόλασιν παρέδωκα. § Ὤμοσεν | [εἰς τοὺς ἐμοὺ]ς λόγους ἅπασα ἡ Ἰταλία ἑκοῦσα κἀ[μὲ πολέμου,] ὧι ἐπ' Ἀκτίωι ἐνε[ί]κησα, ἡγεμόνα ἐξῃ[τήσατο. Ὤ|μοσαν εἰς τοὺς [αὐτοὺ]ς λόγους ἐπα[ρ]||χε[ῖαι Γαλα]τία Ἱσπανία Λιβύη Σι[κελία Σαρ]δώ. Οἱ ὑπ' ἐ|μ[αῖς σημέαις τό]τε στρατευ[σάμενοι ἦσαν συνκλητι]|[κοὶ πλείους ἑπτ]α[κοσί]ων· [ἐ]ν [αὐτοῖς οἳ ἢ πρότερον ἢ] | [μετέπειτα] ἐγ[ένον]το [ὕπ]α[τοι εἰς ἐκ]ε[ί]ν[ην τὴν ἡ]μέ[ραν, ἐν
XIV ἧι ταῦτα γέγραπτα]ι, ὀ[γδοήκο]ντα τρε[ῖς, ἱερ[εῖ]ς || πρόσπου ἑκατὸν ἑβδομή[κ]οντα. |

26. Πασῶν ἐπαρχειῶν δήμο[υ Ῥω]μαίων, αἷς ὅμορα | ἦν ἔθνη τὰ μὴ ὑποτασσ[όμ]ενα τῆι ἡμετέραι ἡ|γεμονία, τοὺς ὅρους ἐπεύξ[ησ]α. [§] Γαλατίαν καὶ Ἱσ||πανίας, ὁμοίως δὲ καὶ Γερμανίαν καθὼς Ὠκεανὸς περικλείει ἀπ[ὸ] Γαδε[ίρ]ων μέχρι στόματος | Ἄλβιος ποταμο[ῦ ἐν] εἰρήνῃ κατέστησα. Ἄλπης ἀπὸ | κλίματος τοῦ πλησίον Εἰονίου κόλπου μέχρι Τυρρηνικῆς θαλάσσης εἰρηνεύεσθαι πεπόηκα, [§] οὐδενὶ || ἔθνει ἀδίκως ἐπενεχθέντος πολέμου. [§] Στόλος | ἐμὸς διὰ Ὠκεανοῦ ἀπὸ στόματος Ῥήνου ὡς πρὸς | ἀνατολὰς μέχρι ἔθνους Κίμβρων διέπλευσεν, οὗ οὔτε κατὰ γῆν οὔτε κατὰ θάλασσαν Ῥωμαίων τις πρὸ | τούτου τοῦ χρόνου προσῆλθεν· καὶ Κίμβροι καὶ Χάλυβες καὶ Σέμνονες ἄλλα τε πολλὰ ἔθνη Γερμανῶν | διὰ πρεσβειῶν τὴν ἐμὴν φιλίαν καὶ τὴν δήμου Ῥω|μαίων ᾐτήσαντο. Ἐμῆι ἐπιταγῆι καὶ οἰωνοῖς αἰσίοις δύο στρατεύματα ἐπέβη Αἰθιοπίαι καὶ Ἀραβίαι | τῆι εὐδαίμονι καλουμένηι, μεγάλας τε τῶν πολεμίων δυνάμεις κατέκοψεν ἐν παρατάξει καὶ | πλείστας πόλεις δοριαλώτους ἔλαβεν καὶ προ||έβη ἐν Αἰθιοπίαι μέχρι πόλεως Ναβάτης, ἥτις ἐστὶν ἔνγιστα Μερόῃ, ἐν Ἀραβίαι δὲ μέχρι πόλε|ως Μαρίβας. ||

XV 27. Αἴγυπτον δήμου Ῥωμαίων ἡγεμονίαι προσέθηκα. | Ἀρμενίαν τὴν μ[εί]ζονα ἀναιρεθέντος τοῦ βασιλέ|ως δυνάμενος

ἐπαρχείαν ποῆσαι μᾶλλον ἐβου|λήθην κατὰ τὰ πάτρια ἡμῶν ἔθη βασιλείαν Τιγρά|νηι Ἀρταουάσδου υἱῶι, υἱωνῶι δὲ Τιγράνου βασι|λέως δ[ο]ῦν[α]ι διὰ Τιβερίου Νέρωνος, ὃς τότ' ἐμοῦ | πρόγονος ἦν· καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος ἀφιστάμενον καὶ | ἀναπολεμοῦν δαμασθὲν ὑπὸ Γαΐου τοῦ υἱοῦ | μου βασιλεῖ Ἀριοβαρζάνει, βασιλέως Μήδων Ἀρτα||βάζου υἱῶι, παρέδωκα καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνα τον τῶι υἱῶι αὐτοῦ Ἀρταουάσδῃ· οὗ ἀναιρεθέντος | Τιγράνην, ὃς ἦν ἐκ γένους Ἀρμενίου βασιλικοῦ, εἰς | τὴν βασιλείαν ἔπεμψα. § Ἐπαρχείας ἁπάσας, ὅσαι | πέραν τοῦ Εἰονίου κόλπου διατείνουσι πρὸς ἀνα|τολάς, καὶ Κυρήνην ἐκ μείσζονος μέρους ὑπὸ βασι|λέων κατεσχημένας καὶ ἔμπροσθεν Σικελίαν καὶ Σαρ|δῶι προκατειλημένας πολέμωι δουλικῶι ἀνέλαβον. |

28. Ἀποικίας ἐν Λιβύηι Σικελίαι Μακεδονίαι ἐν ἑκατέ|ρα τε Ἱσπανίαι Ἀχαίαι Ἀσίαι Συρίαι Γαλατίαι τῆι πε||ρὶ Νάρβωνα Πισιδίαι στρατιωτῶν κατήγαγον. § Ἰτα|λία δὲ εἴκοσι ὀκτὼ ἀποικίας ἔχει ὑπ' ἐμοῦ καταχθεί σας, αἳ ἐμοῦ περιόντος πληθύουσαι ἐτύνχανον. |

29. Σημέας στρατιωτικὰς [πλείστας ὑ]πὸ ἄλλων ἡγεμό|νων ἀποβεβλημένας [νικῶν τοὺ]ς πολεμίους || ἀπέλαβον § ἐξ Ἱσπανίας XVI
καὶ Γαλατίας καὶ παρὰ | Δαλματῶν. Πάρθους τριῶν στρατευμάτων Ῥωμαί ων σκῦλα καὶ σημέας ἀποδοῦναι ἐμοὶ ἱκέτας τε φι|λίαν δήμου Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἠνάγκασα. [§] Ταύτας || δὲ τὰς σημέας ἐν τῶι Ἄρεως τοῦ Ἀμύντορος ναοῦ ἀ|δύτωι ἀπεθέμην. |

30. Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμόνος στράτευ|μα Ῥωμαίων οὐκ ἤγγισεν, ἡσσηθέντα ὑπὸ Τιβερίου | Νέρωνος ὃς τότ' ἐμοῦ ἦν πρόγονος καὶ πρεσβευτής, || ἡγεμονίαι δήμου Ῥωμαίων ὑπέταξα [§] τά τε Ἰλλυρι|κοῦ ὅρια μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ προήγαγον· οὗ ἐπεί|ταδε Δάκων διαβᾶσα πολλὴ δύναμις ἐμοῖς αἰσίοις οἰω|νοῖς κατεκόπη. Καὶ ὕστερον μεταχθὲν τὸ ἐμὸν στρά|τευμα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκων ἔθνη προστάγματα || δήμου Ῥωμαίων ὑπομένειν ἠνάγκασεν. ||

31. Πρὸς ἐμὲ ἐξ Ἰνδίας βασιλέων πρεσβεῖαι πολλάκις ἀπεστάλησαν, οὐδέποτε πρὸ τούτου χρόνου ὀφθεῖσαι παρὰ | Ῥωμαίων ἡγεμόνι. § Τὴν ἡμετέραν φιλίαν ἠξίωσαν | διὰ πρέσβεων § Βαστάρναι καὶ Σκύθαι καὶ Σαρμα|τῶν οἱ ἐπίταδε ὄντες τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ καὶ | οἱ πέραν δὲ βασιλεῖς καὶ Ἀλβανῶν δὲ καὶ Ἰβήρων | καὶ Μήδων βασιλεῖς. |

32. Πρὸς ἐμὲ ἱκέται κατέφυγον βασιλεῖς Πάρθων μὲν | Τει-
XVII ριδάτης καὶ μετέπειτα Φραάτης, βασιλέως § || Φράτου [υἱός, Μ]ήδ[ων] δὲ Ἀρταο[υάσδ]ης, Ἀδιαβ[η]νῶν [Ἀ]ρτα[ξάρης, Βριτα]ννῶν Δομνοελλαῦνος | καὶ Τ[ιμ........, Σο]υ[γ]άμβρων [Μ]αίλων, Μαρκομάνων [Σουήβων........]ρος. § [Πρὸ]ς ἐμὲ βασιλεὺς || Πάρθων Φρα[άτης Ὠρώδο]υ υἱὸ[ς υ]ἱοὺς [αὐτοῦ] υἱωνούς τε πάντας ἔπεμψεν εἰς Ἰταλίαν, οὐ πολέμωι | λειφθείς, ἀλλὰ τὴν ἡμ[ε]τέραν φιλίαν ἀξιῶν ἐπὶ τέκνων ἐνεχύροις, πλεῖστά τε ἄλλα ἔθνη πεῖραν ἔλ[α]βεν δήμου Ῥωμαίων πίστεως ἐπ' ἐμοῦ ἡγεμόνος, || οἷς τὸ πρὶν οὐδεμία ἦν πρὸς δῆμον Ῥωμαίων π[ρε]σ|βειῶν καὶ φιλίας κοινωνία. |

33. Παρ' ἐμοῦ ἔθνη Πάρθων καὶ Μήδων διὰ πρέσβεων τῶν | παρ' αὐτοῖς πρώτων βασιλεῖς αἰτησάμενοι ἔλαβ[ον]· | Πάρθοι Οὐονώνην, βασιλέως Φράτου υ[ἱ]όν, βασιλ[έω]ς || Ὠρώδου υἱωνόν, Μῆδοι Ἀριοβαρζάνην, βα[σ]ιλέως | Ἀρταβάζου υἱόν, βασιλέως Ἀριοβαρζάν[ου υἱω]νόν. |

34. Ἐν ὑπατείαι ἕκτηι καὶ ἑβδόμηι μετὰ τὸ τοὺς ἐνφυ|λίους ζβέσαι με πολέμους [κ|ατὰ τὰς εὐχὰς τῶν ἐ|μῶν πολε[ι]τῶν ἐνκρατὴς γενόμενος πάντων τῶν || πραγμάτων, ἐκ τῆς ἐμῆς ἐξουσίας εἰς τὴν τῆς συν|κλήτου καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων μετήνεγκα | κυριήαν. Ἐξ ἧς αἰτίας δόγματι συνκλήτου Σεβαστὸς | προσ[ηγορε]ύθην καὶ δάφναις δημοσίαι τὰ πρό-
XVIII πυ|λ[ά μου ἐστέφθ]η, ὅ τε δρύινος στέφανος ὁ διδόμενος || ἐπὶ σωτηρίαι τῶν πολειτῶν ὑπεράν[ν]ω τοῦ πυλῶ|νος τῆς ἐμῆς οἰκίας ἀνετέθη, § ὅπ[λ]ον τε χρυ|σοῦν ἐν τῶι βο[υ]λευτηρίωι ἀνατεθ[ὲ]ν ὑπό τε τῆς | συνκλήτου καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμ[μα]ίων διὰ τῆς || ἐπιγραφῆς ἀρετὴν καὶ ἐπείκειαν κα[ὶ δ]ικαιοσύνην |

καὶ εὐσέβειαν ἐμοὶ μαρτυρεῖ. § Ἀξιώμ[α]τι [§] πάντων | διήνεγκα, [§] ἐξουσίας δὲ οὐδέν τι πλεῖον ἔσχον | τῶν συναρξάντων μοι. |

35. Τρισκαιδεκάτην ὑπατείαν ἄγοντός μου ἥ τε σύν|κλητος καὶ τὸ ἱππικὸν τάγμα ὅ τε σύνπας δῆμος τῶν | Ῥωμαίων προσηγόρευσέ με πατέρα πατρίδος καὶ τοῦτο | ἐπὶ τοῦ προπύλου τῆς οἰκίας μου καὶ ἐν τῶι βουλευτη|ρίωι καὶ ἐν τῆι ἀγορᾶι τῆι Σεβαστῆι ὑπὸ τῶι ἅρματι, ὅ μοι | δόγματι συνκλήτου ἀνετέθη, ἐπιγραφῆναι ἐψηφίσα||το. [§] Ὅτε ἔγραφον ταῦτα, ἦγον ἔτος ἑβδομηκοστὸν | ἕκτον. § |

1. Συνκεφαλαίωσις [§] ἠριθμημένου χρήματος εἰς τὸ αἰράριον ἢ εἰς τὸν δῆμον τὸν Ῥω[μαί]ων ἢ εἰς τοὺς ἀπολελυμένους στρατιώτας [§]: ἓξ μυριάδες μυριάδων. § ||

2. Ἔργα καινὰ ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ ναοὶ μὲν Ἄρεως, Διὸς | Βροντησίου καὶ Τροπαιοφόρου, Πανός, Ἀπόλλω|νος, [§| θεοῦ Ἰουλίου, Κυνείρου, [§] Ἀ[θη]νᾶς, [§] Ἥρας βασιλί|δος, [§] Διὸς Ἐλευθερίου, [§] ἡρώ[ων, θεῶν π]ατρίων, [§] Νε ότητος, [§] Μητρὸς θεῶν, [§] β[ουλευθήριον] σὺν χαλκι|δικῶι, [§] ἀγορᾶι Σεβαστῆι, [§] θέατρον Μαρκέλλου, [§] β[α]σι|λικὴ Ἰουλία, [§] ἄλσος Καισάρων, [§] στοαὶ ἐ[ν] Παλατ[ί|ωι, | στοὰ ἐν ἱπποδρόμωι Φλαμινίωι.

3. § Ἐπεσκευάσθ[η τὸ Κα]πιτώλιον, [§] ναοὶ ὀγδοήκοντα δύο, [§] θέ[ατ]ρον Π[ομ]|πηίου, [§] ὁδὸς Φλαμινία, [§] ἀγωγοὶ ὑδάτων.

4. [Δαπ]άναι δὲ | εἰς θέας καὶ μονομάχους καὶ ἀθλητὰς καὶ ναυμαχίαν καὶ θηρομαχίαν δωρεαί [τε| ἀποικίαις πόλεσιν | ἐν Ἰταλίαι, πόλεσιν ἐν ἐπαρχείαις [§| σεισμῶι κα[ὶ] ἐνπυρισμοῖς πεπονηκυίαις ἢ κατ' ἄνδρα φίλοις καὶ συν||κλητικοῖς, ὧν τὰς τειμήσεις προσεξεπλήρωσεν, ἄ|πειρον πλῆθος. |

APPENDIX CRITICA

Hoc lectores monitos volo, in hac appendice non modo varias codicum me attulisse scriptiones, sed adnotationes quasdam addere mihi visum esse, quae ad fragmenta explananda illustrandaque conferrent. Quod autem ad Monumentum Ancyranum pertinet, hoc est monendum:

quadratis uncis deperditorum supplementa me circumdedisse;

§ notam significare comma in lapide indicatum nota ⅂ vel ȝ;

[§] simile comma in lapide interstitio indicatum; apices vocalibus a e i o u adscriptos in ipso lapide cerni; vocalem autem I supra lineam productam cerni.

Qui numeri crassioribus typis impressi sunt ad paginas referuntur. Qui postremi accedunt numeri typis minimis impressi uniuscuiusque paginae lineolas significant.

NOTAE CODICUM.

I. Gell. *Noctes Atticae* (1):

Q = cod. bibl. nat. Parisinus 8664, membr. saec. XIII.

Z = cod. acad. Lugd. Bat. Vossianus F7 (Vossianus maior olim dictus) membr., saec. XIV.

O = cod. Christinae in Vatic. I (Danielinus) 597, membr., saec. X.

X = cod. acad. Lugd. Bat. Vossianus F 112 (Vossianus minor olim dictus) membr., saec. X.

Π = cod. Christinae in Vat. II (Petavianus) 1646, membr., saec. XII.

N = cod. Magliabecchianus, olim S. Marci, Florentin. 329, chart., saec. XV.

T = anthol. Gellio-Valeriana Thuanea (cod. Paris. 4952, olim Colbert, membr., saec. XII).

Y = eadem Ursiniana (cod. Vat. 3307, membr., saec. XII).

σ = Casp. Scioppii excerpta.

ς = codd. recentiores.

Litt. min. q x significant horum codd. manus alteras.

---

(1) *A. Gellii noctium atticarum libri XX ex recensione et cum apparatu critico* Martini Hertz (Berolini 1883-1885).

II. MACROB. *saturn.* (1):
P = Parisinus.
B = Bambergensis M. L. V. 5 n. 9 Saturnaliorum I-III, 19, 5 continens.
P^1B^1 = lectio codicum emendatione anterior.

III. QUINT. *inst. or.* (2):
A = Ambrosianus R 153 saec. XI.
B = archetypon codd. { Bernensis 351 saec. X. Bambergensis M. 4, 14 saec. X. Parisinus Nostradamensis s. X vel XI bibl. nat. Ponds latin. 18527. }
P = Parisinus 7723 olim Laurentii Vallae.

IV. SEN. *dial.* libri XII (3):
A = Ambrosianus C nr. 90 saec., ut videtur, XI.

V. SUET. de vita Caesarum (4):
Ω = lectio archetypi (Fuldensis ut videtur libri quo Einhardus usus est) sive consensus codicum.
M = Paris. 6115 (Memmianus) saec. IX; M^2 = corrector eius satis antiquus (saec. XI-XII).
G = Gudianus 268 saec. XI.
V = Vaticanus 1904 saec. XI-XII.
X { L = Laurentianus plut. 68, 7 saec. XI-XII (Mediceus tertius); L^2 = corrector antiquior.
P = Parisinus 5801 saec. XII.
S = Montepessulanus 117 saec. XII.
T = Berolin. lat. fol. 337 (olim Hulsianus sive Haganus saec. XIV). }

ϒ { Π = Paris. 6116 saec. XII; Π^2 = corrector antiquus.
Q = Paris. 5802 saec. XII.
R = Regius musei Britannici 15 C. III saec. XII. }
ς = alii codices recentiores, unus vel alter aut plures, in his δ = cod. Paris. 5804 saec. XV.
H = Heirici Autossiodurensis excerpta saec. IX, ad fidem cod. Paris. 8818 saec. XI.
N = excerpta cod. Paris. 17 903 (olim Notre-Dame 188) saec. XIII.
X^1 = consentiens lectio librorum V et X.
Υ^1 = consentiens lectio librorum ϒ et ST, quibus plerumque accedunt P^2 et O (O^2).

---

(1) *Macrob. saturn.* FRANCISCUS EYSSENHARDT *iterum recognovit* (Lipsiae 1893).

(2) *M. Fabi Quintiliani institutionis oratoriae libri XII ed.* LUDOVICUS RADERMACHER I (Lipsiae 1907).

(3) *L. Annaei Senecae dialogorum libri XII, ed.* EMIL HERMES (Lipsiae 1903).

(4) *Suet. de vita Caes. rec.* MAXIMILIANUS IHM (Lipsiae 1908).

Vitae Horatianae codices his notis indicantur (1):

A = Regius 7971 olim Floriacensis saec. x.
B = « Blandinianus antiquissimus ».
C = Reg. 7972 olim Joannis Jacobi Mentell saec. x.
D = Reg. 7974 a D. Gothofredo Puteanis fratribus dono datus saec. x.
E = Reg. 8214 Colbertinus saec. xii.
ς = codices vitae breviatae: Reg. 7977 olim Nicolai de Clemangiis saec. x; Heinianus Barcinone comparatus saec. x; Monacensis 375 saec. xii; Reginensis 1701.

Vitae Vergilianae:

B = Bernensis 172 olim Floriacensis deinde Danielinus postea Bongarsianus saec. x.
R = Reginensis 1495 saec. xi.
ς = vulgata in qua exhibenda praecipue usui fuit editio veneta 1558.

De rerum natura:

A = Bambergensis H. I. IV 17 (786 Iaeck) saec. ix.
C = Basileensis F III 15ª saec. viii vel ix.
D = Basileensis F III 15*f* saec. ix.
M = Bernensis 610 saec x.

AD CARMINA.

p. 1. 1. 1 *poeticam* ΠQ.

2. 16 *balnei* M²XΠ | II. **p. 2.** 4 codex *nebula* habet, quod verbum et sensum turbat neque metro aptari potest, cum prima brevis sit syllaba: optime Hagen *nubila* correxit, quam lectionem Baehrens accepit | 8 *Fatis* Hagen.

3. 10 *succedente* ΠQ | 12 tragu (corr. in *o*) *aediam* B | 13 *delaverat* B¹ | *L. Varius* Pontanus: *lucius graius* PB | 14 *traguediarum* B | *quod* B¹.

5. p. 3. 2 *exculpsisse* X.

6. I. 6 *tantopere* Fröhner mus. Rhen. 47 p. 293 | *tali opere* libri, lectio vulgata *aevis* supplevit Mayhoff om. libri, lectio vulg. *non* Broterii editio Parisina 1779 | *victa*] lectio vulg. *-to* libri *invicto* Schneidewin *vitio* Fröhner | 7 *sed*] libri, lectio vulg. *est* Fröhner | inlustrata] lectio vulg. (Fröhner) *-ato* libri. | II. 14 *rursusque* P | 15 *brevi* P | 16 *obriã ad se* P **p. 4.** V corruptus est locus codicesque inter se discrepant: trimetrum supra scriptum effecit Bücheler; εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς τῷ παιγνίῳ δότε κρ. Turnebus; ἐπεὶ δ' ἔχει τέλος τὸ παίγνιον δ. κρ. Bentley; εἰ δέ τι ἔχοι καλῶς τὸ παίγνιον κρότον δότε Roth. | 2 ὑμεῖς Erasmus προπέμψατε Bentley et Roth κτυπήσατε Erasmus ποππύσατε Turnebus.

---

(1) *C. Suetoni Tranquilli praeter Caesarum libros reliquias ed.* A. Reifferscheid (Lipsiae 1860).

AD EPISTULAS.

1.

p. 5. I. 4 *ut*] *et ut* Beroaldus et Casaubonus | 7 ελαττωσθαι (ωσεαι Mal.) Ω, corr. Beroald. | 8 (unci angulati supplenda comprehendunt) ψυχης editiones principes Romanae | 10 εηιωθοσιν fere Ω, corr. edd. Rom. | 15 *sillani* ς, *Silani* Beroald. | **p. 6.** 4 *montem* om. Π¹Q | 8 *fluctuemus* XΥ.

II. 12 *nec* MG | *cenat* G | 13 *deligerent* Burmannus | 15 ναμ Ω, λίαν vel πάνυ edd. ante Rethium.

De Sulpicio et Athenodoro, quorum in hoc fragmento mentio fit, nihil prorsus scimus: id unum ex Augusti verbis apparere videtur eos iuvenes obsoletos fuisse sodales atque convictores a Claudio, invito Augusto, in familiaritatem adsumptos.

III. Scite his verbis Augustus pulchrum illud dicendi praeceptum praebuit, quod ita Cato tradidit (*ad Marcum filium* 15 p. 80 Jordan): *rem tene, verba sequentur.*

IV. 22 *quot* Lipsius | 23 *inter se* del. Torrentius.

p. 7. V. 3 *aut*] *ad* J. Marquardt.

Vinicium istum, Augusti convivam et conlusorem demonstravit Borghesi (*Oeuvres complètes* V, Paris 1869, p. 126) Lucium Vinicium fuisse L. filium, triumvirum monetalem sub Augusto anno 738/16, sicut e nummis colligi licet. De Vinicia gente, a Calibus, Campaniae urbe, oriunda, quae plebeia quidem sed equestris ordinis, Augusti Tiberique aetate et rebus gestis et eloquentiae laude et honoribus inclaruit, vide quae Borghesi (*Oeuvres complètes* II, Paris 1864, p. 313 sqq.; V, Paris 1869, p. 126 sq.) disseruerit. — Alter Augusti eonviva fuisse videtur P. Silius P. filius Nerva, qui consulatum sub Augusto a. 734/20 gessit gentesque Alpium ut Leg. Aug. Procos. vicit a. 738/16 (Dio. Cass. LIV 20; Plin. *n. h.* III 20; Strabo IV 5, 8).

VI. 6 quinquatriis GX¹Υ | 7 *aleatorium* Sabellicus (edd.) | 10 *retractatum* M, retractus X (in L *us* in ras.) | 11 *liberali* X. Sollemnia Quinquatruum, per quae Augustus continuo lusisse fatetur, in honorem Minervae celebrabantur post diem quintum Idus Martias (unde nomen ortum est) per quinque dies: vide Ovid. *fast.* III 812: haec maiora Quinquatria dicebantur. Erant etiam Quinquatria minora sive Quinquatrus minusculae, quae celebrabantur Idibus Iuniis: vide Ovid. *fast.* VI 651. — De verborum « *benignitas mea me ad caelestem gloriam efferet* » significatione, vide quae docte sciteque admonuit Carolus Pascal (*La deificazione di Augusto*, in « Rendiconti » del R. Ist. Lomb. di sc. e lett., serie II, vol. XLIV, 1911).

VII. 16 *iaetati* M, *pietati* δ (Bentley).

p. 8. X. 5 *balneo* M²HGXΠ | 6 buceas Π¹, bucceas Π²R (edd.), buccatas H.

XI. 8 *gere* M, *rege* rel. | 9 ταῖς Μούσαις στρ. vulg.; in codicibus haec verba corrupta sunt; post Μούσαις legunt καλά vel ἄριστε Turnebus,

ἄριστα Casaubonus, αἰεί Bentley; ταῖς μου ἴσα σαῖς τε Roth, ταῖς (ἐ)μοῦ πάσαις Bücheler | 10 νομιμώτατε ed. a. 1480 (ς?), νομιμωματε Ω (*legitime* supra scriptum est in VLS), νομιμωματε Casaubonus.

p. 9. XII. 1 post *vero* excidisse videtur verbum; *laudo* post *Tiberi* inseruit Stephanus, *verso* pro *vero* propos. Bücheler | 2 ἀποθυμίαν] Salmasius, αποθυμεια ML, -ειαν rel., ἀπείθειαν Bentley, λιποθυμίαν coniecit Ihm (supra scriptum est *et tantam defectionem militantium* in VLS) | *tu te* Ursinus | 4 *ii*] *hii* codd.

XIII. 9 *stomachorum* MGV (L¹?) P, *-chandum* R, *-chosum* Heinsius | velde M, vade R | 11 τεσπμενοιο Ω, corr. edd. Rom.

p. 10. XIV. 2 *et de summa* ΥP²T (edd.).

XII, XIII, XIV particulas diversarum esse litterarum et Suetoni verbis et sensu ipso manifestum fit.

XVII. 12 *in aliud* M.

Docet hoc fragmentum magnam Augustum cum privigno crebritatem assiduitatemque litterarum habuisse, quocum interiores animi sensus communicare soleret.

XVIII. 14 *quoniam* Monac. Gu. 2. 3, *quod* Gu. 4, *quum* vulg. | *incedunt* Gu. 3 *accidant* al. | *scribi* Monac. vulg., *scribere* Gu. 1 | 14-15 *ad alterutrum* vulgo, *alterutrum* Monac. Gu. 1, 2. 3. 4 | *oportet* vulg. | *et* super vers. Monac., om. Gu. 2. 3. 4 | *secretas* Gu. 4 | *habeamus ergo inter nos* vulg., *inter nos habeamus* Gu. 1 | 16 *cumque* Gu. 1 | *nobis* Gu. 3 | 17 *hoc modo* om. Gu. 4 | 19 *ad duplex a a redeundum erit* Gu. 1.

Incertum est de quo privignorum nepotumve Suetoni verba intellegenda sint: at recte contendit Weichert nusquam Tiberium, ne post adoptionem quidem, apud ullum scriptorem Augusti filium tantum appellatum esse, sed privignum modo: nepotes autem eius G. et L. Caesares a. 737/17 adoptatos (cfr. Mommsen, *Res gestae divi Augusti* ² p. 52) constanter filios nominatos esse. Itaque alterutrum intellegamus necesse est, quos utrosque Augustum notare i. e. per notas scribere docuisse e loco Suetoni (*Aug.* 64) patet, ubi quamquam communis omnium codicum lectio est *natare* pro *notare,* tamen viri docti consentiente voce falsam eam et ineptam censuerunt totique contextui repugnantem: nullum igitur est dubium quin emendatio accipienda sit. Cum Weicherto Gaium Caesarem nepotem intellego, quem Augustus maxime dilexit, ad quem scriptas epistulas ipsum una collegisse atque uno evulgasse libro veri est simillimum. De hoc Augusti scribendi per notas more vide etiam Suet. *Aug.* 88, Dion. Cass. LI 3, 7.

p. 11. XIX. 1 *nono* Π | *&* omnes | *octobres* ON *octobr.* Υ ex sil. *octo* & XΠT | 2 *have* ZON | *migai* ZX *mígai* T *gaii* O pr. ut vid. Υ | *asellus*] 'v. c.' ap. σ: *agellus* 'al. m.' ap. σ *assellus* XΠ *ocellus* Ph. Beroaldus ed. Bonon. a. 1503 | 3 *desiderio* Q | *a me* om. Υ | *abest* (.T) *et* TΥ *abes et* q *abesset* QZ | 5 *Gaium*] x: *gravē* X | *fuistis peroletum* (*ꝑ oletū* Q) QZ loetum X pr. | 6 *valente celebras sequar tum* X pr. | 7 κλειμακτηρα XN καιμακτηρα ZOΥ *cleimactera* Π | *Cōmunem* Z | 8 *đos an̄ * oro* (*oro* in ras.) Z | *mihi*] om. QZ | 9 *id*] *ut* Z | *salvis*] *salusti'* Υ | *vobis* OΠNTΥ | 10 *statu*] om. T *staturei. p.* X pr. | 10-11 ανδραγαθουντω ON ανδραγαουντωνμων Z ανδραγαθουντωυμαν Π ανδρα-

γεουν|τωυμαν Χ ἀνδραγαθούντων– *meam*] om. Υ. G²R. T | 11 διαδεχομενον Ο pr. Π | *stationem meam*] om. Π.

Hanc elegantem atque dulcis tenerique amoris plenam epistulam ad Gaium nepotem tum in Oriente contra Parthos bellantem scripsit Augustus, cum quartum et sexagesimum aetatis annum ingressus (a. 1 p. Chr.), quam laete κλιμακτῆρα annum sexagesimum tertium evasisset, facile intellegere potest qui Augusti animum religionum suspertitionumque plenum fuisse consideraverit.

XX. 13 *emendat quod is* B *emendatius* A *emendatus quod is* P | *calidam – caldam* Keil | 14 *mavult* A | *id*] *illud* P | 15 *otiosum* Burmann.

De Augusti in erudiendis nepotibus neptibusque cura certiores nos facit Suetonius (*Aug.* 64); quemadmodum igitur Agrippinam neptem admonuit (fr. sq.) ut daret operam ne moleste scriberet et loqueretur, ita Gaium nepotem eum hortatum esse, ne vocabulorum formis, quae in usu versari desissent, uteretur, ex hoc Quintiliani loco accipimus, qui cum eos reprehendat, qui plenas vocabulorum formas imminutis praeferant ideoque *novisse iudicavisse* pro *nosse iudicasse* dicant, item *audaciter* pro *audacter*, *emicavit* pro *emicuit*, addit et haec, quae supra attulimus. — περίεργον (Forcellini. *Lexikon totius latinitatis* I, Patavi 1864, p. 464) est nimis exquisite et curiose dictum. Porro odiosum appellasse videtur, quia valde proximum voci *callidus*, quod fere in malam partem usurpari solet. Ex hoc sane intelligimus Augusti aetate *caldus* pro *calidus* iam usitatissimum fuisse.

XXI. 16 *sed*] *et* M.

p. 12. XXII. 2 *asellius* Υ | 4 < *uti* > *ut* Casaubonus (in M post *vellet* aliquid erasum).

XXIII. 7 *ipsi* MG.

Cum M. Antonio magnum epistularum commercium post triumviratum initum Augusto fuisse rerum scriptores nos edocent: eas maximam partem aversum invicem animum spirantes, immo etiam nonnumquam contumeliosas fuisse, ex Suetoni (*Aug.* 2. 4. 16. 28. 68. 69. 70) Tacitique (*ann.* IV 34) testimoniis colligi licet. Id genus haud dubie ea fuit epistula in qua per contumeliam Augustum Thurinum Antonius appellavit. De cognominis Thurini origine, quod Augusto infanti inditum est, duplicem Suetonius profert sententiam: illum sic appellatum esse in memoriam maiorum originis, vel quod regione Thurina recens eo nato pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gessisset. Hanc sententiam reiciendam Weichert (*o. c.* p. 61) censuit, quod non appareret quam ob causam illud cognomen non patri sed infanti eius filio impositum fuisset, neque intellegi posset quo pacto illud potuisset ei pro obprobrio obici; idcirco priorem Suetoni sententiam accepit, quippe quae multum probabilitatis haberet, cum Antonius ipse Augusti maiorum originem ex pago Thurino repetivisset eiusque proavum ibi libertinum et restionem fuisse exprobrasset (Suet. *Aug.* 2). Cognomen illud igitur ad ignobilem Augusti maiorum originem rettulit. At quod Weichert ait nullo modo fieri potuisse ut illud cognomen infanti filio potius quam patri impositum esset, id parum recte dictum videtur, cum doctissimus ille vir haud sane ignoraverit Asinii Pollionis filium post patris ad Salonas victoriam, Saloninum appellatum fuisse (Drumann-Groebe,

Gesch. Roms II p. 12); probabile autem videtur Antonium duplici significatione id cognomen adhibuisse idque e verbo graeco « θούριος » derivasse: ita enim facile fit intellectu quomodo posset Augusto pro opprobrio obici.

XXIV. 9 *an*] *ac* Bentley *aut* F. A. Wolf | *Verrius* Beroald., *Granius* Casaub. | 12 *inanis*] *inanibus* codd. em. I. F. Gron.

Cimber Annius iste, qui ab Augusto memoratur, M. Antoni administer fuit, rhetor, historicus et poeta admodum ineptus, insulsus antiquitatis affectator: hic fuit a quo fratrem necatum hoc Ciceronis dicto notatum est: *Germanum Cimber occidit* (*Phil.* XI 6, 14): idem in epigrammate, quod inter Catalepta fertur, hoc modo derisus est (*Catalept.* ed. Rem. Sabbadini, Aug. Taurinorum (Parav.) 1917 p. 5: cfr. p. 31): *Corinthiorum amator iste verborum,* | *Iste iste (rhetor namque), quatenus totus* | *Thucydides, tyrannus Atticae febris,* | *Tau Gallicum, min et psin ut male illisit,* | *Ita omnia ista verba miscuit fratri.* — Veranium Flaccum nobis plane ignotum esse fateamur necesse est: hoc tamen ex Augusti verbis efficere possumus eum haud obscurum eiusdem generis rhetorem fuisse.

XXV. Weicherti coniectura fretum Siculum hic esse intellegendum multum probabilitatis habet.

p. 13. XXVI. 1 *mi ebunum* Jahnius Herm. II 247: *mel gentium* BP | *Medulliae* Turnebus Adversariorum XVIII 1: *malcule* in ras. in P, *meculle* (corr. ut vid. ex *mecure*) B | *ebur ex* om. P[1] | *ar&inũ* P | 2 *saṇnas* B | *tyberinũ* P | *ritũ* in *margaritũ* in ras. in P | *cilneorum* BP (in B librarius primitus exaraturus fuit *ll*) | 3 *Zmaragde* P, *smaragdae* B | *Igurinorum*] Jahnius: *figulorum* BP | *porsene* (n supra lin.) B, *porsene* P | 4 *Hadriae*] Jahnius: *habeas* BP.

Suetonio quoque hanc Augusti epistolam prae oculis fuisse licet colligi ex hoc, quem proferemus loco (*Aug.* 86), qui ostendit etiam quam aegre Augustus remissam mollem tumidam unguentisque delibutam Maecenatis elocutionem tulerit quamque libenter eam irriserit: *cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit exagitabatque nonnumquam: in primis Maecenatem suum, cuius « myrobrechis, ut ait, concinnos » usque quaque persequitur et imitando per iocum irridet.* Superest enim, inter Maecenatis scriptorum reliquias, carminis ad Horatium inscripti fragmentum, quod cum Augusti de qua agimus epistula similitudinem quandam habet: *Lucentes, mea vita, nec smaragdos,* | *beryllos neque, Flacce mi, nitentes,* | *nec percandida margarita quaero* | *nec quos thunica lima perpolivit* | *anulos neque iaspios lapillos.*

XXVII. 6-7 *a te cupio abducere* Nannius *te cupio abducere* AD *te cupio adducere* C (ut videtur) E Muretus | 8 *iuvabit* E Nannius.

p. 14. XXIX. 2 *hypographa*] ς: *hypografa* R *hipografia* B | 3 *quolibet* R | *mitteret* Bς: *mitteretur* R.

Parvula ea tantum servata sunt Augusti ad Vergilium litterarum, fragmenta, quarum quanta fuerit crebritas, veterum scriptorum testimonia contestantur (Tac. *de orat.* 13; Claudian. *carm. min.* XL: *ep. ad Olybrium* v. 23, p. 252 Koch), sed multo graviorem testem Vergilium ipsum producere possumus, cuius ex litteris ad Augustum Macrobius (*saturn.* I 24) haec

refert: *ego vero frequentes a te litteras accipio*, et infra: *de Aenea quidem meo, si mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut paene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum praesertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar* » e quibus colligi licet frequentius litterarum cum Augusto commercium in id cecidisse tempus, quo praeclarus ille poeta Aeneida exorsus, cum multorum aliorum, e quibus Propertius non dubitaverit sic praedicare: *cedite Romani scriptores, cedite Grai:* | *nescio quid maius nascitur Iliade* (III 32 v. 55 sq.), tum in primis Augusti animi intentionem moverat eumque adeo cupiditate Aeneidos legendae incenderat, ut quamvis tum in bello adversus Cantabros gerendo occupatus esset, vel inter arma *supplicibus... mitteret.* Quod circa annum 729/25 factum esse affirmari potest, cum elegiam illam Properti, ubi poëma praenuntiatur Iliade maius, brevi post annum 728/26 scriptam esse, e Corneli Galli nuperrime mortui mentione (v. 91 sq.) effici liceat. — Verba *hypographa* et *colon* graece in Augusti litteris scripta fuisse, veri est simillimum.

XXX. 4 *uiris* A | *tanquam* CDE | 5 *enim* om. E *e* (reliqua fol. lacer. perierunt) D | 6 *voluit* C | *ut si* D | *valitudinem* Aς.

XXXI. 8 *habeam*] *hal* (rell. item perierunt) D | *poteris memoriam* E | 9 *nam*] N (rell. perierunt) D | *coram fieret*] *coret* C | *a me tui*] *amictui* E *mencio* CE | 10-11 *neque – quoque* om. C | 10 *tu*] *t* (f. l.) D | 11 ἀνθυπερηφανοῦμεν corr. Nannius: ανεπερεφανουμεν ACDE ἀνθυπερφρονοῦμεν Muretus.

Nullum est dubium quin Septimius iste idem sit ad quem Horatius carmen VI libri II miserit quemque in IX epistula libri I Claudio Neroni commendaverit.

XXXII. 13 *veteris* (corr. m. 1) C | 14 *nobis* multo recentiore manu in E supra scriptum.

p. 15. XXXIII. 1 *Onysius* ABD *onisius* E *onisius* vel *misius* C *Dionysius* Muratus *Onesimus* Gläserus | *ut excusantem* Reifferscheid: *ut accusantem* libri *ut non* (*ne* Lambinus) *accusem brevitatem* Nannius *ne accusem te* Casaubonus *ut accusem te* Bentley *ut a causante* Roth | 2 *consilio* D (corr. m. 2) | 3 *sed si* B | 5 *quo* Salmasius *cum* ABCDE *ut* ς | ὀγκωδέστατος emend. Nannius ογκωδηστατος A οτκωδηστατος D οτηωχηστατος C ωτκωανστατως E οἰκωλήστατος Muretus.

Onysius iste libertus Horati fuisse videtur vel potius servus tabellarius.

XXXIV 9 *et quod* ϒ^{1}N *et* rel. *ut* Bentley *et* < *ut* > Bücheler | *diurnos* Nς | *commentario* M | 10 *coetum* XN | *L. Vinicio* ed. Basil. 1533 l. *uicinio* (*-no* V^{1}R) MGVϒ *lucinio* fere X.

Vinicium istum eundem fuisse Augusti convivam et conlusorem, de quo supra dictum est (ad fr. V) cum Borghesi (*Oeuvres complètes* II p. 313 sq.; V p. 126 sq.) tum Pauly (*Real-Enc. d. class. Altertumswiss.* VI 2 p. 2628) iam statuerunt. Quamquam nihil certi affirmari potest, hoc tamen probabile videtur, id, de quo Suetonius loquitur, factum esse priusquam Iulia, Augusti filia pessime se gerere coepisset aut eius saltem pravi mores vulgo innotescerent, prius igitur quam Tiberi uxor fieret (a. 743/11): quod probari

confirmarique videtur Suetoni verbis, qui Vinicium clarum decorumque iuvenem modo appellat, e quibus colligi licet eum nondum honoribus inclaruisse.

XXXV. Nemini mirum videbitur Augustum litterarum studiosum persaepe Atticum consuluisse, veteris historiae scientissimum antiquitatisque amatorem et diligentissimum cultorem (Corn. Nep. *T. Pomp. Att.* XVIII: cfr. Drumann-Groebe, *Geschichte Roms* V, Leipzig 1912, p. 86 sqq.) eiusque litteris, quas compositissimas et clarissimas Cicero dicit (*ad Att.* VI 9, 1), valde delectatum esse. Cum Atticus supremum diem anno 722/32 obiisset, illum litterarum usum viguisse licet colligi inter Atticum iam senem et Augustum, cum adhuc triumvir esset.

p. 16. XXXVI. Pompeius Macer iste aliunde nobis prorsus ignotus est: hoc unum aliqua probabilitate affirmari potest, eum in bibliothecas publicas ordinandi cura M. Terentio Varroni Reatino successisse, qui cum a dictatore id munus accepisset (Suet. *Caes.* 44; Isid. *Orig.* VI 4), septuagenario maior ab Antonio proscriptus fuerat (a. 711/43): cfr. Schanz, *o. c.* I II p. 422 sq.

XXXVII. 7 *nos* om. AM | *necapolim* CD | *fluctum* AM | *caecu* M².

Parvulum id fragmentum ex epistula sumptum esse videtur, in qua cuiquam vel suorum vel amicorum de itinere quodam, quod itum in Siciliam fuisse reditumque ex insula optimo iure coniecit Weichert, Augustus scripsisset. Utrum autem illud epistulae fragmentum aliqua necessitudinis ratione cohaereat cum fr. XXV ex epistola ad Antonium sumpto, quae quidem itineris narrationem continuisse videatur, immo eiusdem fortasse itineris, an cum fr. XXVIII ad Vergilium epistulae, ubi Neapolis quidem urbs commemoretur, minime diiudicari potest.

2.

I. 8 *huc* post *mihi* add. Gertz | 9 *moratur. ut adhuc* A corr. vulg. | *ciperẽ* || *aliquid* A (eras. *m*) corr. Muret.

p. 17. V. Quamquam Flavium Josephum, rerum Judaeorum scriptorem haud multa fide dignum esse constat, epistulas tamen Augusti ab eo memoriae traditas minime praetermittendas iudicavimus, quod nisi genuina Augusti verba continent, genuinam tamen eius indolem spirare videntur. Ad Norbano Flacco, Asiae proconsuli epistulam scribendam hae Augustum causae impulerunt. Judaei qui in Asia et Libya Cirenensi vitam degebant, cum a Graecis omni vexarentur ratione iniuriisque afficerentur, adeo ut sacra quoque spoliarentur pecunia, cumque nullum Graecorum crudelitatis finem invenirent, legatos ad Augustum istis de rebus miserunt. Qui et edicto Judaeis (cfr. Th. Mommsen, *Res gestae divi Augusti*² p. x adnot. 1) ut suis legibus et moribus uterentur concessit, et epistulam (V) ad Norbanum misit, ne Iudaei pecuniam Hierosolyma mittere prohiberentur.

p. 18. VI. Cum Syllaeus Arabs, Obodae regis Arabiae Nabataeae procurator, Romam profectus falsis criminibus versute subdoleque Herodem

apud Augustum insimulasset, hic deceptus, ira atque indignatione motus, ista Herodi scripsit.

VII. Haud ita multo post accidit ut Nicolaus Damascenus, Romam ab Herode (Ioseph. *antiq.* XVI 9, 4) missus, Syllaeum apud Augustum accusaverit callidissimaque oratione adeo principis animum moverit, ut hunc eorum poeniteret, quae calumniis inductus duriora Iudaeorum regi scripsisset. Renovata igitur per Nicolai artes inter utrumque pace atque amicitia, litteras quas Herodes Romam de Alexandri et Aristobuli filiorum insidiis miserat, benigne Augustus accepit eique quae Ioseph. *antiq.* XVI 11, 1 refert, rescripsit.

VIII. Supplementa, quibus nihil adnotatur, primi editoris sunt. | 21 lapis habet ἀποβαλῖν | **p. 19.** 1-2 in lapide: συνκαταφλεγέτας | 3-4 in lapide ὑπέδιξαν | 7 sqq. supplementa Dittenbergeri sunt. Waddington suppleverat: συνέ|[γνων ἀτυχήματα] ταῦτα πάσης τειμῆς καὶ χάρι|[τος καὶ εὐνοίας ὄντας ἀξί]ους ὑμᾶς πε[πονθέναι; in quibus recte animadvertit Dittenberger cum alia offensioni esse tum verbi συγγιγνώσκειν significationem a vulgari usu alienam.

Haec epistula ab Augusto cos. III ad Mylasenses scripta est anno 723/31, cum post pugnam Actiacam Sami consedisset (Suet. *Aug.* 17). Devastationes et incendia, quae commemorantur, ad Labieni Parthorumque incursionem anno 714/40 factam spectare, valde est probabile. Labienus enim cum Syriam et Asiam devastaret, inter alias, urbem Mylasensium, quibus Hybreas ut fortissime resisterent persuaserat (cfr. Strab. XIV 2, 24), magnis adflixit calamitatibus. — Ediderunt Lebas et Waddington, *Voyage archéol.* III 441; Froehner, *inscript. grecques du Louvre* n. 72 p. 157; Viereck, *Sermo graecus*, Gottingae 1888 n. 6 p. 7; Dittenberger, *Sylloge inscriptionum graecarum*², Lipsiae 1898 I n. 350 p. 555.

IX. 11-12 διαχειμάσειεν Bernardakis: διαχειμάσειν libri.

Utrum haec epistula ad hiemem pugnae Actiacae proximam referenda sit, i. e. a. 723-724/31-30, sicut coniecit Weichert (*de Caes. Aug. scriptis commentatio II*, Grimae 1836 p. 21) an posterior existimanda sit, ut Gardthausen (*Augustus und seine Zeit* II 1 p. 210) contendit, minime diiudicare possumus.

X. Supplementa Mommseni sunt.

Anno 1890 in ripa sinistra Tiberis « *nei lavori per la sistemazione del corso urbano del fiume e precisamente in via Civitavecchia, nell'area dove sorsero le case del signor Adriano Bosi e del conte Luigi Primoli* » (F. Barnabei, *I Commentarii dei ludi secolari augustei e severiani scoperti in Roma sulla sponda del Tevere presso S. Giovanni dei Fiorentini*, in « *Monumenti antichi pubblicati per cura della Reale Accademia dei Lincei* » vol. I, 1892, p. 601) reperta sunt fragmenta lapidea commentariorum ludorum saecularium, qui imperante Augusto anno 737/17 C. Furnio C. f., C. Iunio C. f. Silano cons. celebrati sunt, quorum antea notitiam subministraverant oraculum Sibyllae, ad quod facti sunt, servatum apud Zosimum (*hist.* II 6), deinde carmen tum cantatum ab Horatio compositum, tum actorum fragmenta quaedam (*C. I. L.* VI 877), item nummi quidam in eorum ludorum memoriam proximis annis cusi, denique quae de iis rettulerunt Augustus ipse

in monumento Ancyrano (XII 36, 37) et Fasti Capitolini et testimonia Zosimi (*l. c.*), Censorini (XVII 11), Suetoni (*Aug.* 31), Dionis. (LIV 18). — Fragmenta reperta diligentissime edidit atque descripsit Th. Mommsen (*Commentarium ludorum saecularium quintorum qui facti sunt imp. Caesare Divi f. Augusto Trib. Pot. VI* in « *Monumenti antichi* » I, 1892, p. 617 sqq.). Incipiunt acta quae supersunt ab epistula (v. 1-23) Augusti ad collegium XV virum data, qua ludorum futurorum dies et ratio determinantur.

p. 20. XI. 13 δε. . . . ρον: δὲ [τὸ δεύτερον] coniecit Viereck, qui nihil inter ρον et Μυτιλ[ηναίων] excidisse suspicatus est | 16 ὑγιαίνω suppleverat Cichorius: recte Viereck ὑγίαινον; nam eadem verba in ep. VIII reperiuntur: post ὑγίαινον fortasse Ποτάμον Λεσβώνακτος addendum esse Viereck admonuit | 19 supp. Viereck | 24 supp. Viereck: pro φιλοτίμ]ως Cichorius scripserat ἀσμέν]ως | 26 ὑμῶν. . . προαιροῦμαι supp. Viereck | **p. 21.** 2 [τ]ὸν Ποτάμωνα scribendum esse et per se liquet et iam Viereck admonuit.

Hanc Augusti ad Mytilenaeos epistulam — eam enim illius principis aetatis esse ex Crinagorae et Potamonis mentione apparet ideoque nullum est dubium quin ab Augusto scripta sit — primus, quod sciam, Cichorius (*Rom und Mytilene*, Leipzig 1888 p. 42 sq.) edidit, deinde Viereck (*Sermo Graecus*, n. 31 p. 53); inter annos 727/27 — 729/25 eam scriptam esse inde effecit Cichorius, quod Augustus in expeditione aliqua fuisset (cf. v. 2 μετὰ τοῦ στρατεύματος) quam Cantabricam solam intellegi posse contendit, eiusque sententiae omnino Viereck consensit. Mytilenaei enim cum Augusto honores decrevissent, legatos ad eum, qui tum bellum in Hispania gerebat, miserunt, in numero quorum haud dubie Crinagoras fuit, de quo vide Ribbeckium (*Gesch. d. röm. Dichtung* [2], Stuttgart 1900 II p. 9 sqq.). Quibus benigne receptis Augustus has ad Mytilenaeos litteras scripsit, per quas iis gratias egit.

XII. Ediderunt Conze Tab. XV n. 4; David n. 32, Inscr. graec. XII 2 p. 119 n. 531. Epistula Augusti v. 12 incipit, sed perquam corrupta est nec quando nec qua de causa scripta fuerit pro certo affirmari potest: hoc unum e verbis αὐτοκράτωρ τὸ – –καιδέκατον (v. 5) effici licet eam non ante annum 742/12 scriptam fuisse, quo anno imperium XI Augusto oblatum est.

p. 22. XIII. 8 προήχθηι: sic Dittenberger, qui intellexit manifesto indicativum esse, perperam addito iota muto: προηχθῆι Dubois.

Haec Augusti ad Cnidios epistula in domo privata oppidi Astypalaeae reperta est; supra Augusti epistulam pauca verba eaque mutila leguntur (. . . | . . . δαμι]ουργοῦ δὲ Καιρογένεος Λευ. . . . . ια) quae finis antiquioris Cnidiae inscriptionis videntur esse, infra quam Augusti epistula incisa est. Postea hac tabula Astypalaeam, qua de causa ignoratur, transvecta publiceque posita, his duobus titulis subiuncta est epistula Hadriani ad Astypalaeenses data. Ut huic nulla intercedit cum Augusti litteris argumenti necessitudo, sic ne ille quidem primus titulus, cuius pauca exstant verba, cum iisdem quicquam conexionis habuisse videtur, ut Dittenberger iam monuit. Cum Augustus potestatem tribuniciam duodevigesimam a

kalendis Iuliis anni 748/6 suscepisset consulatumque duodecimum a kalendis Januariis anni 749/5, cumque utraque dignitate ornatus hic dicatur, hanc epistulam inter kalendas Januarias et comitia consularia anni 749/5 scriptam esse apparet. — Primos tres tituli versus edidit Boeckh (*C. I. G.* II n. 2493): totam epistulam primus edidit Ross (*Inscr. graec. ined.* III n. 312 p. 54) sed ex exemplo mendoso atque lacunoso: plenius accuratiusque descripsit M. Dubois (*Bulletin de correspondance hellénique* 1883 p. 62: *Lettre de l'empereur Auguste aux Cnidiens*); ediderunt posthac Viereck, *Sermo Graecus*, n. IX p. 9 sqq.; Dittenberger, *Sylloge*², n. 356 p. 559 sqq. — Th. Mommsen, *Röm. Gesch.* V. p. 325 adnot. 1 rem ipsam de Eubuli nece nullo allato argumento a. 741-2/13-2 gestam dicit: sed errorem aliquem subesse manifestum est.

AD ORATIONES

p. 23. 8 *deficeret* X | 10 *absumeret* S²ς, *assumeret* (*ads-* VPS¹) rel. (Ω) 12 *scriptos* ς, *scriptis* Ω, *in scriptis* ς, *de scripto* Modd. | 14 *phonaisco* MΥ, *–nusco* G | 23 *ubibus* G, *verbis* L²Tς.

p. 25. III. 23 *potest* (sc. *retundere*) *et* Gronovius, *prodest et* Schelle, *pro sua parte* coni. Müller, *pro re nata* Schmidt.

p. 28. IX. 13 *ne* < *quid* > Polak | 16 *et* Υ, om. rel.

p. 29. X. 12 *ac*] *et* X.

AD OPERA HISTORICA.

1.

p. 31. I. Hoc fragmentum ex Augusti commentariis fluxisse cum Peter (*Hist. Rom. rel.* II p. 54) tum ceteri viri docti, qui hac de re disputarunt, censuerunt. — Cfr. Vell. II 59, 2; Nic. Dam. *de Aug. inst.* 2.

II. 12 alterum *et* om. Agobardinus | *Octauianum* coni. Wissowa | 14 *norant* Gelenii ed. | *in Vitellius comm.* Agobard. ed. Gangnei (*in Vitellii* coni. Rigaltius) emendavit G. Voss. *ad Vell.* II 59, 1; perperam *illius* Ed. Schwartzium *Herm.* 33 p. 209 ad Ciceronem retulisse H. Peter iudicavit. Cfr. Suet. *Aug.* 94; Plut. *Cic.* 44; Dion. Cass. XLV 2, 1.

III. a. 710/44. Ex Dione hauriens idem Zonaras (X 12) tradidit, sed summa, quam Dio memoriae prodidit, et ipsius Augusti auctoritati in monumento Ancyrano (c. XV: *plebei Romanae viritim* HS *trecenos numeravi ex testamento patris mei*) repugnat et ceterorum rerum scriptorum testimoniis (Nic. Dam. 17; Suet. *Caes.* 83; Plut. *Ant.* 16; *Brut.* 20; App. *b. c.* II 143), qui in numero prodendo cum monumento Ancyrano consentiunt. Vide Mommsen, *Res gestae divi Aug.*² p. 60. Hanc discrepantiam viri docti vario modo explanare conati sunt: vide: Ed. Schwartz, *Die Vertheilung der römischen Provinzen nach Caesars Tod*, in « *Hermes* » XXXIII (1898) p. 208 adnot. 4 (cfr. Pauly-Wilssowa III 2, Stuttgart 1899, p. 1710); Drumann-Groebe, *Gesch. Roms* I (Leipzig 1902) p. 73; potior tamen coniectura

mihi videtur quam Blumenthal protulit (*o. c. Wiener Studien* XXXV p. 115 sq.).

p. 32. IV. 3 *urbis* codex Leidensis Lipsii ɴ. ᴠɪɪ (F); cod. Florentinus Riccardianus (R); cod. Vindobonensis (CCXXXIV (α) | 4 *templo Caesaris* Vaticanus Latinus 3861 correctus ab altera manu | *iudicatus* | 6 *multo* om. F, R, Parisinus Latinus 6795 (E), α | *multum* excerpta quae Robertus Crickladensis saeculo xɪɪ in usum regis Henrici II composuit ex omnibus Naturalis Historiae libris (o) | 7 *in gaudium* om. o | *in – prodit iis* om. Pollinganus Latinus 11301 a. 1459 in Italia scriptus (p) | *in* libri, Silligii editionis vol I Hamburgi et Gothae 1851; *id* Leidensis a manu altera saec. xɪɪ correctus (F²); post *in* lacunam Mayhoff indicavit, qui haec fere excidisse opinatus est: *vitae suae memoria* vel *commentariis* | *prodidit* F², vulg. | *iis*[vulg.; *is* R, o, Mayhoff; *his* F, Parisinus Latinus 6797 s. xɪɪɪ (d) | 8 *meorum* E o p vulg. *eo* reliqui codices | 9 *caeli quae sub* correct. cod. Florent. Riccard. (R²), E (?) vulg. | 10 *et* om. p; *ex* α; *et ab* o | 11 *e* F, f (codex Chiffletianus, quem eundem ac codicem F esse censet Detlefsen), R², H (Harduini editio Parisina (1685) 1741); om. reliqui codd. vulg. | 13 *insigne* R d vulg. *–ni* reliqui codd.

V. 22 *quasi leniniscis, radiis* vel *quasi lemniscis* vel *fasciis* Thilo; *quasi lemnicas cactis* Laurent. plut. 45, Lemon.; *quasi lemniscatis* Daniel; *quasi radiis lemniscatis* Heinsius; *quasi lemniscis* Masuicius | 27 *Vulcatius* Masuicius; *vulcanius* Lemon.

IV–V. Utrumque fragmentum ad eosdem ludos, quos Augustus mense Iulio anni 710/44 i. e. primo, quo Apollonia Romam venerat, anno edidit, pertinet. Servi locus nos docet rem, quam Plinius ipsis Augusti verbis prodit, in secundo commentariorum libro relatam esse. Nullum est dubium quin Suetonius (*Caes.* 88) ipsius Augusti narrationem sub oculis habuerit. Cfr. Sen. *nat. quaest.* VII 17, 2; Plut. *Caes.* 69; Dio. Cass. XLV 7; Iul. Obseq. *de prodigiis* LXXVIII. Vide: Gardthausen, *Augustus und seine Zeit* I ɪ p. 54; II ɪ p. 24; Peter, *Die Epochen in Varros Werk De gente populi Romani*, in « *Rheinisches Museum* » LVII (1902) p. 243 sq. Testimonia et nummorum et scriptorum veterum, quae ad stellam crinitam pertinent, iam collegit C. Pascal, *Il culto di Apollo in Roma nel secolo di Augusto*, in « *Studi di antichità e mitologia* » (Milano 1896) p. 56 sq.; de Augusti verborum significatione vide eundem Pascalium (*La deificazione di Augusto* in « *Rendiconti* » del *R. Ist. Lomb. di sc. e lett.*, serie II vol. XLIV 1911 p. 442 sq.).

p. 33. VI a. 710/44. Ex hoc sicut e sequenti fragmento effici licet Augustum de sua cum Cicerone necessitudine in commentariis scripsisse atque maximi praeclarum illum virum a se habitum esse demonstravisse, ut a criminationibus ob eam rem sibi illatis se defenderet eiusque foedissimam mortem, quae omnium indignationem fletumque moverat, in Antonium transferret.

VII a. 711/43. Schwatz (*o. c. Hermes* XXXIII p. 218) ex Augusti sermonibus id sumptum esse censuit; sed probabilius cum Weichert tum Peter e commentariis ductum existimarunt: cfr. App. *b. c.* III 82; Dio. Cass XLVI 42, 2; Drumann-Groebe, *Gesch. Roms* I p. 239 sq.

VIII a. 711/43. Cfr. Vell. II 65, 2; Liv. *perioch.* CXIX (p. 111 ed. Rossbach, Lipsiae 1910), Drumann-Groebe, *Gesch. Roms*, I p. 244; IV 271.

p. 34. IX. 7 *et*] *et* M, *ex* G | 8 *oculos* et tum *effusos* M (*effusis* Heins.) | 10 *admissum* Υ

a. 711/43. Hoc fragmentum exemplum praebet quam studiose Augustus inhumanitates crudelitatesque, quibus primis vitae publicae temporibus saevierat, coloraverit vel mutaverit et ficta specie posteritati tradiderit. Appianus (*b. c.* III 95) Augusti haud dubie auctoritatem secutus est. Vide quid hac de re Drumann (*o. c.* I p. 248 adnot.) et Blumenthal (*o. c. Wiener Studien* XXXV 1913 p. 280) iudicaverint.

X. 15 καταβάλλοντες vulg. em. Schaefer | 18 σερτωρίου codd. quidam.

a. 712/42. Vide: Gardthausen, *o. c.* I ɪ p. 166; Drumann-Groebe, *Gesch. Roms* I p. 281. Quod Plutarchus ex Augusti commentariis hauriens narrat, in priore Philippensi proelio accidisse ipse in vita Antoni 22 confirmat. Idem testatur Appianus (*b. c.* IV 110). Cfr. Suet. *Aug.* 13; fusius 91. Idem fere quaedam suo more exornando Valerius Maximus (I 7, 1) narrat. Cfr. Lact. *div. inst.* II 8; Vell. II 70, 1; Oros. VI 18, 15; Flor. II 17, 9; Dio. Cass. XLVII 41, 3. Perperam, sicut admonuit Peter (*o. c.* p. 59) laboravit Weichert ut haec testimonia inter duas Philippenses pugnas divideret: vide quae hac de re copiose disputaverit Blumenthal (*o. c. Wien St.* XXXV 1913 p. 281).

XI. 24 εἰ μὲν ξένος ὢν] εἰ μέν σοι ξένῳ ὄντι coni. Mendelssohn | 30 σοι] cod. Monacensis Gr. 374, Venetus Marcianae 387: τοι omnes fere ceteri codd. vulg. | **p. 35.** 2 ὀργὴν] ὁρμὴν cod. Monac. | 9 ⟨ὅμως⟩ ὡς coni. Stephanus | 17 ⟨ταῦτα⟩ γενέσθαι coni. Mendelssohn | 22 ⟨τῶν⟩ τὰ κτήματα coni. Nauckius | 25 διέβαλλες] διέβαλες cod. Vat. Gr. 134 | 27 κεκράτηκας cod. Monac. Gr. 374, Vat. Gr. 134; κεκρατήκασιν omnes fere ceteri codd. | 29 νικήσαντα Monac. Vat., νικῆσαι omnes fere ceteri codd. | μέν addidit Mendelss. | 33-34 πρότερον ἐφρόνησα περὶ σοῦ καὶ νῦν φρονῶν ἔτι Nauck | **p. 36.** 2 συμβουλεύω] συμβουλεύσω codd. meliores, vulg. | 4 τὴν ante σὴν om. codd. quidam | 5 κωλῦσαι] κολάσαι Vat. Gr. 134 | 9 τίνυσθαι cod. Laur. LXX 33, τίννυσθαι ceteri, vulg. | 16 ὄντι] ὄντα libri, em. Schweighäuser | 21 βλάψαι] libri βλάψειν, em. Mendelss. | μοι om. Mon. Vat. | 25 ἔδωκα libri, em. Schweighäuser 26 προσῆκον delevit Musgravius | 27 ἐμαυτοῦ libri. em. Nauck | 30 τῶνύ πομνημάτων ⟨τῶν Καίσαρος⟩ Mendelss. | **p. 37.** 1 καὶ ⟨τῆς⟩ βραχυλογίας maluit Mendelss. | 2 ἑκατέρων] ἑκατέρου coni. Mendelss.

Ad Perusiam captam (a. 714/40) hic locus pertinet, quem iniuria Schwartz (*o. c. Hermes* XXXIII p. 209) ex commentariis publicis desumptum statuit, cum per se liqueat, sicut Peter admonuit, Appianum commentariorum scriptoris nomen non adiecisse, quod facile ab omnibus intellegi posset: idemque haud dubium Blumenthal (*o. c. Wien. St.* XXXV p. 283) censuit. Quin etiam hoc fragmentum docet Augustum in commentariis suis, Caesaris exemplum imitatum, ne orationibus quidem carere voluisse ideoque L. Antonium victum miraque a victore clementia tractatum, cum hoc loquentem longiore induxisse oratione seque illi brevius respondentem. Appianum autem quaedam, praesertim in Luci oratione mutavisse et verisimile est et ex iis, quae de difficultate e latino in graecum vertendi sermonem addit. effici licet.

XII a. 717/37. Hoc in commentariis Augustum scripsisse per se liquet — Scriboniam L. Scriboni Libonis cos. 720/34 sororem, qui socer fuit Sex. Pompeio (App. *b. c.* V 53; Dio Cass. XLVIII 16, 3) uxorem duxit Augustus a. 714/40, nuptam ante duobus consularibus, qui fuisse videntur Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus cos. 698/56 atque P. Cornelius Scipio cos. 716/38 (vide Drumann-Groebe, *Gesch. Roms* IV p. 308), ideoque iam grandiorem aetate, cum ipse tum tertium et vigesimum annum ageret; eamque in matrimonium duxit non amore motus, sed consilio, quo facilius Sex. Pompeium sibi amicum redderet viamque ad pacem faciendam pararet (App. *b. c.* V 53; Dio. Cass. XLVIII 16; Tac. *ann.* II 27; Propert. V 11, 55). Anno post Iuliam filiam illi Scribonia genuit: attamen eodem anno Augustus, vehementi in Liviam amore flagrans, cum ea divortium fecit, pertaesus eius morum perversitatem, ut ipse scriptum reliquit, Liviamque Drusillam, Livi Drusi Claudiani filiam, a matrimonio Tiberi Neronis tum praegnantem abduxit eamque postea unice ac persevaranter dilexit (Suet. *Aug.* 62: cfr. Drumann-Groebe IV p. 308 sq.; II p. 158 sq.). Tribus post mensibus Livia puerum Drusum peperit, unde ille versus vulgatus est: τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία (Suet. *Claud.* 1; cfr. Dio. Cass. XLVIII 44): quem puerum Augustus modo natum patri reddidit, ut communi de adulterio suspicioni sane occurreret suaeque consuleret famae; vide Dio. Cass. XLVIII 44; cfr. Gardthausen, *o. c.* I II p. 1018 sqq.; Baring-Gould, *The tragedy of the Caesars*, London 1897, p. 165 sqq. Utrum Augustus revera perversitate Scriboniae morum impulsus cum ea divortium fecerit, an id ementitus sit suo in Liviam amori obsecutus, diiudicari non potest: absurdum tamen est Scriboniae impudicam et dissolutam filiae vitam crimini tribuere, maxime cum haec adolescentiam in domo patris transegisset; neque illi crimini dari potest quod filiam in exili solitudinem secuta sit, quod magno in filiam amore atque commiseratione effectum esse potest.

XIII. 6 καὶ om. cod. Vat. Gr. 134, Candidi translat., recte | 10 συνέγραφεν] συγγέγραφεν coni. Mendelss. | 11 ὥς δ'] ὥς δὴ vel ὥς καὶ vel ὃς καὶ Schweighäuser | ὥς aut transponendum aut delendum censuit Mendelssohn.

XIV a. 719/35. Id Augustus memoriae tradidit, quo maiorem in Antonium invidiam excitaret: turpe enim atque ignominiosum erat quod a duce Romano legiones iussae fuissent apud barbarorum reginam excubare eique dicto audientes esse.

XV a. 723/31. Haec sine dubio in commentariis Augustus scripsit: numeros autem ab eo mutatos esse, quo splendidior ipsius fieret gloria, veri est simillimum, cum iam compertum habeamus historicae diligentiae minime Augustum in commentariis obtemperasse: cfr. Drumann-Groebe. I p. 354 sqq.; IV p. 291.

XVI. 24 *quadam* Υ (vel *quondam* supra scriptum R) | 26-27 *partemque* GΥT | 30 *cessaret* ς, *cesserat* Ω | *perseverasset* MX¹ | 31 *posset* V, om. L. *post se* ς.

Plew, *o. c.* p. 109 e breviario totius imperii id Suetonium sumpsisse censet, cum pertineat ad sterilitatem anni 759/6: sed potior est Peteri opinio id e commentariis sumptum esse.

XVII. Commentarios ab Augusto sui excusandi atque defendendi causa scriptos esse, hoc quoque fragmentum ostendit. Vide Blumenthal, *o. c. Wien. St.* XXXV 1913, p. 114.

p. 38. XVIII. 3 *mensala tradidit* M | 6 *quendam* X∏R.
Augusto procul dubio crimini data est amicitia et societas hominum quorundam, qui eius dignitate honestateque indigni viderentur. Ad demonstrandum Augustum neminem sine diligenti delectu ad coenam invitasse Suetonius testimonio utitur Valeri Messallae Corvini, clarissimi eius aetatis viri, Augusti amici. — De Mena isto vel Menodoro, de quo disputavit Weichert (*Poët. lat. rel.* p. 443) vide sis Gardthausen, *o. c.* I I p. 246 sqq.

XIX. Cfr. Suet. *Aug.* 92.

XX. 12 <*ut*> *pro* Casaub. | 13 *non*] *quae non* et tum *excepta* et *edita* ϒ[1].

XXI. 16 *vix*] *orationem esse* ϒ[1].

XX–XXI. Haec in commentariis Augustum scripsisse, cum de avunculo loqueretur, veri simile est.

XXII. 21 *satti* vel *sacti* vel *sati* libri; *Attici* Beroaldus.
Hoc fragmentum, quod Peter quoque inter commentariorum reliquias edidit, docet Augustum excusare conatum esse miseram Corneli Galli poetae mortem (a. 728/26), quae ipsi crimini dabatur. Vide: C. Pascal, *Caratteri ed origine della «nuova poesia» latina nel periodo aureo*, Torino 1890, p. 51; O. Ribbeck, *Geschichte der römischen Dictung*[2], Stuttgart 1900 p. 183; Schanz, *Gesch. d. röm. Litt.*[2] IV, München 1911, p. 205 sqq.

2.

26 *exculpsisse* X.

3.

p. 39. 19 *aprilis* GXϒ | 22 *se* om. V, *sex* ς | 25 *sextante* ϒ et in marg. V. *sextam* MGX[1] (cfr. *Tib.* 23) | 27 *liberosque eius tres sexus virilis*] A. Macé, *Essai sur Suétone*, Paris 1900 p. 131: *Suétone, dont le style est dégagé, se serait-il jamais de lui-même avisé d'une pareille périphrase pour dire filios? non: il transcrit évidemment ici une circonlocution d'Auguste, méticuleux comme un tabellion* | 29 *tribulibus* Lips. | **p. 40.** 3 *perduxit* G, *produxitque* ∏ς | 4 *vicies sestertium* Perizonius | 11 *De tribus* ϒ | 15 *esset* ∏RS[2]T, *essent* rel.
18 *atrox*] *sinistra* ∏Q et pro u. l. R.
cfr. Mon. Anc. XIV; Mommsen, *o. c.* p. 52 sqq.

AD MONUMENTUM ANCYRANUM.

p. 42. I. 3 [*quasr ob es*] Wölfflin[1] Gottanka[1-2] | 8 [*consul uterque ceci*]*disset* Bormann[2] | 14 *s*[*aepe gessi*] Bormann[2] p. 192: *s*[*uscepi*] Mommsen[2] | [*veniam petentib*]*us* Hirschfeld: [*superstitib*]*us* Mommsen | 17 *adacta* Mommsen: *sub* Haug | 20 sq. *agrós*– [*mil*]*itiae* Bergk Bormann: *agrós a* [*me emptos*] *aut pecuniam pro p*[*raediis a*] *me* Mommsen: in lapide aut *me* aut *iae* legi potest

(Bormann[1] p. 16 sqq.) | 24-25 [*cum multo plu*]*ris* Wirtz: [*c. deinde pl.*] Gottanka | 25 *decerneret* J. Schmidt[1] | 26 *l*[*aurum de fascib*]*us* Wehofer apud Bormann[2] p. 193 (cfr. Dio. Cass. XLIV 4, 3): *l*[*aurumque poti*]*us* Bormann[1]: *i*[*tem saepe laur*]*us* Mommsen | 30-31 [*pe*]*r quos*... [*s*]*upplicátum est* deest in graeca interpretatione | 34 [*et eram*...] Bergk Gottanka (gr. καὶ ἤμη[ν]): [*et agebam*... *annum*] Mommsen | **p. 43.** 36-37 *mihi datam*... *a populo et senatu* Mommsen; sed cum quadraginta quattuor litterae desint, supplevit Diehl[2]: *ab universo populo et senatu* | 37-41 supplevit Mommsen, qui tamen 40-41 ita scripsit: [*ut*..... *paucis diebu*]*s metu et per*[*i*]*c*[*lo quo erat populu*]*m* (cfr. gr. παρόντος... κι[νδ]ύνου... τὸν δῆμον) | 41 *uni*[*versum*] deest in graeca interpretatione | *meis sumptibus* J. Schmidt[1] | *mihi* pro *tum* proposuit Diehl[2].

II. 11 *meo* omisit Mommsen[2] | 14-16 *novi*[*s latis emendavi multa e*]*x*... *nost*[*ro usu et ipse proposui*] *m*.... *im. p.* Gottanka | 17-21 (p. 44) supplevit Mommsen ex graeca interpretatione, quam qui fecit, immerito *quattuor* cum [*sacerdotu*]*m* coniunxit | 17 *suscipi* Mommsen | 18 [*ex quibus*] *votis* J. Schmidt[1] | **p. 44.** 19 *vivo me* deest in graeca versione | [*ludos votivos modo sacerdotu*]*m*... *collé*[*gia, modo consules eius anni*....] Bormann[1] | 21-23 supplevit Wirtz: [*cives sacrificia concordite*]*r*... *pro vale*[*tudine mea fecerunt*] Bormann[1]: [*cives sacrificaverunt sempe*]*r* (*frequente*]*r* Gottanka).... *pro vale*[*tudine mea*] Mommsen[2] | 22 *apud omnia p.* deest in graeca versione | 25 *in perpetuum* Bergk | [*et ut q*]*uoa*[*d*] Mommsen Bergk | 28-30 supplevit Bormann[1]: [... *cepi id*] *s*.... *mor*[*tuo qui civilis motus o*]*ccasione* Mommsen[2] | 31 ita Seeck Diehl: Mommsen autem *coeunte* post *fuisse fertur* posuit: nullo modo vero lacuna satis impletur: [*antea fuisse fertur suscepi* §] Wirtz | 34-35 qui graece indicem reddidit verba [*iuxta ae*]*dés Honoris et Virtutis* omisit, recte: v. Diehl p. 15 | *reduci* Mommsen | 35-37 *eo die* et postea *redieram* Bormann[1]: *die* et postea *redi* Mommsen | 40 *eodem tempore* omisit graecus interpres qui perperam *principibus viris* nominativo casu reddidit | 43 [*ante id tempus*] Bergh.

III. 3 sq. haud intellexit ideoque perperam rediddit graecus interpres | 13 *congiári viritim* deest in graeca versione (ἐκ τῆς δωρεᾶς, ἐπιδόσεως κατ' ἄνδρα Diehl) | 16 *tertium* deest in graeca versione | 20 interpres cum *colonis* pro coloniis positum esse non perspiceret, *in* vocabulum perperam mutavit, quamquam vel sic quod dedit ἀποίκοις στρατιωτῶν parum recte procedit (Mommsen[2] p. 59) | 22 *triumphale* deest in graeca versione | 23 *circiter:* πλ[εῖ]ον gr. | **p. 46.** 39 [*dedux*]*i* Haug: [*remis*]*i* Mommsen | *praem*[*ia n*]*umerato persolvi, quam in rem* deest in graeca interpretatione | 42 *ad eos qui praeerant* deest in graeca interpretatione | 48-51 supplevit Mommsen ex graeca versione: αἱ δη[μό]σιαι πρόσοδοι = [*vecti*]*g*[*alia*] Mommsen: [*publi*]*c*[*a*...]? J. Schmidt[1]: [*publi*]*c*[*ani*] Seeck | 48 *inde* omisit Gottanka | 50 [*mul*]*to* J. Schmidt[2]: *i*[*nl*]*ato* Mommsen ex lapide | 50-51 *fru*[*mento vel ad n*]*ummarió*]*s t*[*ributūs*...] Mommsen[2]: .... *t*[*itulos*] Seeck [*ex aere*] Schmidt[2]: [*ex aerario*] Gottanka: [*ex agro*] Mommsen [*dedi*] Schmidt[2]: [*opem tuli*] Mommsen[2]: *s*[*ubveni*] Seeck Wölfflin[1].

IV. 4 *eius* iniuria Mommsen | 8 *summá* deest in graeca interpretatione | bis deest *aedem* in graeca versione | **p. 47.** 16 *coepta* ...*-que* omisit graecus interpres | *profligata* = *prope absoluta adfectaque* (cfr. Gell. XV 5) haud

intellexit graecus interpres. | 19 *vivus* gr. αὐτός | 20 *deum* omisit graecus interpres | 26 *aede* pro *aedem* | 29 *aede divi Iú[l]i:* ναῶι Ἰουλίωι pro ναῶι ϑεοῦ Ἰουλίου gr. | 29-30 *in aede, in templo* et postea *Ultoris* omisit graecus interpres | 33 *ad triumphó[s] meós* om. gr. int. | 38 *nomine* et infra *hominum* om. gr. int. | 43 *vicem* pro *vice* | **p. 48.** 44 *magis[ter conl]e[gi]í* om. gr. int. | 47 [*s. c. mecum*] et gr. δ[όγματι συνκλήτου σὺν (vel ἅμα) ἐ]μοὶ supplevit Wirtz | 55 *ducentí* pro *ducentos* | 56 *inter se* om. gr. int. | 57 *q[uibus in] classibus:* ἐν [τούτωι] τῶι στόλωι | 59 *pr[ovinci]ae* om. gr. int. | 64 *áede*] apex errori lapicidae tribuendus est.

V. 8-9 *in ii[s consulares et qui pos]teá* Schmidt[1] | **p. 49.** 13 *próviciá[s* pro *provincias:* om. gr. int. | 13-14 [*item Germaniam qua clau*]*dit* vel [*cin*]*git* vel [*am*]*bit* Wölfflin | 16 [*pacificav*]*i* Wölfflin | 20 *adít* pro *adiit* | 20-21 *eiusdem tractús* om. gr. int. | 23 *eodem fere tempore* om. gr. int. | 25 *gentís utr[iu]sque* om. gr. int. | 28 *usque –exercitus* om. gr. int. | 35 *posteá* om. gr. int. | 37 *regendam* om. gr. int. | 38 [*Tigra*]*ne* pro *Tigranem* | 39 *oriundus* et infra *id* om. gr. int. | **p. 50.** 47 *et frequentissimae* om. gr. int. | *me[a auctoritate]* Wölfflin[2] p 180 | 51 *exercitum* pro *exercituum:* cfr. 62 *Dan[u]i* | 58 *r[ip]am* et infra *victus... -que* om. gr int. | 64 *quemquam* deest in graeca interpretatione.

p. 51. VI. 10 [*nullum fuera*]*t* Bergk | 15 *Artavazdis*] *Artavasdis* V 35: *Artavasdi* V 40: *Artaba[zi]* V 29 | 17 *p[ostquam bella civil]ia* Mommsen[1] | 18 *per consénsum úniversórum:* κατὰ τὰς εὐχὰς τῶν ἐμῶν πολειτῶν | 21 propter hiatum litterarum non plus XVIII coactus scripsit *Aug.* Mommsen[2]: « nam id vocabulum etsi ubi pro honore magis est quam pro nomine, item ubi sequitur filius similiave, legitime fere tribus litteris scribitur, ad hunc locum id non pervenit. Sed potest faber in eo compendio admittendo errasse » (Mom.[2] p. 145) | 22 *v[estiti sunt publice]* Schmidt[1]: *v[elati p.]* Wölfflin | 26 *post id tempus* om. gr. int. | 32 *atque* Wirtz: *et* Mommsen | 32-33 *quadrigis:* ἅρματι | 33 [*p*]*or[ticus in Palatio, porticum in circo Flaminio.....* spatium excedit capax litterarum XXVI: [*p*]*or[ticus complures...*] coniecit Diehl | 33-34 [*trans T*]*iberím* om. gr. int. | 47 *ímpensa p[raestita]* Wölfflin: *impensa p[ecunia]* vel *impensar[um summa]* Mommsen

2 ad graecam interpretationem

ἐνκεχαραγμένας pro ἐγκ — (cfr. ἐνγύς, σύνκλητος, ἐτύνχανον, ἐνκρατής etc.). | I. 4 dativo pro genitivo absoluto | 6 ῥάβδου[ς] τ' ἐμοὶ ἔδωκεν = *fasces mihi dedit* (Cic. *Phil.* 11, 20) | μή pro ἵνα, ὅπως μή | 9 rectius scribendum erat: ἐν πολέμωι | 13 τειμω[ρ]ησάμε[ν]ος, ut ἐνείκησα (15): ει = ῑ | ἀδίκημα Kirchhoff | 15 rectius scribi debuerat ἐν παρατάξει (XIV 15) vel ἐκ παρατάξεως | **p. 53.** 17 πολ[λάκις ἐποίησα] Bormann[2]: πολ[λοὺς ἀνεδεξάμην] Mommsen | 18 ἱκετῶν: περιόντων Kaibel: ζώντων Kirchhoff. | II. 2 ἐξ ὧν latinismus | 9 sqq. suppleverunt Bormann[1] p. 21 et Wehofer apud Bormann[2] p. 193; omiserunt δὲ Wirtz et Gottanka | 14-15 supp. Mommsen | **p. 54.** III. 19 ἀπὸ τῆς σ. pro τὴν σ. vel παρὰ τῆς σ. (cfr. *petii a senatu.* | IV. 7 εὔξησα pro ηὔξησα (item XIV 3 ἐπεύξ[ησ]α) | **p. 55.** V. 19 ἀρχιερατεῖαν = ἅπαξ λεγόμενον | VI. 4 ἱστόρησεν Apoll.:

ἱστόρησ' Anc. | **p. 56.** VII. 5 κεκλῖσθαι pro κεκλεῖσθαι | 6 Ῥωμάοις pro Ῥωμαίοις (cfr. ἐπόησα πεπόηκα: IX 1, XI 9, XII 10-12-13, XIV 7) | 8 rectius ἀντ' (ὑπὲρ) ἐμοῦ | VIII. 6 scribi debuerat: ἦλθον εἰς ἄνδρας οὐδέποτε ἧσσον μυριάδων εἴκ. π. (Diehl) | **p. 57.** 14 ἀρ[ι]θμ[ῶι] Schmidt[3] | IX. 15 εἰσ[έπειτα] deest in indice lat. | **p. 58.** X. 15 lapis habet [ἐπ]εσκευα | 18 τοῦ et 19 μου om. Mommsen[2] | 20 καταφλεχθεῖσαν ἐν Schmidt | XI. 7 pro εἰς Ἀρίμινον | 7-8 pro *Mulvium et Minucium*: δυεῖν τῶν μὴ ἐπιδεομένων ἐπισκευῆς | 9 post Ἀμύντορος deest ναὸν et in Ancyr, et in Apoll. comm. | 10-11 απλλωνος Ancyr. | 12 ὀνόματι Apoll. | 14 [ἀ]φειέρωσα Apoll. | **p. 59.** XII. 1-2 [κα]θά[περ ἐψηφίσαντο π]ρό[τερον] Mommsen. | **p. 60.** XIII. 19 [ἐ]ν [αὐτοῖς ὑπατικοὶ καὶ οἱ μετέπειτα] Schmidt[1]. | XIV. 7 Ἄλπης = Ἄλπεις | XV. 2 deest Ἀρτάξου | **p. 61.** 13 pro μείζονος | 21 pro σημαίας; πλείους Mommsen | 22 [νικήσας τοὺ]ς spatium excedit capax litterarum VIII: [νεικήσα]ς coniecit Diehl | XVI. 8 οὐκ pro οὐδέποτε | 11 ἐπείταδε = ἐπιτάδε | **p. 62.** 21 lapis habet βασιλεες | XVII. 5 lapis habet βασιλεις | 11-12 τῶν παρ' αὐτοῖς πρώτων = *principes* | XVIII. 3 ἐν τῷ βουλευτηρίωι: deest Ἰουλίωι | 5 pro ἐπιείκειαν.

TABULA RERUM

QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

PRAEFATIO . . . . p. v
de carminibus. . . . . » VII
de epistulis . . . . » X
de orationibus . . . . » XVII
de rescriptis Bruto de Catone . . . . » XXVII
de hortationibus ad philosophiam. . . . . . . » XXVIII
de geographicis operibus . . . . » XXXIX
de historicis operibus . . . . » XXXII
Monumentum Ancyranum . . . . » XXXVI
Index operum quae ad Mon. Anc. pertinent » XXXVIII

CARMINA . . . . p. 1

EPISTULAE: ad res privatas pertinentes . . . . » 5
ad res publicas pertinentes . . . . » 16

ORATIONES . . . . » 23
1 laudatio funebris Iuliae aviae. . . . . » 24
2 concio ad populum . . . . » 25
3 concio ad populum . . . . » 25
4 concio ad populum . . . . » 26
5 oratio graeca Alexandriae habita . . . . » 26
6 laudatio funebris M. Claudii Marcelli . . . . . » 27
7 laudatio funebris M. Vipsanii Agrippae . . . . » 27
8 laudatio funebris Octaviae sororis. . . . . . . » 27
9 laudatio funebris Neronis Claudii Drusi . . . . » 28
10 oratio in senatu habita . . . . » 29

Rescripta Bruto de Catone . . . . *p.* 29
Hortationes ad philosophiam. . . . . » 29
Opera geographica. . . . . » 30
Opera historica . . . . » 31
1 commentarii de vita sua . . . . » 31
2 Drusi vita . . . . » 38
3 opera extrema . . . . » 39
Monumentum Ancyranum . . . . » 41
Appendix critica . . . . » 65
ad poemata. . . . . » 67
ad epistulas. . . . . » 68
ad orationes. . . . . » 76
ad opera historica. . . . . » 76
ad Monumentum Ancyranum (lat.) . . . . . » 80
ad graecam interpretationem . . . . » 83

Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum

MODERANTE CAROLO PASCAL

CAESARIS, C. IULII, Commentarii De bello civili. Recensuit, praefatus est, brevi appendice critica instruxit Dominicus Bassi (N. **3**) . . . . L. 2 75

— — Commentarii De bello gallico. Ad fidem praecipue codicis Neapolitani nunc primum excussi, edidit, praefatus est, appendice critica instruxit Dominicus Bassi (N. **28**) . » 10 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 5 —

CAESARIS, C. OCTAVIANI AUGUSTI, Operum fragmenta. Collegit, recensuit, praefata est Henrica Malcovati (N. **38**) . » 12 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 4 —

Carmina ludicra Romanorum, Pervigilium Veneris, Carmen de Rosis, Priapeorum libellus. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam, testimonia adiecit Carolus Pascal (N. **17**) » 4 50

CATULLI, Q. VALERII, Carmina. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit Carolus Pascal (N. **1**) . » 2 25

CICERONIS, M. TULLII, De re publica librorum sex quae supersunt. Recensuit, brevi appendice critica instruxit Carolus Pascal. Praefatus est, testimonia adiecit Iohannes Galbiati (N. **4**) » 2 75

— — Pro Milone, pro Archia. Additis argumentis Asconii et Scholiastae Gronoviani ad Milonianam, Scholiastae Bobiensis ad utramque. Recensuit, praefatus est, appendice critica et indicibus instruxit Sixtus Colombo (N. **8**) . . . » 5

— — Pro Sexto Roscio Amerino, De imperio Cn. Pompei. Recensuit, praefatus est, appendice critica et indicibus instruxit Sixtus Colombo (N. **20**) . . . . . . » 6 50

— — Laelius De Amicitia liber. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Egnatius Bassi (N. **27**) . . » 5 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 2 —

— — Cato Maior De Senectute. Recensuit Attilius Barriera. (*Prossima pubblicazione*).

— — Brutus. Recensuit Aloisius Valmaggi (*in preparazione*).

— — In L. Catilinam orationes. Textum ad optimorum mss. fidem recognovit, praefatus est, appendice critica et indicibus instruxit Sixtus Colombo (N. **35**) . . . . » 6 50

— — Editio minor (solo testo, non rilegato) . . . » 3 50

— — Pro Ligario, pro Marcello, pro Deiotaro. Recensuit Sixtus Colombo. (N. **36**. *Prossima pubblicazione*).

ENNII, Q., Carminum reliquiae. Recensuit Carolus Pascal (*in preparazione*).

IUSTINI, M. IUNIANI, Historiarum Philippicarum Epitome. Recensuit Marcus Galdi (*in preparazione*).

IUVENALIS, D. IUNII, Satirarum libri. Recensuit Felix Ramorino (*in preparazione*).

LACTANTII, CAECILII FIRMIANI. De mortibus persecutorum. Rec. I. B. Pesenti. (*Prossima pubblicazione*).

LUCRETI CARI, T., De rerum natura. Recensuit Hector Bignone (*in preparazione*).

MARTIALIS, M. VALERII, Liber de spectaculis — Epigrammaton Libri I-IV. Recensuit Caesar Giarratano (N. **29**) . L. 12 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 4 —

— — Libri V-X. Recensuit Caesar Giarratano (N. **30** *Prossima pubblicazione*).

— — Libri XI-XIV. Recensuit Caesar Giarratano (N. **31** *Prossima pubblicazione*).

MAXIMIANI, Elegiae. Recensuit I. Prada (*in preparazione*).

MINUCII FELICIS, M., Octavius. Recognovit, praefatus est, appendicem criticam addidit Aloisius Valmaggi (N. **5**) . » 1 25

OVIDII NASONIS, P., Tristia. Recensuit, praefatus est, brevi appendice critica instruxit Carolus Landi (N. **11**) . » 2 50

— — Artes amatoriae libri tres. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit C. Marchesi (N. **16**) . . » 5 —

— — Metamorphoseon. Libri I-V. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Paulus Fabbri (N. **32**) . . » 9 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 4 50

— — Metamorphoseon. Libri VI-X. Recensuit Paulus Fabbri (N. **33** *Prossima pubblicazione*).

— — Metamorphoseom. Libri XI-XV. Recensuit Paulus Fabbri (N. **34** *Prossima pubblicazione*).

— — Fasti. Recensuit Carolus Landi (*in preparazione*).

PERSII FLACCI, A., Satirarum liber. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Felix Ramorino (N. **26**) . » 5 50

— Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 2 —

PETRONII ARBITRI, Satirarum quae supersunt. Recensuit F. C. Wick (*in preparazione*).

PHAEDRI, Fabulae. Ad fidem codici Neapolitani denuo excussi edidit, praefatus est, appendice critica instruxit Dominicus Bassi (N. **13**) . . . . » 6 50

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 1 80

PLAUTI, T. MACCI, Stichus. Ad codicis Ambrosiani praecipue fidem edidit, appendicem criticam addidit C. O. Zuretti (N. **6**) » 1 50

— — Captivi. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam et testimonia adiecit Carolus Pascal (N. **14**) . . . . » 1 75

— — Miles gloriosus. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit C. O. Zuretti (N. **19**) . . . . . » 6 —

— — Pseudolus. Recensuit C. O. Zuretti (*in preparazione*)

Poetae latini veteres. Edidit Carolus Pascal (*in preparazione*)

Praetextae fabulae. Octavia cum ceterarum praetextarum reliquiis. Edidit Carolus Pascal (*in preparazione*).

PROPERTI, SEX., Elegiarum libri quattuor. Rec. Aloisius Castiglioni (*in preparazione*).

QUINTILIANI, M. FABII, Institutionis oratoriae libri. Recensuit A. Beltrami (*in preparazione*).

SALLUSTII CRISPI, C., Catilina. Iugurtha. Recensuit G. Funaioli (*in preparazione*).

SENECAE, L. ANNAEI, Thyestes, Phaedra. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit Humbertus Moricca (N. **12**) L. 3 —

— — Hercules furens, Troades, Phoenissae. Recensuit Humbertus Moricca. (*Prossima pubblicazione*).

— — De ira ad Novatum libri tres. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit A. Barriera (N. **21**) . . » 9 —

— — Divi Claudii Apocolocyntosis. Accedunt Carmina in Caesares priores. Edidit Hector Stampini (*in preparazione*).

TACITI, CORNELII, De origine et situ Germanorum liber. Ad fidem praecipue codicis Aesini recensuit, praefatus est Caesar Annibaldi. Appendicem criticam in Taciti libellum, Scriptorum Romanorum de Germanis veteribus testimonia selecta adiecit Carolus Pascal (N. **2**) . . . . . . » 2 25

— — De vita Iulii Agricolae liber. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Caesar Annibaldi; accedunt de Cornelio Tacito testimonia vetera a Carolo Pascal conlecta (N. **7**) » 2 25

— — Dialogus de Oratoribus. Recensuit, praefatus est, appendice critica et indicibus instruxit F. C. Wick (N. **10**) . » 3 —

— — Historiarum libri I et II. Ad fidem codicis Medicei recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit Maximus Lenchantin de Gubernatis (N. **18**) . . . . » 4 —

TIBULLI, ALBII, Carmina. Accedunt pseudo-tibulliana. Edidit F. Calonghi (*in preparazione*).

VERGILII MARONIS, P., Aeneidos libri. Recensuit, praefatus est, appendicem criticam addidit Remigius Sabbadini (N. **22, 23, 24, 25**). Ciascun volume . . . . » 4 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato). Ciascun volume » 3 —

— — Bucolicon liber. Accedunt carmina Moretum, Copa, falso Vergilio adtributa. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Carolus Pascal (N. **9**) . . . . » 1 50

— — Catalepton, Maecenas, Priapeum « *Quid hoc novi est* ». Recensuit, praefatus est, appendicem criticam et indicem verborum addidit Remigius Sabbadini (N. **15**) . . . » 4 —

— — Georgicon libri quattuor. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Remigius Sabbadini (N. **37**). . . . » 5 —

— — Editio minor (solo testo; non rilegato) . . . » 3 50

— — Ciris, Culex. Recensuit, praefatus est, appendice critica instruxit Caietanus Curcio (*in preparazione*).

DIZIONARI e VOCABOLARI

(Edizioni Paravia).

BERAUDI S. — Dizionario dei verbi latini. (Uso del verbo latino reso facile alla gioventù studiosa). Un vol. in-8 di pag. 248 a due colonne . . . . L. 5 —

CAMPANINI G. e CARBONI G. — Vocabolario latino-italiano e italiano-latino. 2ª ristampa della seconda edizione riveduta, corretta e notevolmente accresciuta. Un volume in-8 di pag. VI-1230 a 2 colonne legato in tela . . . » 30 —

Pregio importantissimo di questo lessico si è quello di essere accessibile alla mente dei nostri giovanetti delle prime classi ginnasiali.

CAPPUCCINI G. — Vocabolario della lingua italiana. Un vol. in-8 di pag. XII-1822 a tre colonne . . . . » 15 —

Legato in tela . . . . » 20 —

D'ogni vocabolo è data l'etimologia conforme alle indagini più recenti.

Per la sua materia e per l'ordine con cui è condotto il lavoro, il libro contiene in sè anche il **Vocabolario de' modi errati** e gran parte del **Vocabolario dei Sinonimi.**

CHARREL H., G. LAGORIO, V. FERRARI. — Vocabolario italiano-francese e francese-italiano. Un volume in-8 di pag. VI-1420, legato in tela . . . . » 20 —

Contiene: La traduzione varia delle parole. — La pronunzia dei vocaboli italiani e quella irregolare di talune voci francesi. — L'indicazione del genere diverso di alcuni sostantivi francesi. — Il plurale delle parole composte. — Il femminile irregolare di molti aggettivi. — La distinzione della *h* muta ed aspirata. — I nomi personali, storici, geografici e mitologici. — La fraseologia, i proverbi, i neologismi.

DELLA NOCE L. e TORRE F. — Vocabolario latino-italiano e italiano-latino compilato ad uso delle scuole. 2 vol. in-4 di complessive pag. 1317 a tre colonne . . . . . » 30 —

Legato in un solo volume . . . . » 40 —

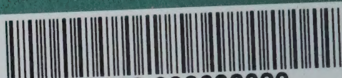
LANFRANCHI V. — Lexicon poëticum totius linguæ latinæ in usum scholarum ordinis secundi. Un vol. in-8 di pagine XXVIII-1471, legato . . . . » 25 —

Regia Parnassi ovvero **Dizionario poetico** della lingua latina. Un vol. in-8 di pag. VI-391 a due colonne . . » 12 —

Legato . . . . » 17 —

VALLAURI T. — Vocabolario italiano-latino e latino-italiano ad uso delle scuole. 2 vol. in-8 di complessive pag. LII-2046 a due colonne . . . . . » 30 —

Legati . . . . » 45 —

3 0112 098692020

IN LABORE FRVCTVS